

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Leidžiama ginti
Ekonomikos katedros vedėja
Doc. dr. Zita Tamašauskienė
2005-05-

KREDITO RIZIKOS VALDYMAS
AB BANKO “NORD/LB LIETUVA” PAVYZDŽIU
Magistro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Darbą parengė:
Kristina Tamonytė
2005-05-

Darbo vadovas:
Prof.habil.dr. Vytautas Vaškelaitis

Recenzentas:

ŠIAULIAI, 2005

SANTRAUKA

Kristina Tamonytė

Kredito rizikos valdymas AB banko „NORD/LB Lietuva“ pavyzdžiu. Magistro darbas.

Magistro darbe yra išnagrinėta individualių klientų kredito rizikos įtaka banko valdymo procese, išanalizuoti ir susisteminti Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai ir banko praktiniai kredito rizikos valdymo elementai, apibūdinti kredito rizikos valdymo metodai siekiant nustatyti privačių asmenų pajėgumą gražinti kreditą, įvertinta kreditų monitoringo svarba siekiant sumažinti kredito riziką bei patobulinta individualių klientų kredito rizikos valdymo sistema AB banke „NORD/LB Lietuva“. Atlikta Lietuvos Respublikos norminių aktų, turinčių įtakos banko klientų kredito rizikos valdymui, analizė. Patvirtinama autorės suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad patobulintas individualių klientų vertinimo modelis leis sumažinti kredito riziką AB banke „NORD/LB Lietuva“.

SUMMARY

Kristina Tamonytė

Credit risk management in AB banks „NORD/LB Lietuva“. Master's work.

Master's work explores the influence of credit risk of individual clients to the bank management process. It analyzes and systemizes theoretical and practical elements of the banks credit risk management conducted by various Lithuanian and foreign authors. It also measures the importance of credit administration and monitoring of individual clients with the purpose to decrease credit risk. Also this work presents prepared credit risk management system of private clients. It presents an analysis of legal acts of the Republic of Lithuania that directly influence bank credit risk management. Master's work proves scientific hypothesis that improved credit applicant evaluation system enables to assess and reduce credit risk in AB banks "NORD/LB Lietuva".

LENTELĖS IR PAVEIKSLAI**LENTELĖS**

- 1 lentelė.* Z koeficiento reikšmės apibūdinimas
- 2 lentelė.* Paskolų priežiūra pagal rizikos klasifikavimą
- 3 lentelė.* NORD/LB Lietuva Fitch reitingai (2004 m. gruodžio 24 d.)
- 4 lentelė.* Lietuvos bankų išduotos paskolos (2005 m. kovo pabaigoje)
- 5 lentelė.* Skolininko išsiskolinimo lygio vertinimas Banke X
- 6 lentelė.* Kliento įvertinimo skalė AB banke „NORD/LB Lietuva“
- 7 lentelė.* Įgaliojimai tvirtinti kreditus gyventojams AB banke „NORD/LB Lietuva“
- 8 lentelė.* Specialieji atidėjimai kreditams AB banke „NORD/LB Lietuva“
- 9 lentelė.* Tikėtina vidutinė gyvenimo trukmė (metais)

PAVEIKSLAI

- 1 pav. Banko rizikos klasifikavimas
- 2 pav. Paskolos rizikos įvertinimo kriterijai
- 3 pav. Kredito rizikos vertinimo modeliai
- 4 pav. Rizikos valdymo organizavimas banke
- 5 pav. Rizikos valdymo organizavimas AB banke “NORD/LB Lietuva”

TURINYS

ĮVADAS	5
1. KREDITO RIZIKOS VALDYMO YPATUMŲ ANALIZĖ TEORINIŲ ASPEKTU	7
1.1. BANKO KREDITO RIZIKOS VALDYMO YPATUMAI	7
1.2. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODAI IR SPRENDIMO PRIĖMIMO PROCESAS.....	10
1.3. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS PO PASKOLOS IŠDAVIMO.....	18
2. LYGINAMASIS BANKO KREDITO GAVĖJO VERTINIMAS	24
2.1. KREDITO RIZIKOS VALDYMO STRATEGIJA	24
2.2. PRIVAČIŲ KLIENTŲ ANALIZĖ IR SPRENDIMO SUTEIKTI KREDITĄ PRIĖMIMAS.....	31
2.3. KREDITO MONITORINGAS IR GRAŽINIMO UŽTIKRINIMO PRIEMONĖS	41
2.4. PROBLEMINIŲ PASKOLŲ ADMINISTRAVIMAS	46
3. KREDITO RIZIKOS VALDYMO SISTEMOS TOBULINIMAS.....	51
3.1. SIŪLOMI KREDITO RIZIKOS VALDYMO SISTEMOS ELEMENTAI.....	51
3.2. INDIVIDUALIŲ KLIENTŲ ANALIZĖS TOBULINIMAS.....	54
3.3. ORGANIZACINĖS FUNKCINĖS STRUKTŪROS TOBULINIMAS.....	61
IŠVADOS.....	65
LITERATŪRA	70
PRIEDAI.....	73

IVADAS

Tiek Lietuvoje, tiek ir kitose šalyse bankai susiduria su įvairiomis rizikomis. Vieni bankai tas rizikas valdo patys, kiti naudojami išorės konsultantų teikiamomis paslaugomis, tačiau ir vienu, ir kitu tikslas yra sumažinti potencialius nuostolius, kurie virstų realiais, jei bankas jų nenumatytų iš anksto ir nesiimtų atitinkamų priemonių jiems pašalinti. Būtent rizikų prevencija ir yra svarbiausias rizikų valdymo etapas.

Problema. Siekdami minimizuoti kredito riziką, bankai dažniausiai daro dviejų tipų klaidas – siekdami apsisaugoti nuo visų įmanomų rizikų, išduoda sąlyginai mažai paskolų, taip prarasdami galimybę gauti pajamas iš skolinimo; kiti bankai, siekdami gauti kuo didesnes pajamas iš skolinimo, tai yra - išduoti kuo daugiau paskolų, tinkamai neįvertina kredito rizikos, kas anksčiau ar vėliau virsta nuostoliais dėl blogų paskolų. Sėkmingai veikiantis bankas privalo rasti pusiausvyrą tarp minėtų aspektų.

Temos aktualumas. Bankai yra vieni iš svarbiausių rinkos ūkio subjektų, lemiančių šalies ekonomikos plėtrą. Bankų sistemos dalyvių pagrindinė funkcija – kreditavimas - yra labai svarbi šalies ekonomikai. Pirmiausia todėl, kad bankai surenka laikinai laisvas pinigines lėšas bei gyventojų santaupas, ir neveiksnių kapitalą padaro efektyviai naudojamu ir funkcionuojančiu. Antra, kreditinė bankų veikla atneša naudą visoms suinteresuotoms pusėms: indėlininkai gauna ne tik papildomų pajamų, bet ir išsaugo savo pinigines lėšas nuo infliacijos, o skolininkai gauna pakankamai lėšų vartojimui bei investicijoms. Bankai iš finansinių operacijų gauna pelną, kai už indėlius mokamos mažesnės palūkanos nei gaunamos pajamos iš palūkanų už paskolas. Palūkaninės pajamos priklauso nuo kredito rizikos valdymo efektyvumo banke. Dėl blogai išduotų paskolų bankas praranda pajamas, todėl ši tema yra aktuali bankiniu požiūriu, nes prieš išduodant paskolą kredito vadybininkams būtina įsitikinti, ar klientas yra patikimas, ar bus pajėgus grąžinti paskolą ir ar bankas pakankamai apsisaugos skolinto nemokumo atveju, ar tinkamas išduoti kreditų administravimas. Atsižvelgiant į tai, kad pastaruoju metu šalies bankai labai sparčiai pradėjo didinti paskolų portfelį bei teikti naujų paslaugų kreditavimo srityje, tinkamas kredito rizikos valdymas ir paskolų kokybės įvertinimas tampa dar aktualesnis.

Tyrimo objektas - kredito rizikos valdymo sistema.

Darbo tikslas – išanalizavus patobulinti privačių banko klientų kredito rizikos valdymo sistemą, kurios pagrindinis tikslas minimizuoti kredito riziką, gaunant kuo didesnes pajamas banko kreditavimo veikloje.

Darbo uždaviniai:

1. Ištirti kredito rizikos įtaką banko valdymo procese;
2. Apibūdinti klientų pajėgumo grąžinti kreditą analizės metodus;
3. Aprašyti individualių klientų kredito rizikos valdymą po paskolos išdavimo;
4. Išanalizuoti ir palyginti kredito rizikos valdymą AB banke „NORD/LB Lietuva“ ir Banke X.
5. Patobulinti privačių banko klientų kredito rizikos valdymo sistemą AB banko „NORD/LB Lietuva“ pavyzdžiu.

Darbo hipotezė: patobulintas individualių klientų vertinimo modelis leis sumažinti kredito riziką.

Tyrimo metodai. Medžiagos rinkimo ir duomenų apdorojimo metodai, atliekant mokslinės literatūros, teisinių dokumentų, banko dokumentų, internetinės medžiagos ir statistinių duomenų lyginamąją analizę.

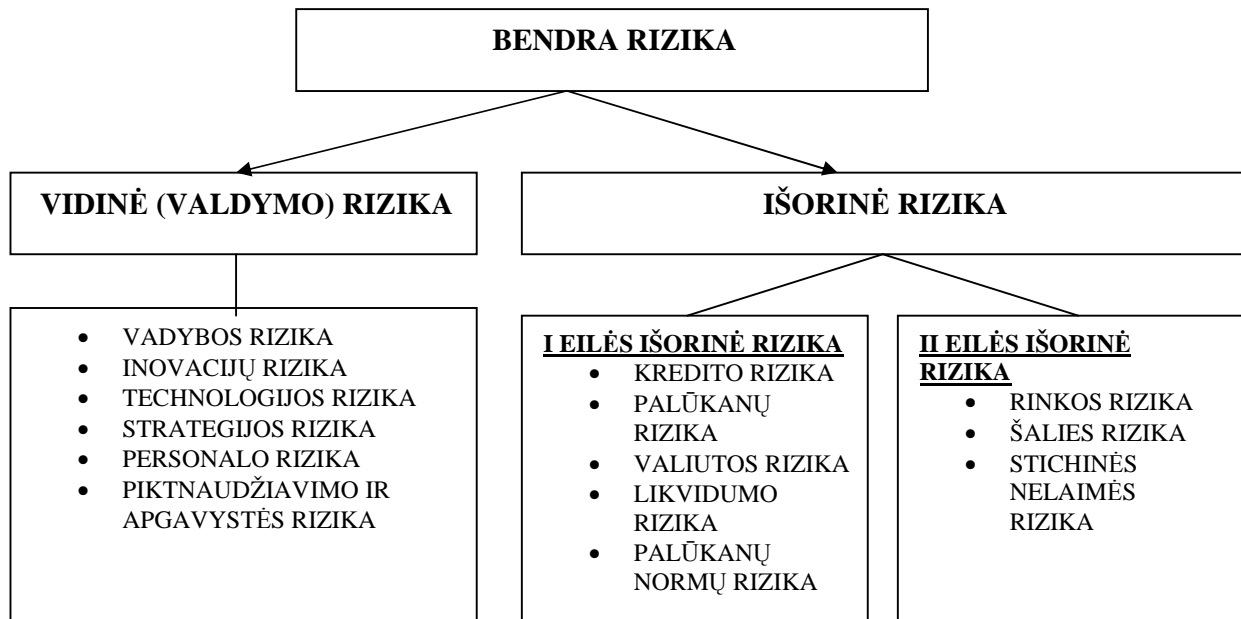
Rašant šį darbą buvo remiamasi Lietuvos ir užsienio autorių literatūra. Kadangi kredito rizika yra ribojama šalies įstatymais, taip pat buvo analizuojama Bazelio komiteto medžiaga bei Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos Banko valdybos nutarimai bei informacija apie komercinių bankų veiklą ir jos rodiklius Lietuvoje.

Tyrimo rezultatai. Šiuolaikinėmis sąlygomis bankams ypač svarbu ne tik iš suteiktų paskolų pajamų gavimas, bet ir tinkamo kredito rizikos lygio užtikrinimas. Todėl banko klientų kredito rizikai minimizuoti, atlikus literatūros analizę ir išnagrinėjus bankų kredito rizikos valdymą, šio tiriamojo darbo pabaigoje pateikiama patobulinta AB banko „NORD/LB Lietuva“ individualių klientų kredito rizikos valdymo sistema. Siūlomas klientų kredito rizikos valdymo modelis skirtas bankams, siekiantiems pelningo ir kartu saugaus paskolų portfelio, nes šiandien šios rizikos valdymas tampa vienas iš strateginių banko tikslų, siekiant bankų veiklos efektyvumo finansų rinkoje.

1. KREDITO RIZIKOS VALDYMO YPATUMŲ ANALIZĖ TEORINIŲ ASPEKTU

1.1. BANKO KREDITO RIZIKOS VALDYMO YPATUMAI

Kiekvienas bankas savo veikloje susiduria su įvairių rūšių rizikomis ir nuo to, kaip bankas sugeba užkirsti kelią nuostolių dėl rizikų atsiradimui, bei imasi prevencinių priemonių, siekdamas valdyti rizikas, priklauso banko sėkminga veikla ir konkurencingumas. (1 pav.)

Šaltinis: V.Vaškėlaitis. (2003) Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas.

1 pav. Banko rizikos klasifikavimas

Svarbu pabrėžti, kad daugumoje bankų kreditai sudaro ne mažiau kaip pusę aktyvų ir atneša 2/3 pajamų. Be to bankinės rizikos, iš kurių svarbiausiai kredito rizika dažniausiai koncentruojasi paskolų portfelyje. Jeigu bankui iškyla finansinių sunkumų, tai dažniausiai dėl kreditų, kurių nebeįmanoma išieškoti. Tai gali įtakoti klaidingi valdymo sprendimai, manipuliacija paskolomis, pažeidžiant teisinės normas, neteisingos kreditinės politikos vedimas, staigus ekonomikos nuosmukis.

Kredito rizika yra viena iš daugelio rizikos rūšių, su kuriomis bankai susiduria savo veikloje, tačiau dėl kredito rizikos patiriami nuostoliai yra vieni iš didžiausių, palyginus su nuostoliais patiriamais dėl kitų rizikų. Todėl būtent kredito rizikos valdymui yra skiriamos esminės pastangos banko rizikų valdymo sistemoje.

Kredito rizika – tai rizika, kad sandorio partneris (pirkėjas, pardavėjas, finansinio instrumento emitentas) negalės įvykdyti sutartų įsipareigojimų – mokėti palūkanų už paskolą, grąžinti paskolos ar jos dalies.

Kreditinė rizika yra pačios paskolos negrąžinimo ar palūkanų nesumokėjimas (J. Bessis 1998; T. W. Koch, S. S. MacDonald, 2000; R. Wells, 2000; E. Zelgave, 2000). Taip pat F. Jasevičienė, R. Ginotienė,

V. Stankevičienė (2000) kredito riziką apibūdina kaip tikimybę patirti nuostolius dėl to, kad kita šalis nesugeba veikti pagal sutartyje numatytas sąlygas. Tai neatskiriama turto (aktyvų) rizikos dalis, kadangi paskolos sudaro didžiausią turto dalį. (Банковское дело: стратегическое руководство, 1998).

Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis. (V. Vaškelaitis, 2003)

Paskolų portfelio atveju kredito riziką pirmiausia lemia banko sugebėjimas teisingai pasirinkti kreditorius ir teisingai įvertinti paskolas. Nepaisant spartaus bankų rinkos vystymosi ir tobulėjimo, kredito rizika išlieka viena iš pagrindinių rizikų, dėl kurių bankai dažniausiai patiria nuostolių. *Paprastai išskiriami trys kredito rizikos tipai* (Greuning, Brajovic, 2000):

- Asmens ar vartotojo rizika;
- Įmonės rizika;
- Šalies rizika.

Kalbant apie aktyvų efektyvų kreditų portfelio valdymą būtina suderinti banko strategijos tris pagrindinius tikslus: pelningumą, likvidumą ir saugumą. Visų šių tikslų pasiekti tuo pačiu metu neįmanoma, todėl susidaro konfliktinė situacija, nes:

- jei bankas nori pasiekti aukštą pelningumą, jis privalės maksimizuoti ilgalaikių paskolų kiekį (aukštesnės palūkanos);
- norėdamas palaikyti reikiamą likvidumą, bankas privalės optimizuoti / maksimizuoti trumpalaikių paskolų kiekį;
- norėdamas užtikrinti saugumą, bankas privalo būti selektyvus, rinkdamasis klientus.

Tokioje situacijoje bankas turi tiksliai apibrėžti savo strategiją - t. y. vienam iš šių tikslų atiduoti pirmenybę prieš kitus du. Nuo šio pasirinkimo priklauso banko kreditų portfelio valdymo ir viso banko veiklos rezultatai. Bet kuriuo atveju nepamiršamas saugumo tikslas ir jis dažniausiai iškeliamas į pirmą vietą. Čia bankas ir susiduria su visoms pelno siekiančioms organizacijoms būdingu prieštaravimu – „pelnas – rizika“. Yra žinoma, kad kuo didesnis siekiamas pelningumas, tuo didesnė laukiam rizika. Kalbant apie paskolų portfelį, dažnai išskiriama užstato ir koncentracijos rizika. Užstato rizika susijusi su daliniu ar visišku užstato turto vertės sumažėjimu. Koncentracijos rizika atsiranda dėl blogų paskolų portfelio diversifikacijos kredituojamų ekonomikos šakų, geografinių regionų ar skolininkų atžvilgiu.

Siekdamas sumažinti kreditinę riziką, bankas turi diversifikuoti savo paskolų portfelį. Pats banko paskolų portfelio diversifikavimas pasireiškia kreditavimo galimybių išskirstymu. Banko kredito rizika didėja didinant bendrą kreditų apimtį, koncentruotą tarp nedidelio skaičiaus skolininkų. (V. Vaškelaitis, 2003). Diversifikuojant banko paskolų portfelį, kreditai gali būti skirstomi pagal terminus, kredito paskirtį, užstato patikimumą, palūkanų už kreditą nustatymą, ūkio šakas, šalį ir kitus kriterijus.

Šiuo metu patys bankai siekdami valdyti kredito riziką nustato griežtus vidinius reikalavimus, kokiems skolininkams gali būti suteikiamos paskolos, bet taip pat ir Lietuvos bankas, atliekantis kredito įstaigų priežiūrą, taiko tam tikrus kredito riziką ribojančius normatyvus.

Maksimalus skolinimas vienam asmeniui. Apribojimas taikomas siekiant išvengti galimo skolinimo vienam subjektui, kuris tam tikru momentu yra pajėgus uždirbti skolinančiai institucijai pakankamas pajamas. Tokio skolinimo pavojus yra tas, kad skolininkui susidūrus su finansinėmis problemomis jų nepavyks išvengti ir skolinančiajam. Todėl pagal Bazelio komiteto reikalavimus Lietuvos bankas (taip pat ir kiti centriniai bankai) riboja maksimalų skolinimą vienam asmeniui, kur tokiu asmeniu apibrėžiama tarpusavyje susijusių fizinių arba juridinių asmenų grupė. Maksimali paskolos suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo. Banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

Skolinimas susijusiems asmenims. Šio apribojimo esmė - identifikuoti tokius asmenis, kurie yra tarpusavyje susiję bet kokiais ryšiais, galinčiais peraugti į finansinius įsipareigojimus ar turtą. Rizika šioje srityje atsiranda, kai bankas suteikia paskolas skirtingiems asmenims nepažeisdamas savo vidinio statuto, tačiau kai tos paskolos iš esmės naudojamos tam pačiam tikslui. Tokiu būdu visų susijusiems asmenims suteiktų paskolų rizika agreguojasi ir realiai yra nevaldoma, nes kiekvienas iš paskolos gavėjų atskirai gali vykdyti savo finansines prievoles, tačiau vienam iš jų susidūrus su sunkumais, jų neišvengtų ir kiti tokios grupės nariai. Su banku susijusiais asmenimis yra laikomi:

- banko ir jo dukterinių bankų bei jo įmonių akcijų paketo savininkai, jų sutuoktiniai, tėvai ir vaikai arba įmonės, kuriose minėti asmenys tiesiogiai ar (ir) netiesiogiai įsigijo arba valdo daugiau kaip 20 procentų nuosavo kapitalo;
- banko ir jo dukterinių bankų bei įmonių tarybų ir valdybų nariai, revizoriai, administracijos ir filialų (skyrių) vadovai bei jų sutuoktiniai, tėvai ir vaikai arba įmonės, kuriose minėti asmenys tiesiogiai ar (ir) netiesiogiai įsigijo arba valdo daugiau kaip 20 procentų nuosavo kapitalo.

Bankai apie išduotas paskolas su banku susijusiems asmenims privalo pateikti informaciją Lietuvos bankui jo nustatyta tvarka.

Lietuvos banko 1997 m. balandžio 24 d. priimtos "Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklės" yra privalomos visiems bankams, grupuojant abejotinas paskolas ir darant atidėjimus. 2003 m. kovo mėn. 20 d. buvo šios taisyklės buvo patobulintos ir patvirtintos naujos Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrąsias nuostatas.

Iš ankščiau pateiktos informacijos matyti, jog kredito rizikos valdymo efektyvumas neviseškai atsispindi standartiniuose reikalavimuose, keliamuose Lietuvoje veikiančioms bankams. Kredito institucijų priežiūros tarnybos nereikalauja, kad bankai teiktų informaciją apie savo biudžetų vykdymą, nors tai būtų geriausias kredito rizikos valdymo įvertinimo matas. Kita vertus, priežiūros institucijos siekia užsitikrinti, jog bankas įvykdys visus savo įsipareigojimus, neatsižvelgdamas į tai, ar toks veiksmas reikalautų banko veiklos nutraukimo ar ne.

1.2. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODAI IR SPRENDIMO PRIĖMIMO PROCESAS

Sprendimo dėl paskolos išdavimo priėmimo procesas – ypatingai svarbus kredito rizikos valdymo etapas. Būtent jame ir sprendžiama ar skolininkas atitinka banko keliamus reikalavimus, ar tikslinga išduoti paskolą. Taip pat šiame etape yra nustatoma, kokio dydžio, trukmės paskola yra optimali rizikos minimizavimo ir skolininko poreikių patenkinimo prasme.

Kadangi bankai yra kredito įmonės, kurių pelningiausia veiklos kryptis – paskolų teikimas, todėl rizika jų veikloje yra neišvengiama. Praeityje buvo daug problemų, vertinant skolininko sugebėjimą gražinti išduotas paskolas ir sumokėti banko – paskolos davėjo – numatytas palūkanas. Praktikoje egzistuoja gana nemažai skolininko įvertinimo būdų, tačiau kiekvienas bankas turi savo kriterijus, kuriais remdamasis jis nustato kliento patikimumą.

Bankas, kaip kreditorius, stengiasi išvengti skolinimo rizikos. Jis, siekdamas efektyviai valdyti savo kreditinius išteklius, nori gauti objektyvų kliento finansinės būklės, ypač mokumo ir finansinio stabilumo įvertinimą tam tikrai datai ir prognozuoti, ar ši būklė išliks stabili ateityje, kitaip tariant, kredito ir procentinių pinigų gražinimo datas bei laikotarpius.

Galima teigti, skolinimo rizika tiesiogiai priklauso nuo banko paskolų portfelio kokybės ir kreditinio proceso organizavimo bei tinkamo kreditingumo įvertinimo. Todėl svarstant bet kurią kreditavimo galimybę, atliekant kreditingumo įvertinimą, būtina visiškai suprasti, kokį kreditinį sandorį bus prašoma finansuoti. Tam kiekviena įmonė yra vertinama pagal atitinkamą teorinį modelį, pritaikytą praktikoje.

Pagal teorinius modelius skolininko pajėgumą gražinti kreditą galima vertinti tokiais dažniausiai naudojamais pagrindiniais metodais (E. Zelgave, 2000):

- P** Šešių „C” metodas;
- P** PARS metodas;
- P** CAMARI sistema.
- P** „Z” metodas;
- P** baliniu (taškiniu) metodas;

Šešių „C” metodas.

Analizuojant bet kurį skolininką, pirmiausia reikia išanalizuoti jį pagal šešių „C” metodą. Šis metodas apima penkių kriterijų įvertinimą. Šie kriterijai yra:

- Ü** Charakteristika (Character);
- Ü** Teisė (Capability);
- Ü** Kapitalas (Capital);
- Ü** Užstatas (Collateral);
- Ü** Sąlygos (Conditions);

Ü Kontrolė (Contorl)

Šešių „C” metodas taisyklė sako, kad prieš pradėdant nagrinėti bet kurį skolininką reikia jį įvertinti šiuos pagrindinius kriterijus:

Charakteristika. Kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad skolininkas turi aiškiai apibrėžtą tikslą paimti paskolą ir rimtus bei pagrįstus ketinimus paskolą gražinti. Taip pat labai svarbu, kad skolininko nurodytas paskolos panaudojimo tikslas neprieštarautų banko kredito politikoje nurodytiems tikslams, kuriems bankas suteikia paskolas. Netgi ir esant aiškiam ir geram paskolos tikslui, kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad skolininkas atsakingai naudos pinigus, kad į visus banko klausimus buvo sąžiningai atsakyta ir kad skolininkas dės visas pastangas paskolos gražinimui. Jei kredito vadybininkas turi pagrindo įtarti, kad skolininkas nesąžiningai atsako į klausimus apie paskolos paskirtį ar gražinimą, paskola neturi būti suteikta, kitaip iškilis reali grėsmė, kad ta paskola taps problemine.

Teisės. Kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad klientas turi teisę prašyti ir gauti paskolą, kad jis turi visus įgaliojimus priimti sprendimus ir pasirašyti paskolos sutartį. Ši kliento charakteristika vadinama kliento “teise” skolintis pinigus. Kredito vadybininkas taip pat privalo būti įsitikinęs, kad įmonės atstovas turi visus vadovybės ar savininkų įgaliojimus kreiptis į banką dėl paskolos bei derėtis dėl jos sąlygų, teikti informaciją apie įmonę ir, svarbiausia, pasirašyti paskolos sutartį. Paprastai tai įrodoma dokumento, kuriuo įmonės vadovybė suteikia jos atstovui reikiamus įgaliojimus, kopija.

Kapitalas. Tai yra vienas iš pagrindinių skolininko pajėgumo gražinti paskolą aspektų. Klausimas, ar skolininkas turės sukaupęs pakankamai kapitalo, kad gražintų paskolą, yra vienas svarbiausių. Bendru atveju, skolininkai turi tris šaltinius, iš kurių galėtų gražinti paskolas: pinigų srautai, likvidus turtas, kurį galima parduoti, kapitalas sukaupęs išleidžiant skolos ar kitus vertybinius popierius. Bet kuriuo atveju, bankininkai labiau vertina pinigų srautus, kaip pagrindinį paskolos gražinimo šaltinį, nes turto pardavimas gali susilpninti skolininko padėtį, o skolos vertybinių popierių išleidimas yra ne kas kita, kaip dar vienas skolinimasis. Todėl skolininko pinigų srautų analizei yra skiriamas gana didelis dėmesys. Kredito specialisto klausimai, susiję su skolininko kapitalu apima duomenis apie pastovų skolininko pajamų didėjimą, galimybes, kad toks didėjimas tęsis ir bus pakankamas gražinti paskolą, duomenis apie dabartines skolininko pajamas ir išlaidas.

Užstatas. Kredito vadybininkas privalo išsiaiškinti ar skolininkas turi pakankamai turto užtikrinti paskolos gražinimui. Taip pat svarbi informacija apie turto amžių, kokybę, technologijas. Jei turtas yra technologiškai pasenęs, jo vertė yra daug mažesnė už tą turta, kuris yra technologiškai vertingas verslo procese. Tai pat svarbu nustatyti užstato rinkos vertę tiek esamu laiku, tiek jos kitimą ateityje.

Sąlygos. Kredito vadybininkas privalo domėtis šakos, kurioje veikia skolininkas, situacija, pokyčiais ir perspektyvomis. Tai apibrėžiama kaip ekonominės sąlygos, kurios gali paveikti paskolos gražinimą. Paskolos gražinimo planas gali atrodyti patraukliai popieriuje, tačiau tai gali paveikti ekonomikos pokyčiai, kad ir tokie, kaip infliacija. Todėl bankai skiria didelį dėmesį ekonominės situacijos stebėjimui – sukuriama rinkos analizės padaliniai, kurie įdėmiai stebi ekonomikos pokyčius ir prognozuoja jų poveikį verslui.

Kontrolė. Paskutinis aspektas – kontrolė. Šią sritį apima tokios informacijos gavimas, ar įstatymų pasikeitimas galėtų neigiamai paveikti skolininką ir jo galimybes gražinti paskolą. Taip pat šiame etape nustatoma ar paskola atitinka banko paskolų politiką.

Didžiojoje Britanijoje plačiai komerciniuose bankuose naudojamas PARS metodas įvertina paskolos panaudojimo tikslą (purpose), prašoma paskolos sumą (amount), paskolos gražinimo šaltinį (repayment), užstatą (security).

Kita kreditingumo nustatymo sistema, plačiai naudojama užsienio bankuose, vadinama **CAMARI** sistema, apima ir įvertina didesnę veiksnių spektrą:

- kliento kokybinės savybės (character);
- gebėjimai gražinti paskolą (ability);
- marža (margin) – tai pajamos, kurias bankas gaus suteikęs paskolą;
- paskolos suma (amount);
- paskolos gražinimo sugebėjimas (repayment);
- užstatas ar tam tikros rizikos mažinimo priemonės (insurance).

Kaip matyti CAMARI sistema apima tiek 6C taisyklę, tiek PARTS metodą.

Susisteminius šių trijų metodikų kreditingumo įvertinimo sistemų siūlomus vertinti elementus, galima išskirti šiuos veiksnius kaip pagrindinius: personalinius, finansinius ir išorinius (E. Zelgave, 2000, p. 269). *Personalinius veiksnius* apima paskolos gavėjo (įmonės vadovų) asmenines savybes, išsilavinimą, kompetenciją, patyrimą, sugebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančių verslo sąlygų, kompanijos valdymo (darbo planavimas, organizavimas, vykdymas, motyvacija) gebėjimus, amžių, sveikatos būklę bei organizacinę įmonę struktūrą. *Finansiniai veiksniai* atsiskleidžia per kliento finansinės būklės analizę. Finansinės būklės analizė atskleidžia kliento stipriąsias ir silpnąsias puses. Tačiau finansinių duomenų analizė negali duoti vienareikšmiškų atsakymų, o tik padeda kredito analitikui išsamiau bei detaliau susipažinti su klientu. *Išoriniai veiksniai*, skirtingai nuo minėtų veiksnių, dažnai nėra sąlygojami paties kliento, tačiau jų analizė yra būtina, nes jie tiesiogiai veikia kliento finansinę būklę (įmonės kurioje dirba klientas, užimamos rinkos dalis, naudojamos technologijos, inovacijos, veiklos tendencijos, perspektyvos).

“Z” metodas.

1970–ųjų metų pabaigoje ši modelį išrado grupė amerikiečių. Jie pastebėjo, kad skaičiuojant įmonės finansinį stabilumą, stabili įmonė tiesinėje priklausomybėje atsiduria toje pačioje vietoje. Tuomet buvo nustatytas tam tikras dydis (riba), nuo kurio įmonės stabilumas mažėja ir veikla gali būti vadinama nuostolingesnė. Atsižvelgdamas į anksčiau atliktus tyrinėjimus, Altmanas pasiūlė 5 faktorių lygtį. Pasirinkti penki svarbiausi rodikliai:

Ū turto pelningumas (k_1);	$(k_1 = \text{Veiklos pelnas} / \text{Visas turtas})$
Ū turto graža (k_2);	$(k_2 = \text{Pardavimai} / \text{Visas turtas})$

Ü nuosavo kapitalo padengimo rodiklis (k_3); ($k_3 = \text{Nuosavas kapitalas} / \text{Trumpalaikiai išsipareigojimai}$)

Ü grynasis turto pelningumas (k_4); ($k_4 = \text{Nepaskirstytas pelnas} / \text{Visas turtas}$)

Ü nuosavo kapitalo dalis aktyvuose (k_5). ($k_5 = \text{Nuosavas apyvartinis kapitalas} / \text{Visas turtas}$)

Kiekvienam rodikliui nustatytas atitinkamas svarbumo lygis ir išvesta tokia penkių faktorių lygtis:

$$Z = 3,3 \cdot k_1 + 1 \cdot k_2 + 0,6 \cdot k_3 + 1,4 \cdot k_4 + 1,2 \cdot k_5$$

Pagal šią formulę apskaičiuota reikšmė apibūdina įmonės bankroto tikimybę. Optimali kritinė reikšmė lygi 2,675. tolesnės ribos pasiskirsto taip:

1 lentelė

Z koeficiento reikšmės apibūdinimas

Z reikšmė	Iki 1,8	Nuo 1,9 iki 2,7	Nuo 2,8 iki 2,9	Daugiau 3
Apibūdinimas	Bankroto tikimybė labai didelė, įmonės būklė rizikinga	Bankroto tikimybė didelė	Bankroto tikimybė įmanoma	Bankroto tikimybė labai nedidelė

„Balinis“ („taškinis“) metodas.

Taškinį modelį galima naudoti tiek ūkio subjektams, tiek individualiems skolintojams, tiek jau išduoto kredito, tiek potencialių skolintųjų įvertinimui. Amerikiečių ekonomisto Česer'io pasiūlytame modelyje komercinės paskolos įvertinimui taikomi šeši rodikliai, t.y.:

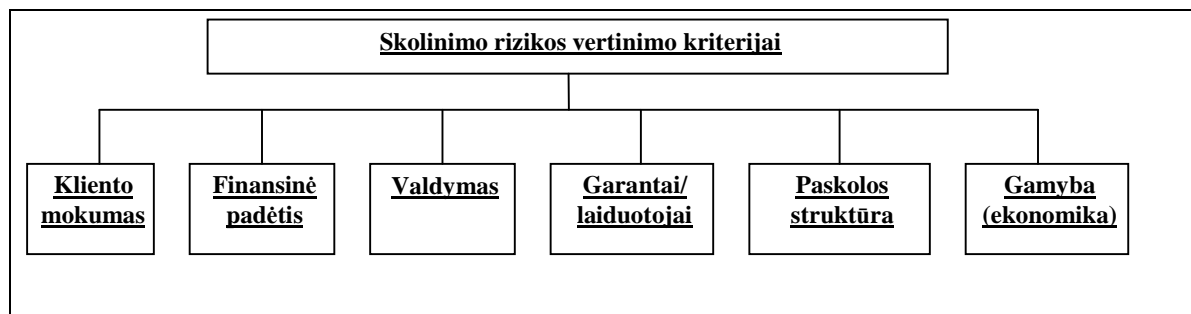
- Ü grynųjų pinigų ir vertybinių popierių procentinė dalis aktyvuose;
- Ü įplaukų ir grynųjų pinigų bei vertybinių popierių santykis;
- Ü pajamų iki procentų ir mokesčių mokėjimo ir aktyvų procentinė dalis;
- Ü bendrų išsipareigojimų ir aktyvų santykis;
- Ü pagrindinio kapitalo (aktyvų) ir akcinio kapitalo santykis;
- Ü apyvartinio kapitalo ir grynųjų pardavimų santykis.

Česer'is naudojo 37 įmones, kurioms buvo suteiktos paskolos, ir tiek pat įmonių, kurioms paskola nebuvo suteikta. Apskaičiavimui buvo naudoti firmų-skolininkų balanso duomenys tais metais, kai buvo prašoma paskolos. Šiuos rodiklius Česer'is įtraukė į paskolos sutarties sąlygų nesilaikymo tikimybės formulę. Paaiškėjo, kad trys iš kas ketvirto paimto atvejo buvo teisingi.

Diuran'as 1940 metų pradžioje pirmasis pasiūlė taškinio modelio techniką – atitinkamą būdą, - vertinant vartotojiško kredito ėmėjo būklę. Šis ekonomistas išskyrė grupę faktorių, kurie galėtų pakankamai tiksliai apibrėžti kredito rizikos lygį.

Kiekvienas bankas gali pasirinkti įvairiausias būdus, vertindamas skolininko rizikingumą, nuo paprasčiausių formulių iki sudėtingų matematinių modelių. Rodiklio reikšmingumas, ribos gali skirtis priklausomai nuo šalies, banko politikos ir kitų veikiančių faktorių.

Užsienio praktikoje labai dažnai paskolos rizika yra įvertinama remiantis šešiais kriterijais, pavaizduotais 2 paveiksle.

Šaltinis: (Банковское дело: стратегическое руководство, 1998, с.30)

2 pav. Paskolos rizikos įvertinimo kriterijai

Kliento mokumas atspindi firmos sugebėjimą gauti pelną ir laiku grąžinti visas skolas - tai yra pelno (nuostolio) ataskaitos rodiklis. Finansinė padėtis parodo firmos finansinį pajėgumą. Valdymas, vadovybė yra ne mažiau svarbūs firmos veiklos veiksniai. Įvertindamas užstatą, laiduotojus, paskolos struktūrą, bankas tam tikra dalimi užsitikrina paskolos grąžinimą, tačiau savalaikis jos apmokėjimas daug priklauso nuo skolininko komercinės veiklos.

Taip pat skiriami kredito rizikos vertinimo modeliai *pagal rizikos sudedamąsias dalis*.

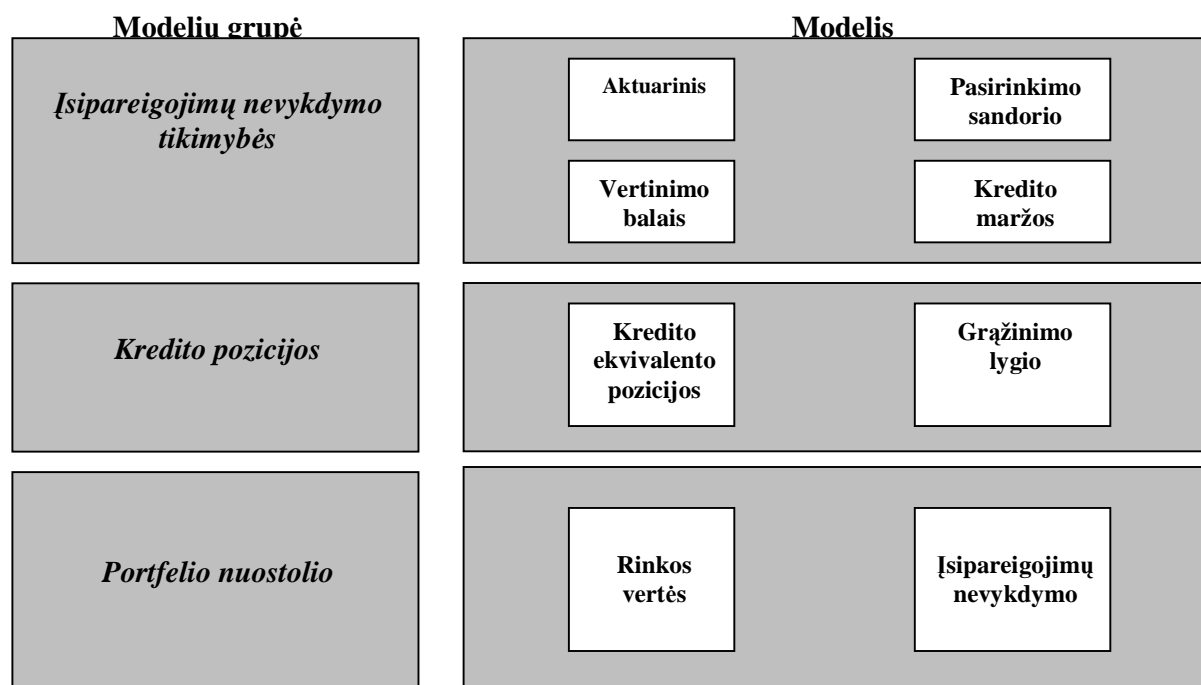
Vertinant kredito riziką, skiriamos tokios jos sudedamosios dalys: įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (Probability of Default – PD) arba reitingo pasikeitimo tikimybės (Rating Transition Probabilities), nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju (Loss Given Default – LGD), kredito pozicija įsipareigojimų nevykdymo atveju (Exposure at Default – EAD), kredito pozicijos trukmė (Maturity – M) (BCBS 2004).

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė rodo skolininko patikimumo lygį, t.y. kiekybiškai įvertinama, kokia yra tikimybė, kad skolininkas neįvykdys savo įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis. Paprastai kredito rizikos vertinimo modeliuose taikomos vienu metų įsipareigojimų nevykdymo tikimybės. Kadangi koreliacija tarp kredito rizikos ir kredito trukmės yra reikšminga ir teigiama, kartais skaičiuojama ne vienu metų, o viso kredito termino įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (pvz., jei kredito terminas yra 10 metų, tai minėtas rodiklis parodys kliento įsipareigojimų nevykdymo tikimybę per 10 metų). Jei modeliuojama ne tik įsipareigojimų nevykdymo tikimybė, bet ir skolininko kredito rizikos pasikeitimai, vertinamos ir kredito reitingo padidėjimo (sumažėjimo) tikimybės. Taigi įsipareigojimų nevykdymas yra tik viena kredito (ne)grąžinimo baigčių, gali būti ir tarpinių baigčių – kredito rizikos padidėjimas arba sumažėjimas. Įsipareigojimų nevykdymas yra žemiausias reitingų skalės įvertinimas.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė neatskleidžia įsipareigojimų nevykdymo padarinių, t.y. neįvertinamas galimas nuostolis dėl neįvykdytų įsipareigojimų. Nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju

rodo kredito pozicijos dalį, kuri bus prarasta, skolininkui neįvykdžius įsipareigojimų bankui. Ši kredito rizikos sudedamoji dalis, atskleidžianti skolininko finansines problemas, susijusi su paskolos gražinimo užtikrinimo priemone ir jos dydžiu.

Kredito rizikos sudedamosios dalys, kaip šios rizikos vertinimo modelių parametrai, naudojamos vertinant tikėtiną ir netikėtiną kredito nuostolį. Pačioms kredito rizikos sudedamosioms dalims vertinti irgi taikomi modeliai. Nors kredito rizikos vertinimo modelius galima skirstyti remiantis įvairiais kriterijais, I.Kamieno ir V.Valvonio nuomone, toks kriterijus galėtų būti modelio rezultatai. Kitais žodžiais, kredito rizikos vertinimo modeliai gali būti skirstomi pagal tai, kuri kredito rizikos sudedamoji dalis (arba dalys) yra vertinama (žr. 3 pav.).

Šaltiniai: E.Falkenstein, A. Boral, L.V.Carty (2000); J.B.Caouette, E.I.Altman, P.Narayanan (1998); sudaryta autorės.

3 pav. Kredito rizikos vertinimo modeliai

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modeliai – bene gausiausia modelių grupė. Nors visi jie skirti konkretaus skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybei vertinti, jų sudarymo metodai ir naudojama informacija skiriasi. Aktuariniais skaičiavimais pagrįsti modeliai (vadinamieji “mirtingumo” modeliai) leidžia įvertinti individualių skolininkų ar jų grupių įsipareigojimų nevykdymo per tam tikrą laikotarpį faktinius santykinus dažnius. Daroma prielaida, kad praityje stebėti įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai tokie patys turėtų išlikti ir ateityje. Didžiausias tokių modelių trūkumas yra tai, kad neatsižvelgiama į kokybinius paskolų pokyčius, kai, iš esmės pasikeitus vertinamų paskolų kokybei, praeties duomenys to nerodo, o jei ir rodo, tai tik praėjus tam tikram laikui (Jones, Mingo 1998). Vertinimo balais modeliai dažniausiai grindžiami įmonių finansinių ataskaitų duomenimis, o vertinant fizinio asmens kredito riziką paprastai atsižvelgiama į jo pajamas, turtą ir kitus duomenis (Caouette ir kt.

1998; Mays 2003). Įsipareigojimų nevykdymo tikimybei skaičiuoti taikant pasirinkimo sandorio ir kredito maržos modelius, naudojama rinkos informacija – nuosavybės ir skolos vertybinių popierių kainos.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybei skaičiuoti taikant aktuarinius modelius, pirmiausia visus skolininkus reikia suskirstyti į grupes pagal jų riziką. Būtina turėti praeities duomenų apie įsipareigojimus vykdžiusius ir jų nevykdžiusius skolininkus. Tokios informacijos gauti nesunku, nes ji kaupiama paskolų registre, kur kas sunkiau skolininkus suskirstyti pagal kredito riziką. Kiekvienas bankas skolininkų kredito rizikai vertinti turi savą reitingų sistemą, todėl sukurti bendrą, visiems bankams priimtina paskolų skirstymo pagal riziką sistemą labai sunku. Mažmeninių klientų (fizinių asmenų ir mažų įmonių) įsipareigojimų nevykdymo tikimybei vertinti aktuariniai modeliai galėtų būti taikomi ir paskolų registro mastu. Panašios kredito rizikos mažmeniniams klientams suteikiama daug paskolų, kurių vidutinė suma palyginti maža. Bankams finansiškai nenaudinga skirti daug mažmeninių klientų rizikos grupių. Atsižvelgiant į tokių klientų paskolų rizikos panašumus, reikėtų skirti 4-6 rizikos grupes, kurių įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai būtų pakankamai pastovūs. Skaičiavimai nebūtinai turėtų būti atliekami paskolų registro mastu – siekiant didesnio rezultatų patikimumo, aktuariniam modeliui sudaryti reikalingi duomenys galėtų būti kaupiami paskolų registre, o patį modelį galėtų sudaryti kiekvienas bankas.

Vertinimo balais modeliai sudaromi remiantis finansiniais ir kitokiais duomenimis, apibūdinančiais skolininko kredito riziką (įsipareigojimų nevykdymo tikimybę). Fizinių asmenų vertinimo balais modeliai JAV paplito Antrojo pasaulinio karo metais, kai daugelis kredito analitikų buvo pakviesti į karo tarnybą. Jų atliekamus vertinimus pakeitė naujos kiekybinės skolininkų kredito rizikos vertinimo sistemos (Thomas ir kt., 2002). Praėjus tam tikram laikui, pastebėta, kad statistiniais metodais grindžiami modeliai leidžia gerai įvertinti skolininkų kredito riziką, o pagal rezultatų patikimumą jie prilygsta įprastiniams (kokybiniais) kredito rizikos analitikų vertinimams (Thomas, 1999). XX a. septintajame dešimtmetyje, pasirodžius E.I.Altman ir W.Beaver darbams, taikant statistinius metodus pradėtas prognozuoti įmonių įsipareigojimų nevykdymas (Falkenstein ir kt., 2000).

Vertinimo balais modelių nauda įvairiapusė. Pirmiausia, vertinimo balais modelio rezultatai būtų atskaitos taškas bankams teikiant paskolas: prieš suteikdamas paskolą, bankas sužinotų skolininko įvertinimo balą ar įsipareigojimų nevykdymo tikimybę ir galėtų priimti labiau pagrįstą sprendimą dėl paskolos suteikimo (nesuteikimo) bei nustatyti skolininko kredito riziką atitinkančias paskolos palūkanas. Antra, vertinimo balais modelis galėtų būti taikomas skolininkams suteikiant reitingus. Toks rizikos įvertinimas būtų aktuarinio (mirtingumo) modelio priešingybė – pirmiausia apskaičiuojama įsipareigojimų nevykdymo tikimybė ir tik tada pagal ją skolininkui suteikiamas reitingas. Trečia, taikant vertinimo balais modelį, būtų galima objektyviai įvertinti, kokie skolininkų finansiniai rodikliai geriausiai atskleidžia jų nemokumą. Ketvirta, modelio rezultatus būtų galima naudoti bankų priežiūros tikslais – nustatant, ar specialieji atidėjimai ir kapitalas pakankami prisiimtai kredito rizikai padengti, vertinant bendrą banko paskolų portfelio kredito riziką (V.Valvonis, I.Kamienas. 2004).

Kredito pozicijos vertinimo modeliai skirti paskolų gražinimo lygiui (Jokivuolle, Peura 2000; Gupton, Stein 2002) ar kredito linijų (limitų) panaudojimui įsipareigojimo nevykdymo atveju prognozuoti. Taikant šiuos modelius skolininkai ir finansinės priemonės suskirstomos į keletą homogeninių grupių. Remiantis praeities duomenimis, apskaičiuojamos kiekvienos homogeninės grupės kredito rizikos sudedamųjų dalių reikšmės. Kredito pozicijos modelių grupei priskiriami ir išvestinių finansinių priemonių modeliai, išvestinių finansinių priemonių pozicijas leidžiantys transformuoti į kredito pozicijas.

Portfelio nuostolio modeliai sudaromi remiantis įsipareigojimų nevykdymo tikimybės vertinimo ir kredito pozicijos vertinimo modelių rezultatais. Taikant portfelio nuostolio modelius įvertinamas kredito nuostolio skirstinys, pagal kurį galima apskaičiuoti tikėtino ir netikėtino nuostolio dydį. Kad būtų galima įvertinti paskolų portfelio nuostolio skirstinį, turi būti žinomos kiekvienos paskolos kredito rizikos sudedamosios dalys ir jų tarpusavio priklausomybė (koreliacija). Remiantis kredito nuostolio skirstiniu, galima įvertinti pasirinktą kvantilį atitinkantį nuostolio lygį ir ekonominio kapitalo poreikį šiam nuostoliui padengti. Bankų vidaus tikslais ekonominio kapitalo poreikis skaičiuojamas ir kapitalas banko struktūriniais padaliniais paskirstomas, taikant vieną iš portfelio nuostolio modelių, pavyzdžiui: *CreditMetrics*, *CreditPortfolioView*, *CreditRisk+* ar KMV (Saunders 1999).

Skaičiuodami kapitalo poreikį priežiūros tikslais, bankai privalės atsižvelgti į Naujojo kapitalo susitarimo (BCBS 2004) siūlymus. Pagal Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtą metodiką, bankui bus leidžiama vertinti tik kredito rizikos sudedamąsias dalis, o kapitalo poreikis turės būti skaičiuojamas taikant Naujajame kapitalo susitarime pateiktus algoritmus. Kapitalo poreikis (K) turės būti skaičiuojamas kaip PD, LGD, EAD ir M funkcija:

$$K = f(PD, LGD, EAD, M).$$

Funkcija *f* priklauso nuo vertinamo turto rūšies, tačiau yra griežtai nustatyta, t.y. bankai, nors ir turėdami tam tikrą kredito rizikos modeliavimo patirtį, negali pakeisti funkcijos išraiškos. Todėl labai svarbu įvertinti kredito rizikos sudedamąsias dalis (V.Valvonis, I.Kamienas. 2004).

Siekiant valdyti kredito riziką yra labai svarbu, kad visa informacija, surinkta kredito vadybininko būtų tinkamai ir aiškiai dokumentuota. Taip pat būtent kredito vadybininkas kartu su kitais banko darbuotojais yra atsakingas, kad būtų išduota būtent tokia paskola, kuri minimizuotų kredito riziką ir atneštų bankui pakankamas pajamas. Taip pat svarbu, kad paskolos sutartis būtų sudaryta tinkamai, kad joje atsispindėtų apsidraudimas nuo rizikų ir kliento poreikių patenkinimas. Dažnai bankas geriau suvokia skolininko finansinius poreikius, negu pats skolininkas, todėl paskolos suma gali būti tiek mažesnė, tiek ir didesnė, negu prašė skolininkas. Bankas taip pat privalo nustatyti ir tinkamą paskolos laikotarpį. Todėl kredito vadybininkas turėtų iš esmės suderinti tiek buvimą kliento konsultantu, tiek kredito rizikos minimizavimo užduotį. Tinkamai sudaryta paskolos sutartis privalo atspindėti banko siekį tinkamai apdrausti paskolą, užsitikrinti jos gražinimą – taigi – minimizuoti kredito riziką.

1.3. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS PO PASKOLOS IŠDAVIMO

1.3.1. Kredito rizikos vertinimas ir grupavimas

Banko klientų kredito rizikos vertinimo negalima apibrėžti vienareikšmiškai – iš tiesų tai yra sudėtingas procesas, kuris apima tiek objektyvių, tiek subjektyvių kriterijų nagrinėjimą. Kredito vadybininkas neturėtų vienareikšmiškai nuspręsti, kurie faktoriai yra lemiami vertinant visų klientų paskolos riziką, o kurie ne. Iš tiesų, tai kas vienam klientui gali neturėti lemiamo poveikio, kitam gali būti bankroto priežastimi. Todėl faktorių svarbą reikėtų nustatyti analizuojant konkretų klientą ir jo veiklą. (Edgar, M., Morsman, Jr., 1982).

Lietuvoje kredito rizikos vertinimą reglamentuoja 1997 m. balandžio 24 d. Lietuvos banko valdybos nutarimu Nr. 87 priimtos „Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklės“, kurios 2003 m. kovo mėn. 20 d. buvo patobulintos ir patvirtino naujas Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrąsias nuostatas, kurios yra privalomos visiems bankams, grupuojant abejotinus aktyvus ir apskaičiuojant specialiuosius atidėjimus.

Taisyklėse numatyta, jog paskolų ir nebalansinių įsipareigojimų rizikos analizė turi būti atliekama prieš išduodant paskolą ir prisiimant įsipareigojimus. Įsipareigojimų grupavimas atliekamas tol, kol prievolė bus visiškai įvykdyta. Jei apie skolininką yra faktų, kurie gali pakeisti rizikos laipsnį, paskola turi būti pergrupuota nedelsiant. Paskolų ir nebalansinių įsipareigojimų grupavimo rezultatus bankai kas ketvirtį pateikia Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui.

Pagal minėtas taisykles aktyvai yra grupuojami į penkias grupes:

1. Standartinės rizikos (paskolos ir palūkanos gražinamos nustatytu laiku, gavėjo finansinė būklė nekelia abejonių, paskola yra pakankamai apdrausta);
2. Galimos rizikos (būdingi standartinės paskolos bruožai, tačiau palūkanos mokamos pavėluotai nuo 1 iki 30 dienų arba nuo 1 iki 90 dienų, bet paskola pakankamai apdrausta, gavėjo finansinė būklė stabili);
3. Padidėjusios rizikos (paskolų ir palūkanų gražinimo terminai uždelsti nuo 31 iki 90 dienų, gavėjo finansinė būklė blogėja, paskola apdrausta nepakankamai);
4. Abejotinos paskolos (terminai uždelsti nuo 91 iki 180 dienų, skolininkas turi rimtų finansinių problemų, veikla nuostolinga ir tolesnis verslo gyvavimas kelia didelių abejonių, paskola tik iš dalies garantuota užstatu);
5. Nuostolingos paskolos (terminai uždelsti daugiau kaip 180 dienų, skolininko finansinė padėtis yra bloga ir jis neturi realių galimybių tęsti savo veiklą bei atsiskaityti su kreditoriais, paskola negarantuota arba užstatas yra apskaičiuotas kaip neturintis jokios vertės bankui).

Taisyklių 3.2 punkte yra apibrėžtas paskolos gražinimo ir palūkanų mokėjimo terminų laikymosi kriterijus, konkrečiai pagal uždelstų dienų skaičių nurodant, kokiai paskolų grupei turi būti priskirta paskola. 3.3 punkte paskolų rizika įvertinta pagal jų „pertvarkymo faktus“ – pagal paskolos sutarties sąlygų

keitimą, paskolos (jos dalies), palūkanų mokėjimo terminų pratęsimą, palūkanų normos keitimą, sukauptų palūkanų kapitalizavimą bei refinansavimo faktus – paskolų bei sukauptų palūkanų padengimą naujai išduota paskola arba naujos paskolos sutarties sudarymą. Atliekant paskolos pertvarkymą ar refinansavimą, reikalaujama iš naujo įvertinti skolininko būklę.

Paskutinis paskolų rizikos įvertinimo ir grupavimo kriterijus, numatytas taisyklėse – ilgalaikės (investicinės) paskolos gavėjo investicinio projekto faktinis vykdymas. Ilgalaikė (investicinė) paskola, sugrupuota pagal paskolos ir palūkanų mokėjimo terminų laikymąsi, perkeliama į didesnės rizikos grupę, jei skolininkas nevykdo investicinio projekto reikalavimų, jei paskolos sutartyje numatyta mokėti palūkanas gražinant paskolą, jei paskola naudojama ne pagal paskirtį.

Taisyklės nurodo tokią skolininko būklės vertinimo skalę:

- *Labai gera būklė* – skolininko būklė visais atžvilgiais yra pavyzdinė; plečiasi verslas ir pelningumas; gerėja finansiniai rodikliai; žemas išsiskolinimų lygis; piniginiai srautai pakankami paskolai ir palūkanoms gražinti ir verslui plėtoti; nėra jokių abejonių, kad finansiniai įsipareigojimai bus įvykdyti laiku, perspektyvi veiklos sritis; konkurentinė produkcija; didelė produkto paklausa; profesionalūs ir kvalifikuoti vadovai; aiški strategija; vykdomas veiklos planas; patikima informacija; nepriklausomų auditorių patvirtintos ataskaitos.

- *Gera būklė* – skolininko finansinė būklė yra stabili, tačiau yra tam tikrų nereikšmingų aspektų, rodančių laikinus finansinius sunkumus; finansiniai rodikliai stabilūs; vidutinis išsiskolinimų lygis; piniginiai srautai pakankami paskolos ir palūkanų gražinimui; nėra jokių abejonių, kad finansiniai įsipareigojimai bus įvykdyti laiku; yra nepriklausomų auditorių patvirtintos finansinės ataskaitos; blogėja konkurencingumas; nepakankamas strateginis planavimas.

- *Patenkinama būklė* – skolininko veikloje pastebima tam tikrų finansinių sunkumų, kurie, nesiimant priemonių, gali ateityje peraugti į rimtus finansinius sunkumus; finansiniai rodikliai blogėja; aukštas išsiskolinimų lygis arba jis nuolat auga; gali būti nepakankami piniginiai srautai paskolai ar palūkanoms gražinti; kelia abejonių skolininko galimybės laiku įvykdyti finansinius įsipareigojimus; mažėja pelningumas; mažėja produkto paklausa; nekonkurentinė produkcija; nepatikima informacija; nėra nepriklausomo audito išvadų; nepatyrę vadovai, nenumatyta strategija; nevykdomas veiklos planas.

- *Nepatenkinama būklė* – skolininkas turi rimtų finansinių problemų; nuostolinga veikla; tolesnis verslo gyvavimas kelia rimtų abejonių; piniginiai srautai nepakankami; skolininkas neturi galimybių įvykdyti visų savo finansinių įsipareigojimų; parduodamas turtas skoloms padengti; paskola panaudota ne pagal paskirtį; pasenusi technologija; nekvalifikuoti ar abejotinos reputacijos vadovai.

- *Bloga būklė* – skolininkas yra nemokus, jis bankrutuoja arba yra likviduojamas; pateikti ieškiniai arba yra kitų faktų, rodančių, kad skolininkas nebeturi realių galimybių tęsti savo veiklą ir atsiskaityti su kreditoriais; neperspektyvi veiklos sritis, nėra rinkos produktui.

Vertinant paskolų kokybę, taisyklėse yra numatyta nuostata, kad jei tam pačiam skolininkui yra išduotos kelios paskolos, jų visų rizika yra vienoda. Šių paskolų rizikos grupė yra nustatoma taip:

pirmiausiai nustatoma kiekvienos atskiros paskolos grupė, po to nustatoma didžiausią riziką atitinkanti grupė ir jau priskiriamos visos paskolos.

Įvertinus ir sugrupavus paskolas pagal rizikos grupes, paskoloms, kurios buvo priskirtos paskutinėms trims rizikos grupėms, bankai privalo daryti specialiuosius atidėjimus. Specialieji atidėjimai skaičiuojami pagal Lietuvos banko valdybos nutarimą Nr. 181 “Dėl specialiųjų atidėjimų bankų abejotiniems aktyvams normų nustatymo”. Šiame nutarime numatyta, kad į bankų išlaidas yra įskaitomos šios *specialiųjų atidėjimų banko abejotiniems aktyvams normos*:

- 1 rizikos grupė – 0 procentų;
- 2 rizikos grupė – 1-15 procentų;
- 3 rizikos grupė – 15-40 procentų;
- 4 rizikos grupė – 40-60 procentų;
- 5 rizikos grupė – 100 procentų.

Skaičiuojant specialiųjų atidėjimų poreikį, yra atsižvelgiama į paskolos užtikrinimą, kadangi bankui numatant galimų nuostolių dėl paskolų negražinimo apimtį, jie sumažės užtikrinimo priemonių realia verte jas realizavus. Taisyklių 6.4 punkte paskolos apdraudimo priemonės yra sugrupuotos pagal jų likvidumą ir priklausomai nuo to yra nustatyta, kokia dalimi įkeisto turto vertės bankui yra leidžiama mažinti paskolos vertę, nuo kurios yra skaičiuojami specialieji atidėjimai. Taisyklių 6.6 punkte yra numatyta, kad banko valdybos nustatyta tvarka, konkretus kiekvienos paskolos užtikrinimo priemonės koeficientas nustatomas, atsižvelgiant į taisyklėse nurodytas normas, į įkeisto turto likvidumą, garantą arba laiduotoją ar draudimo įmonės finansinę padėtį bei įkeisto turto vertės pastovumą.

1.3.2. Kredito monitoringas

Kaip jau buvo minėta anksčiau, paskolų tikrinimas ir priežiūra – vienas iš klientų kredito rizikos valdymo etapų, kurio pagrindinis tikslas – kuo operatyviau ir tiksliau įvertinti skolininko būklės pasikeitimus ir atitinkamai operatyviai priimti tinkamus sprendimus, siekiant minimizuoti kredito riziką.

Siekiant bankui laiku identifikuoti paskolų kokybės blogėjimą, paskolos turėtų būti periodiškai peržiūrinamos, periodiškai ruošiant ataskaitas apie paskolų kokybę, atkreipiant dėmesį į ekonominių bei kitų sąlygų pokytį ataskaitų rengimo laikotarpiu. Paskolų kokybės vertinimas turėtų būti atliekamas ir tarp ataskaitų rengimo laikotarpių, ypač, jei bankas gauna informaciją, kuri žymia dalimi gali paveikti vienos ar kitos paskolos ar viso kreditų portfelio kokybės pokyčius.

Kiekvienos paskolos vertinimas turėtų būti pagrįstas konkrečia skolininko galimybių gražinti paskolą įvertinimu. Šis įvertinimas turi apimti veiksnius, įtakojančius paskolos pagrindinės sumos bei palūkanų mokėjimus: skolininko ankstesnių įsipareigojimų vykdymą, finansinę padėtį bei finansinius išteklius, mokėjimo pajėgumą, ūkinį pajėgumą, grynąjį turtą bei ateities perspektyvas, garantų finansinės paramos perspektyvas, paskolos gražinimo užtikrinimo lygį dabartiniais stabiliais pinigų srautais ar kito įkeisto turto verte, šalies riziką ir t.t. Blogėjant paskolos kokybei ir kitiems paskolos gražinimo šaltiniams esant nepakankamiems, įkeisto turto vertės svarba, analizuojant paskolą išauga.

Paskolų priežiūra pagal rizikos klasifikavimą

Rizikos lygiai	Finansinių duomenų teikimo dažnis	Siūlomas priežiūros intensyvumas
I lygis Aukščiausia kokybė	Kasmet/kas pusę metų	Kasmetiniai įmonės lankymai, paskolos priežiūra kas pusę metų
II lygis Gera kokybė	Kasmet/kas pusę metų	Kasmetiniai įmonės lankymai, paskolos priežiūra kas pusę metų
III lygis Patenkinama kokybė	Kas ketvirtį	Įmonės lankymai kas pusę metų, išsami paskolos peržiūra, ketvirtinė ataskaita apie skolininko būklę
IV lygis Žemesnė, nei vidutinio lygio kokybė	Kas ketvirtį/kas mėnesį	Įmonės lankymas kas ketvirtį ar pusę metų, išsami paskolos peržiūra, ketvirtinė ar mėnesinė ataskaita vadovams apie skolininko būklę
V lygis Prasta kokybė	Kas mėnesį	Ketvirtiniai ar mėnesiniai įmonės lankymai, išsami paskolos peržiūra, mėnesinis auditas, tiesioginė gaunamų įplaukų, įkeisto turto kontrolė, mėnesinė ataskaita vadovams apie skolininko būklę

Lentelė sudaryta pagal knygą "Effective Loan Management" (Edgar, M., Morsman, Jr, 1982)

2 lentelėje pateikiami banko veiksmai atliekant paskolų priežiūrą, atsižvelgiant į paskolos kokybę. Kaip matome, net ir aukščiausios kokybės paskolą reikia tikrinti ne rečiau kaip kas pusę metų. Kuo daugiau prastesnės kokybės paskolų, tuo daugiau pajėgų bankas turėtų skirti jų priežiūrai. Todėl bankai, patekę į sunkią situaciją dėl blogų paskolų, susiduria su banko specialistų, kurie atliktų tų paskolų priežiūrą, trūkumu. Tokiu atveju bankui reikėtų apriboti pajėgų skyrimą naujų paskolų išdavimui ir stengtis išvengti nuostolių patyrimo dėl blogų paskolų.

1.3.3. Probleminių paskolų administravimas

Probleminės paskolos – paskolos, kurios nėra gražinamos nustatytais terminais ar tinkamais būdais. Probleminėmis paskolos dažniausiai tampa, klientui susidūrus su finansinėmis problemomis. Bankai privalo nuolat stebėti skolininko veiklą ir tinkamai ir laiku reaguoti į aptiktus indikatorius, rodančius probleminės paskolos atsiradimą. Priežastys, dėl kurių paskolos gali būti negražinamos gali būti suskirstytos į tris grupes:

1. Priežastys banko viduje;
2. Priežastys susijusios su skolininko veikla;
3. Kitos priežastys.

Toliau atskirai aptarsime kiekvieną iš priežasčių.

1. Priežastys banko viduje.

Dažnai paskolos tampa probleminėmis, kai klientas susiduria su pinigų problemomis, nors daug kas taip pat priklauso ir nuo šalies finansinės disciplinos, nes kartais atsiranda tokių skolininkų, kurie gali gražinti paskolą, tačiau piktybiškai jų negražina. Bet kuriuo atveju banko kredito specialistai privalo ne tik konstatuoti probleminės paskolos atsiradimo faktą, tačiau skirti visas pastangas tam, kad paskola netaptų problemine. Kuo daugiau kredito vadybininkas domisi skolininko veikla, tiek prieš išduodamas paskolą,

tiesiai jau paskolą išdavus, tuo didesnė galimybė, kad paskola netaps problemine. Labai svarbu laiku pastebėti “įspėjimus” apie blogėjančią situaciją ir tinkamai į ją reaguoti. Šioje situacijoje ypač svarbus yra žmogiškasis faktorius. Dažnai kredito specialistai, išdavę paskolą klientui, delsia pranešti apie blogėjančią situaciją, siekdami išvengti situacijos, kad būtent jie bus apkaltinti įtraukę banką į rizikingą situaciją.

Grąžintinumas – kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad paskola bus grąžinta. Jei yra nors mažiausia priežastis, kelianti abejones dėl paskolos grąžinimo – paskola neturėtų būti suteikiama arba turėtų būti tinkamai apdraudžiama.

Terminuotumas – paskola turi būti grąžinta laiku. Tiek paskola ar jos dalys, tiek palūkanos turi būti grąžinamos būtent taip, kaip numatyta sutartyje. Bet koks paskolos grąžinimo uždelsimas neturi būti toleruojamas.

Atlyginamumas – už paskolą, klientas moka palūkanas bankui. Palūkanos turi būti mokamos laiku. Sutrikęs palūkanų mokėjimas dažnai signalizuoja paskolos kokybės prastėjimą, nes iš pradžių skolininkas nesugeba padengti palūkanų, o po kurio laiko – negrąžinti paskolos ar jos dalies.

Apdraudimas – skolininkas paskolą privalo apdrausti. Užstatas turi būti tinkamas ir pakankamas, kad paskolos negrąžinimo atveju, bankas jį realizavęs nepatirtų nuostolių. Bankas privalo tinkamai įvertinti užstatą ir galimybę jį parduoti.

Delsimas, nesiimant reikiamų priemonių, pastebėjus požymius, kad skolininko padėtis blogėja - tai viena iš pagrindinių priežasčių banko viduje, dėl kurių paskola tampa problemine. Dažnai tiek kredito specialistai, tiek vadybininkai delsia informuoti apie pastebėtus blogėjančios skolininko veiklos požymius. Dažniausiai tai įvyksta dėl dviejų priežasčių – nenorima prisiimti asmeninės atsakomybės dėl suteiktos paskolos kokybės blogėjimo. Tiek kredito vadybininkas, kuris gal būt klaidingai įvertino skolininko pajėgumus grąžinti paskolą, tiek vadybininkas, kuris surado potencialų skolininką, nenori būti apkaltinti suklydę. Kita priežastis – dažnai klaidingai tikimasi, kad skolininko padėties blogėjimas laikinas ir jis netrukus baigsis be neigiamų pasekmių paskolos grąžinimui. Tačiau delsiant pranešti apie skolininko padėties blogėjimą – banko patiriami nuostoliai dažnai padidėja kelis kartus. Per vėlai sureagavus į blogėjančią skolininko padėtį, dažnai jau būna vėlu imtis prevencinių priemonių ir tenka paskolą priskirti nuostolingų kategorijai.

2. Priežastys susijusios su skolininko veikla

Priežastys, susijusios su skolininko veikla, apima kelis aspektus (McKinley, John E., 1985), tai:

- Įmonės valdymas. Įmonės valdymo trūkumai gali būti tiek vadovo nesugebėjimas valdyti įmonę ir jos veiklos sritis, taip pat per didelė valdymo koncentracija vienoje rankose, kompetencijos trūkumas, pareigybių pasiskirstymo ir subordinacijos nebuvimas, strategijos ir verslo koncepcijos nebuvimas.
- Ekonominė situacija. Ekonomikos nuosmukio atveju daugelis įmonių patiria tokius sunkumus, kaip pardavimų lygio mažėjimą, kaštų didėjimą, padidėjusias palūkanų išlaidas. Tos įmonės, kurios nesugeba prisitaikyti prie besikeičiančios situacijos rinkoje, tampa nepajėgios grąžinti paskolas. Ypač skaudžiai bankus veikia ekonominės krizės, kai didelė dalis paskolų tampa probleminėmis.

- Netinkamas augimo greitis. Sistemingas augimas yra įmonės tinkamo valdymo rezultatas. Tačiau dažnai įmonės per daug spartus augimas, ypač vienoje iš jos veiklos sričių, sąlygoja jos visos veiklos išsibalansavimą ir padidėjusią riziką dėl galimo paskolos negražinimo. Per lėtas įmonės augimas palyginus su šakos ar jos konkurenčių augimu – tai taip pat signalas apie galimus pavojus. Augimas apima tokius aspektus kaip pardavimų lygį ir jo skatinimą, technologijas, pelno didėjimą, valdymo efektyvumą, organizacinės sistemos pokyčius.

- Konkurencija. Padidėjus konkurencijai rinkoje, kurioje veikia įmonė, ar į rinką atėjus naujam konkurentui, kyla grėsmė, kad įmonė patirs žymių sunkumų, jei neprisitaikys prie besikeičiančios situacijos. Bankas privalo įvertinti įmonės konkurencingumą ir atsižvelgti į besikeičiančią situaciją rinkoje.

3. Kitos priežastys

Kitos priežastys (Morris, 1997) yra retesnės negu anksčiau išvardintos, tačiau ne mažiau (o kai kuriais atvejais netgi daugiau) reikšmingos kredito rizikos valdymui.

- Stichinės nelaimės. Labai svarbu, kad skolininkas būtų apsidraudęs nuo stichinių nelaimių, taip pat, kad įkeistas turtas būtų apdraustas.

- Teisinė aplinka. Įvairūs įstatymų pakeitimai gali labai stipriai įtakoti įmonės veiklą. Tai gali būti susiję su pajamų mažėjimu (naujų mokesčių įvedimas) ar net įmonės pasitraukimas iš rinkos (konkurencijos įstatymai).

- Technologijų ir įrengimų senėjimas. Investicijos į technologijas ir įrengimus reikalauja sukaupti pakankamą kapitalą. Kita vertus pasenusios technologijos ir įrengimai neleis įmonės produkcijai konkuruoti rinkoje, taip pat didins jos kaštus.

- Ekonomikos pokyčiai. Sudėtinga ekonominė situacija dažnai neigiamai veikia ir įmonės padėtį. Žaliavų kainų pokyčiai, darbo jėgos prieinamumas ir kiti faktoriai veikia įmonės veiklos rezultatus.

- Ekonominės ir politinės krizės. Ekonominių ir politinių krizių metu sustabdomas šalies ekonominis augimas, blogėja socialinė padėtis, didėja infliacija. Įmonės veikia ne tik krizės šalies viduje, bet ir prekybos ryšiais susijusiose šalyse ar pasaulinės krizės. Azijos, Rusijos krizės turėjo didžiulę neigiamą įtaką visų pasaulio šalių ekonomikoms.

Svarbiausia priemonė, galinti sumažinti kredito riziką dėl blogų paskolų atsiradimo – laiku pastebėti paskolos blogėjimo požymius ir nedelsiant į juos reaguoti. Šie požymiai pastebimi tiek analizuojant finansinius rodiklius, tiek ir nefinansinius – pokyčiai įmonėje, rinkoje ir pan. Todėl labai svarbu, kad būtų suvokiama, kad darbas su skolininku neapsiriboja paskolos išdavimu, reikšmingiausias darbas tik prasideda, nes būtent nuo to, kaip sėkmingai bus atliekamas skolininko ir jo veiklos stebėjimas, priklauso, ar ir kaip operatyviai bus pastebėti požymiai rodantys paskolos blogėjimą. Kuo operatyviau bus imamasi veiksmų dėl galimos rizikos paskolos rizikos minimizavimo, tuo didesnė tikimybė, kad paskola bus gražinta.

2. LYGINAMASIS KREDITO GAVĖJO VERTINIMAS

2.1. KREDITO RIZIKOS VALDYMO STRATEGIJA

NORD/LB Lietuva (buvęs Lietuvos žemės ūkio bankas) yra vienas iš seniausių bankų Lietuvoje. Jo istorijos šaknų galima ieškoti Lietuvos valstybės finansų sistemos kūrimosi metais.

2002 m. kovo 3 d. Privatizavimo komisija patvirtino Lietuvos žemės ūkio banko privatizavimo programą. Banko strateginiu investuotoju, įsigijęs 76,01 % akcijų paketą, tapo Vokietijos bankas NORD/LB.

2002 spalio mėn. padidinus banko kapitalą, NORD/LB valdomas Lietuvos žemės ūkio banko akcijų paketas išaugo iki 93,09 %.

2003 gegužės 2 d. Lietuvos žemės ūkio banko pavadinimas pakeistas į NORD/LB Lietuva.

Strateginis AB banko „NORD/LB Lietuva“ investuotojas Vokietijos bankas NORD/LB – tai didžiausias Šiaurės Vokietijos bankas, kurio istorija prasideda 1765 m. Tai 87-ių taupomųjų kasų valstybinis bankas su pagrindinėmis buveinėmis Hanoveryje, Braunšveige, Magdeburge, Švėrine ir Brėmene. 2000 m. gruodžio mėn. duomenimis pagal visą turtą bankas užima 10 vietą Vokietijoje, 36 vietą Europoje ir 59 pasaulyje.

Vokietijos bankas NORD/LB – tai universalus bankas, kuris pagrindinį dėmesį skiria: projektų, eksporto, laivininkystės ir aviacijos finansavimui, konsultacinėms paslaugoms, paskoloms nekilnojamam turtui ir žemės ūkio sektoriaus kreditavimui.

Bankas turi platų tarptautinį tinklą: skyrius Stokholme, Helsinkyje, Vilniuje, Londone, Singapūre, t.t.; dukterines bendroves Rygoje, Varšuvoje, Liuksemburge, Ciuriche, atstovybes Taline, Oslo, Pekine, Budapešte, Prahoje.

3 lentelė

NORD/LB Lietuva Fitch reitingai (2004 m. gruodžio 24 d.)

Ilgalaikis kredito	A-
Teisinis paramos	1
Individualus	D/E
Trumpalaikis	F2
Skolinimosi perspektyva	Stabili

Šaltinis: www.nordlb.lt

AB banko „NORD/LB Lietuva“ strateginės kryptys:

- Mažmeninė bankininkystė;
- Korporacinė bankininkystė;
- Investicinė bankininkystė;
- Paslaugų plėtimas banko dukterinėse įmonėse.

NORD/LB Lietuva yra universalus bankas, turintis platų skyrių tinklą visoje Lietuvoje ir aptarnaujantis visus klientų segmentus. Kadangi NORD/LB nuo seno tradiciškai yra stipresnis rajonuose, dabar jo augimo strategija yra daugiau orientuota į miestus.

4 lentelė

Lietuvos bankų išduotos paskolos (2005 m. kovo pabaigoje)

	SEB Vilniaus bankas	Bankas „Hansabankas“	Bankas „NORD/LB Lietuva	Sampo bankas	Bankas „Snoras“	Šiaulių bankas	Ūkio bankas
Paskolos iš viso (mln. Lt)	5842,7	4042,1	2744,7	1412,3	498,9	473,1	356,6
Paskolos fiziniams asmenims (mln. Lt)	1008,4	1475,5	1134,2	650,9	202,5	54,2	25,2

Šaltinis: Lietuvos banko statistika

Viena iš svarbiausių banko veikloje yra kredito rizika, nes paskolų portfelis sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį.

Banko kredito rizikos prisiėmimo principai:

- Prisiimti tik tą kredito riziką, kuri yra išmatuojama ir valdoma;
- Finansuoti tik tokius klientus, kurie yra mokūs ir gali garantuoti paskolų grąžinimą iš teikiamų pinigų srautų per visą paskolos laikotarpį;
- Valdyti konsoliduotą kredito riziką vadovaujantis susijusių asmenų principu.

Savo ruožtu kredito rizikos valdymo priemonės sudaro:

- ◆ Kreditavimo taisyklės ir tvarka;
- ◆ Kreditavimo procedūros, reglamentuojančios kreditavimo veiklą;
- ◆ Kredito rizikos limitų sistema;
- ◆ Paskolų klasifikavimo modeliai bei jų nustatymo kriterijai;
- ◆ Kredito rizikos valdymas banko padaliniuose;
- ◆ Kreditavimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.

2002 metais bankui „NORD/LB Lietuva įsiliejus į NORD/LB grupę peržiūrėti su kredito rizika susiję aktyvai ir tobulinami kredito rizikos valdymo procesai. 2002 metais bankas pradėjo kreditavimo veiklos pertvarkos projektą, siekdamas įdiegti NORD/LB grupės taikomas kreditų rizikos vertinimo standartus, atitinkančius Vokietijos bankų priežiūros reikalavimus bei naujus Bankų priežiūros Baselio komiteto reikalavimus. Pagrindinis principas, kurio laikomasi valdant visų rūšių rizikas, yra rizikos valdymo atskyrimas nuo rizikos prisiėmimo, t.y. nuo tiesiogiai klientus aptarnaujančių struktūrų.

Banko NORD/LB Lietuva kreditavimo politika apibrėžia esminius kreditų teikimo principus. Jie grindžiami ilgamete banko veiklos patirtimi ir atitinkamais kreditų priežiūros reikalavimais, kurie atsižvelgiant į žmogiškuosius, informacinius ir technologinius banko resursus yra nuolat atnaujinami.

Pagrindiniai kreditavimo politikos tikslai:

- Nuolatinis kreditų teikimo nuostatų ir standartų tobulinimas, siekiant suformuoti pelningą ir minimalios rizikos kreditų portfelį.
- Kreditų rizikos valdymas. Kreditų rizika turi būti atpažinta, įvertinta ir valdoma kiekviename kreditavimo etape taip, kad banko išduodami kreditai būtų maksimaliai pelningi, o jų grąžinimas optimaliai garantuotas.
- Kreditavimo politika turi užtikrinti banko nepertraukiamą veiklą, skatinti ir vystyti verslą bei prisidėti prie šalies ekonomikos gerovės.

Bankas nesirenka vienos prioritetinės ekonominės veiklos srities, nes veiklos koncentravimas yra rizikingas ir neperspektyvus. Atsižvelgdamas į verslo rizikos laipsnį, bankas kiekvienai ūkio sričiai nustato konkrečius finansavimo limitus, ribojančius koncentracijos riziką.

Kiekvieno banko pagrindinis tikslas – kurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Siekiant šio tikslo, turi būti kaip galima veiksmingiau valdomi turimi ištekliai ir kylanti rizika. Bankai valdo indėlininkų jiems patikėtas lėšas ir jas investuoja, siekdami didžiausio pelno, esant priimtina rizikos lygiui. Taigi veiksmingas rizikos valdymas jiems ypač aktualus.

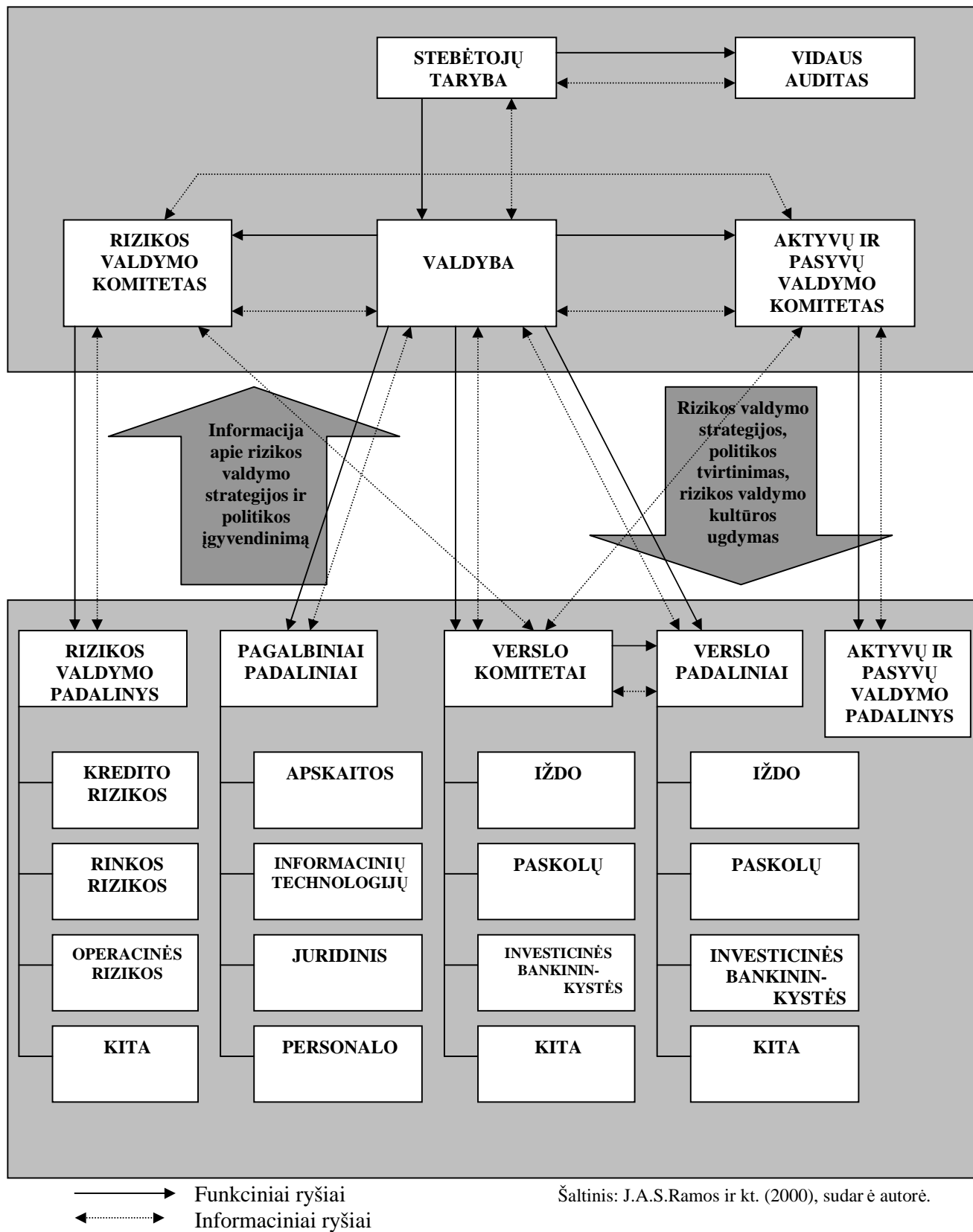
Viena reikšmingiausių ne tik Lietuvos, bet ir daugelio kitų šalių komerciniams bankams yra kredito rizika. Bazelio bankų priežiūros komitetas yra nurodęs, kad daugiausia problemų kredito įstaigoms kelia per daug liberalios kreditavimo normos, prastas paskolų portfelio rizikos valdymas, nepakankamas besikeičiančios ekonominės ar kitokios aplinkos vertinimas (BCBS 2000c). Taigi kredito rizikos valdymui turi būti skiriama ypač daug dėmesio.

Šiuo metu kredito įstaigos, jų priežiūros institucijos, konsultacijų bendrovės ir mokslininkai plačiai svarsto naujuosius kapitalo pakankamumo reikalavimus ir rūpinasi jų įgyvendinimu. Europos Sąjungos (ES) šalių bankams šie reikalavimai ypač aktualūs: jų bus privalu laikytis, t. y. reikės įgyvendinti atitinkamas ES direktyvas.

Kiekvienos įmonės, taip pat ir banko, ***rizikos valdymo organizacinės struktūros skiriamos dvi dalys*** (Ramos ir kt. 2000):

1. *Strateginė struktūra* – banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetai. Pagrindinė šių organų funkcija valdant riziką – numatyti ir patvirtinti rizikos valdymo strategiją, politiką ir užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti.

2. *Vykdomoji struktūra* – tai visi kiti banko organai. Pagrindinės jų funkcijos – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką. Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji struktūra turi nuolat keistis informacija. Strateginę struktūrą sudarantys organai turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, kokių tikimasi veiklos rezultatų, o vykdomosios struktūros organai – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija, politika, teikti rekomendacijas, kaip pagerinti rizikos valdymą. Bankui labai svarbi rizikos valdymo kultūra, t. y. kad darbuotojai suprastų rizikos valdymo būtinumą, jo naudą. Tipinė banko rizikos valdymo organizacinė struktūra pavaizduota 4 paveiksle.

4 pav. Rizikos valdymo organizavimas banke

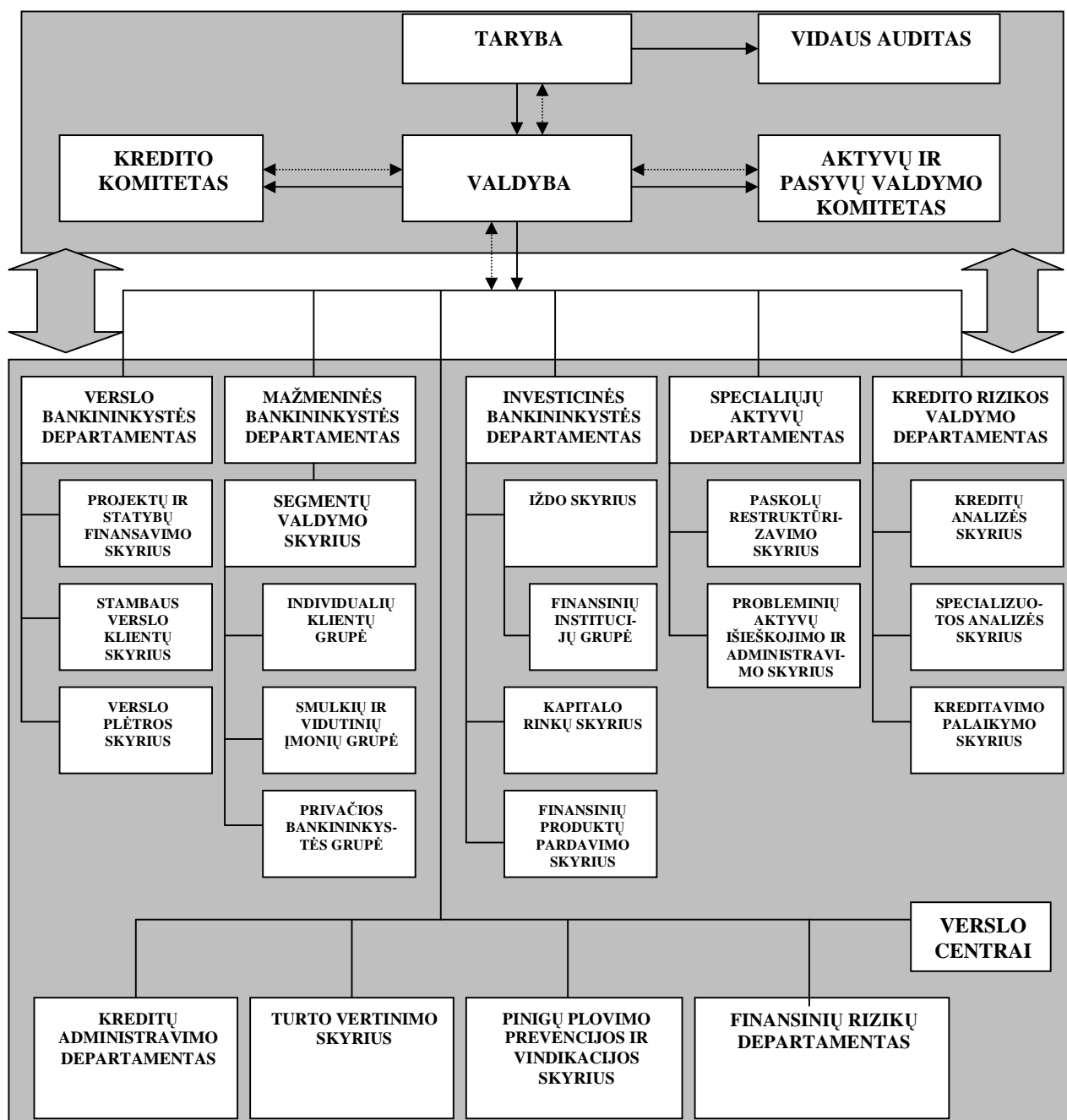
Rizikos valdymo organizacinė struktūra bankuose nėra vienoda. Ji priklauso nuo teikiamų paskolų, jų įvairovės, dydžio, sudėtingumo ir rizikingumo, paskolų ir paskolų portfelio rizikos, banko dydžio, valdymo, veiklos ypatybių.

Banko rizikos valdymo organizacinei struktūrai keliamas bendro pobūdžio reikalavimas: šalies atsakingos institucijos iš kiekvienos kredito įstaigos turi reikalauti, kad joje būtų tinkama valdymo struktūra: aiški organizacinė struktūra ir tiksliai, aiškiai apibrėžtos bei tarpusavyje suderintos pareigos, veiksmingos rizikos nustatymo, valdymo, stebėjimo ir informavimo apie kredito įstaigai kylančią ar galinčią kilti riziką procedūros, reikalingos vidaus kontrolės priemonės, įskaitant patikimas valdymo ir apskaitos procedūras.

AB banko “NORD/LB Lietuva” organizacinė struktūra pavaizduota 5 paveiksle. Galima pastebėti, kad NORD/LB organizacinė struktūra yra panaši į tipinę banko rizikos valdymo organizacinę struktūrą.

Kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, to turi siekti tiek bankas, tiek ir visa banko grupė. Be to, valdant kredito riziką, reikia atsižvelgti į tai, kad ji yra susijusi su kitų rūšių rizika. Veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, kredito rizikos limitų sistemą, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, taip pat kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą, kurie leidžia kontroliuoti banko prisiimamą nustatyto dydžio kredito riziką ir siekti didžiausio pagal riziką įvertinto pelno. Priemonės, kuriomis siekiama veiksmingo kredito rizikos valdymo, kiekvienas bankas pasirenka individualiai, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus.

Kaip matyti iš 4 paveikslo, kredito rizikos valdymas prasideda nuo banko stebėtojų tarybos. Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame dokumente „Kredito rizikos valdymo principai“ nurodytas pirmasis kredito rizikos valdymo banke principas (iš viso – 17 principų) nusako būtent banko stebėtojų tarybos vaidmenį valdant kredito riziką (BCBS 2000c). Šiame dokumente nurodoma, kad banko stebėtojų taryba turi patvirtinti ir ne rečiau kaip kartą per metus peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją. Kredito rizikos valdymo strategijoje, kuri gali būti bendros banko rizikos valdymo strategijos dalis, turėtų būti numatyta: kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, kredito rizikos valdytojų teisės, pareigos ir informacijos perdavimo tvarka; kredito rizikos valdymo metodų visuma; bankui (ne)priimtinas kredito rizikos lygis; kreditavimo tikslai; siektinas paskolų portfelio dydis, struktūra ir savybės (paskolų pasiskirstymas, koncentracija, kokybė, portfelio didėjimas, sudaroma rinkos dalis ir kt.); principai, pagal kuriuos nustatomos bankui priimtinos su kredito rizika susijusios paslaugos ar paslaugos, kurioms bankas teikia pirmenybę, tokių paslaugų teikimo geografiniai regionai, rinkos dalys, sandorių šalys ir pan.

Šaltinis: AB banko „NORD/LB Lietuva“ vidaus dokumentai, sudarė autorė.

5 pav. Rizikos valdymo organizavimas AB banke „NORD/LB Lietuva“

Kredito rizikos valdymo strategija turi būti numatyta ilgam laikotarpiui, atsižvelgiant į įvairias ūkio ciklo fazes. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu, strategija jiems turi būti suprantama. Vykdomoji struktūra ne rečiau kaip kartą per metus banko stebėtojų tarybai turėtų pateikti ataskaitą apie kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą. Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtuose „Kredito rizikos valdymo principuose“ numatyta, kad už kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą turi būti atsakinga banko valdyba. Ji turi užtikrinti, kad paskolos būtų teikiamos laikantis numatytos strategijos ir kreditavimo politikos, kad banko organizacinė struktūra sudarytų palankias sąlygas valdyti kredito riziką ir kad jos valdymui būtų skiriama pakankamai finansinių išteklių,

kad banko darbuotojai, teikiantys paslaugas, susijusias su kredito rizika, atitiktų jiems keliamus reikalavimus ir šias paslaugas teiktų profesionaliai, laikydamiesi banke nustatytų principų ir procedūrų, kad mokėjimo už darbą tvarka neprieštarautų kredito rizikos valdymo strategijai (darbuotojai neturi būti skatinami siekti tik trumpalaikiu tikslu, pvz., kuo didesnio paskolų portfelio, neatsižvelgiant į pelną, įvertintą pagal riziką). Labai svarbu, kad nustatant kredito rizikos valdytojų teises ir pareigas būtų skiriamos jų funkcijos – tai mažina interesų konfliktus tarp paskolas teikiančių, jas administruojančių, paskolų riziką vertinančių, paskolų užtikrinimo priemonių vertę nustatančių ir paskolų portfelio riziką valdančių darbuotoju. Be to, banko valdyba turi užtikrinti, kad banke būtų nustatytos ir įgyvendinamos reikiamos rašytinės procedūros (kreditavimo politika, limitų sistema), įdiegta veiksminga vadovybės informavimo sistema, banko informacinių technologijų sistema sudarytų galimybes nuolat stebėti skolininkų, jų grupių ir bendrą banko skolininkų kredito riziką. Valdyba turi sudaryti sąlygas banko vidaus auditoriams reguliariai vertinti, kaip banke laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, numatytos kreditavimo politikos, kaip taikomos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros.

AB banko “NORD/LB Lietuva” kredito rizikos strategija apibrėžia esminius skolinimo principus ir apima visus produktus, susijusius su kredito rizika, kurią prisiima Bankas ir dukterinės bendrovės. Kredito rizikos strategiją tvirtina Banko taryba, ši atsakomybė banke NORD/LB negali būti deleguojama.

NORD/LB Lietuva laikosi konservatyvios kredito rizikos strategijos. Protingas rizikos valdymas yra vienas iš prioritetinių Banko vadovybės uždavinių. Kredito rizikos valdymo sistema turi užtikrinti, kad būtų nustatomi, analizuojami bei įvertinami potencialūs ir esami pavojai ir, kad su rizika susijusi informacija būtų sistemiškai bei reguliariai perduodama už atitinkamų sprendimų priėmimą atsakingiems vadovams. Monitoringo sistema turi užtikrinti, kad ankstyvoje stadijoje būtų nustatytos pavojingos Banko augimui aplinkybės.

AB banko “NORD/LB Lietuva” kreditavimo dokumentuose numatyta, kad kredito rizikos strategija turi būti peržiūrima kasmet ir, esant poreikiui, koreguojama pagal verslo strategiją bei rinkos aplinką. Taip pat numatyta, kad siekiant suformuoti pelningą žemos rizikos paskolų portfelį, būtina reguliariai atnaujinti skolinimo procedūras ir taisykles.

NORD/LB Kredito rizikos strategijoje numatyti teikiamų kreditų grąžinimo šaltinių ir terminų prioritetai: grąžinimo šaltiniai turi būti aiškūs ir akivaizdūs; skolinimas, pagrįstas vien tik užstatu, netoleruojamas; turi būti numatyta aiški kliento verslo perspektyva iki galutinio kredito grąžinimo termino; kreditų fiziniams asmenims terminai yra nustatomi, atsižvelgiant į kredito tikslą ir kliento perspektyvas darbinėje/asmeninėje veikloje. Bankas visų pirma turi įvertinti kiekvieno kliento mokumą.

AB banko “NORD/LB Lietuva” struktūroje ir pagal pavaldumą kredito rizikos valdymas bei specialiųjų aktyvų valdymas (restruktūrizavimas, išieškojimas) yra atskirtas nuo verslo padalinių. Skyriuose rizikos valdymo funkcijos atskyrimas nuo klientų aptarnavimo funkcijų užtikrinamas “keturių akių” principu. Pardavimo vadybininkas prisiima pilna atsakomybę už kliento mokumo vertinimą, naudodamas standartinius reitingų instrumentus, ir pilnai užtikrina, kad informacija, kuria bus grindžiamas sprendimas, yra išsami ir patikima.

2.2. PRIVAČIŲ KLIENTŲ ANALIZĖ IR SPRENDIMO SUTEIKTI KREDITĄ PRIĖMIMAS

2.2.1. Privačių banko klientų analizė

Bankai savo užsibrėžtomis strategijoms pasiekti kuria joms tikslus. Norint pasiekti užsibrėžtų tikslų kreditavimo srityje, bei užtikrinti tolesnę sėkmingą banko veiklą yra gyvybiškai svarbu suformuoti ir palaikyti saugų kreditų portfelį. Kokybiškas kreditų portfelis mažina netikėtų ir didelių kredito nuostolių tikimybę ir tuo pačiu užtikrina banko ilgalaikes bei pastovias pajamas. Dėl šių priežasčių bankai kuria kreditavimo politikas. Komercinių bankų kreditavimo politika – tai kompleksas banko taisyklių, kurių pagrindinis tikslas – pasiekti kuo didesnę banko pelningumą, esant mažiausiam rizikos laipsniui.

Formuodami kreditavimo politikas bankai atsižvelgia į objektyvius ir subjektyvius faktorius:

- Makroekonominiai faktoriai: šalies ekonominė situacija, Lietuvos banko reikalavimai komerciniams bankams;
- Regioniniai ir išoriniai veiksniai: ekonominė situacija regione, kuriame veikia bankas, klientų sudėtis, jų poreikiai, konkurencinių bankų veikla;
- Vidiniai veiksniai: banko kapitalo dydis, pasyvų struktūra, personalo žinios ir patirtis.

Bankų kreditavimo dokumentuose teigiama, kad išlaikant kreditų kokybės ir kiekybės pusiausvyrą, vis tik visuomet turėtų nulemti kredito kokybę: jokia palūkanų marža nebus pakankamai didelė, kad uždirbtos pajamos adekvačiai kompensuotų negražintą kreditą. Todėl visa bankų kreditavimo veikla vykdoma laikantis patikimiausių bankininkystės principų.

Šioje darbo dalyje bus lyginamos AB banko „NORD/LB Lietuva“ ir Banko X individualių klientų kreditavimo politikos.

Bankas X – vienas iš Lietuvos komercinių bankų. Nuo pat įsikūrimo bankas nuosekliai dirba pasirinkta veiklos kryptimi, siekdamas visapusiškai tenkinti gyventojų poreikius, skatinti smulkiojo ir vidutinio verslo plėtrą, regioninės reikšmės projektų įgyvendinimą. Svarbiausia banko veiklos kryptis - kreditavimas. Bankas teikia trumpalaikes paskolas, kreditines linijas, overdraftus, ilgalaikes paskolas iš savų bei Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, Pasaulio Banko, Europos Tarybos vystymo banko lėšų, iš Europos Sąjungos lėšų pagal PHARE programą. Bankas X bendradarbiauja su Centrine projektų valdymo agentūra, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondu ir kredituoja pastatų ir urbanizuotų teritorijų inžinerinės infrastruktūros atnaujinimo ar gerinančius aplinkos apsaugą projektus.

AB banko „NORD/LB Lietuva“ kreditavimo politika susideda iš daugelio dalių, apibrėžiančių kredito išdavimo ir administravimo procesą, t.y. kompetencijos kreditavimo klausimais delegavimas, projektų finansavimo taisyklės, kreditų monitoringas, įkeičiamo turto rūšys, patikimumas ir kt. Šis dokumentų rinkinys vadinamas Kreditavimo vadovu.

Viena iš kreditavimo taisyklių dalių abiejuose bankuose yra gyventojų analizė. Būtent šioje dalyje aprašomas sprendimo priėmimas dėl paskolos išdavimo fiziniam asmeniui, apibrėžiamos taisyklės, kuriomis vadybininkai privalo vadovautis analizuojant skolininką ir jo galimybes gražinti kreditą.

AB banke “NORD/LB Lietuva” kaip ir Banke X gyventojų analizė atliekama vertinant klientus prieš kredito išdavimą, pertvarkant išduotus kreditus, atliekant individualiai vertinamų klientų monitoringą, vertinant klientus, kurie vėluoja mokėti palūkanas ar kreditą daugiau nei 60 d. arba kuomet yra gauta reikšminga informacija apie klientą (dėl finansinės būklės pablogėjimo).

Ši metodika yra taikoma vertinant visus gyventojus. Skolininko būklė vertinama remiantis bendrai žinomais faktais, prašyme (paraiškoje) paskolai gauti nurodytais duomenimis ir kita skolininko pateikta bei iš kitų asmenų (Sodros, skolininkų administravimo informacinės sistemos) gauta informacija pagal bankų tvarkose pateiktus skolininkų būklės vertinimo kriterijus.

Prieš teikiant kreditus, tame tarpe ir kredito limitus mokėjimo kortelių sąskaitose, būtina įvertinti kiekvieną klientą, o jei kredito gražinimą laiduoja fizinis asmuo ar įmonė, kiekvieną klientą ir laiduotoją. Paskolos ėmėjo (skolininko) būklė – tai asmens būklė, įvertinta atsižvelgiant į objektyvius (ūkinė ir finansinė veikla) ir subjektyvius (ekonominės veiklos sąlygos, asmens reputacija ir pan.) kriterijus. Skolininko būklė yra vienas iš kriterijų, pagal kuriuos vertinama paskolos rizika.

Banko NORD/LB vadybininkas, remdamasis nurodytais dokumentais bei kita turima informacija, paruošia būsimo kliento įvertinimo išvadą ir užpildo kliento įvertinimo ataskaitą, kurioje pateikiami kliento įvertinimo kriterijai. Jeigu kredito gavėjas turi sutuoktinį, tai sutuoktinis į kreditavimo sutartį įtraukiamas bendraskoliu arba turi laiduoti už kredito gavėją. Po kiekvieno vadybininko atlikto kliento įvertinimo, ataskaitą patikrina jo tiesioginis vadovas. Pastarasis raštu nurodo savo pastabas dėl kliento įvertinimo ir pasirašo kliento įvertinimo ataskaitą. Iš to galime suprasti, kad banke NORD/LB sprendimas dėl standartinio kredito suteikimo priimamas „keturių akių“ principu (vadybininkas ir tiesioginis vadybininko vadovas). Atskirais atvejais sprendimas gali būti priimamas aukštesniame kompetencijos lygmenyje.

Banke X kredito gavėjo ir laiduotojo būklę vertina banko paskolų vadybininkas arba kitas darbuotojas, kuriam pavestos paskolų vadybininko funkcijos. Skolininko būklės įvertinimo rezultatus tvirtina banko paskolų komitetas. Paskolų suteikimo ir administravimo tvarkoje nustatytais atvejais, kai suteikiant paskolą būtinas valdybos sprendimas, valdyba taip pat gali patikslinti skolininko būklės vertinimo rezultatus.

Banke X skolininko fizinio asmens būklės vertinimo kriterijai yra šie:

- Skolininko reputacija ir ekonominės veiklos sąlygos;
- Skolininko finansinis pajėgumas gražinti kreditą.

Skolininko reputacija yra susijusi su tokiais jo charakterio bruožais kaip sąžiningumas, pareiagingumas, patikimumas. Asmens reputaciją galima vertinti pagal tai, ar jis dažnai keičia savo gyvenamąją vietą, darbovietes, kaip anksčiau gražindavo kreditus ir pan. vertinant ekonomines veiklos sąlygas atsižvelgiama į darbovietės, kurioje klientas dirba, padėtį arba į žemės ūkio verslo ar kito verslo, kuriuo užsiima klientas, perspektyvumą ir gyvybingumą.

Skolininko finansinio pajėgumo gražinti paskolą įvertinime pagrindinis dėmesys Banke X yra skiriamas skolininko įsiskolinimo santykiui su jo pajamomis. Skolininko įsiskolinimo lygis vertinamas kaip labai geras, kai: įsiskolinimo lygis ne didesnis nei 30 proc., kai mėnesinės pajamos sudaro mažiau nei 1000 LT; 40 proc. – kai mėnesinės pajamos sudaro nuo 1000 iki 2000 LT ir 60 proc. – kai mėnesinės pajamos viršija 2000 LT.

Banko X kreditavimo tvarkoje numatyta, kad vertinant skolininko finansinį pajėgumą visada turi būti vadovaujama principu, kad didelės skolininko pajamos dar nerodo pajėgumo gražinti paskolą, todėl visada būtina lyginti pajamų ir išlaidų struktūrą bei rizikos prarasti darbą, pajamas ir kitus panašius faktorius.

Kliento būklės vertinimo kriterijų palyginimas AB banke „NORD/LB Lietuva“ ir Banke X:

1. Kredito gavėjo amžius.

NORD/LB klientų vertinimo ataskaitoje pažymimas kredito gavėjo amžius paskutinei kredito gražinimo dienai. Jei klientas turi kelis kreditus banke NORD/LB, yra rašomas kredito gavėjo amžius ilgiausiu terminu suteikto kredito pabaigai. Banko atžvilgiu mažiausiai rizikingas kliento amžius yra 25-45 metai.

Banke X kliento būklės įvertinime žymimas dabartinis kliento amžius. Čia, kaip ir NORD/LB mažiausiai rizikingu segmentu pagal amžių bankas laiko 25-45 metų amžiaus klientus.

Galima daryti išvadą, kad bankas NORD/LB, skirtingai nei Bankas X, įvertina ne tik dabar esančią riziką, bet stengiasi išvelgti ir riziką, būsiančią kredito gražinimo pabaigoje.

2. Šeimyninė padėtis.

Tiek NORD/LB, tiek bankas X mažiau rizikingu laiko susituokusių klientų segmentą.

3. Išsilavinimas.

Abiejuose bankuose mažiausiai rizikingais laikomi klientai turintys aukštąjį išsilavinimą, kadangi ji turi didesnes galimybes susirasti darbą netekus senjojo.

4. Darbinės pareigos.

Galimos reikšmės: specialistas, vadovas, tarnautojas, darbininkas, kita. Šis rodiklis kredito rizikai valdyti yra vertinamas tik banke NORD/LB. Banko X klientų būklės įvertinime toks punktas nenumatomas. Bankas NORD/LB laikosi nuomonės, kad pagal specialybę arba biudžetinėje įstaigoje dirbančių klientų segmentas yra mažiau rizikingas nei ne pagal specialybę dirbančių, arba specialybės neturinčių klientų segmentas.

5. Gyvenamasis būstas.

Abiejuose bankuose įvertinama, ar klientas turi savo vardu registruotą nekilnojamąjį turtą, ar gyvena pas tėvus, ar nuomojasi būstą. Geriausias vertinimas skiriamas nuosavą būstą turintiems klientams. Banke NORD/LB nuosavu gyvenamuoju būstu yra laikomas kredito gavėjui arba kredito gavėjo sutuoktiniui nuosavybės teise priklausantis gyvenamasis namas ar sodo namelis su priklausiniais ir žemės sklypais, ar butas.

6. Gyvenamosios vietos pastovumas.

Šis rizikos valdymo kriterijus vertinamas tik Banke X. Aukščiausias vertinimas skiriamas klientams toje pačioje gyvenamojoje vietoje gyvenantiems virš vienerių metų, šiek tiek žemesnis – gyvenantiems iki vienerių metų.

7. Darbo trukmė dabartinėje darbovietėje.

Banko NORD/LB tvarkose numatyta, kad mažiausiai rizikingu segmentu laikomi gyventojai, toje pačioje darbovietėje dirbantys daugiau nei penkis metus, tuo tarpu Banko X taisyklėse numatyta, kad mažiausiai rizikingas segmentas tų gyventojų, kurie paskutinėje darbovietėje dirba daugiau kaip vienerius metus.

Galima daryti išvadą, kad bankas NORD/LB vedą konservatyvesnę ir griežtesnę kredito rizikos valdymo politiką.

8. Skolinimosi istorija.

Skolinimosi istorijos vertinimas Banke X nėra griežtai apibrėžtas. Galimos reikšmės: gera, patenkinama, bloga ir neturi skolinimosi istorijos. Pasirinkimo teisė palikta paskolą svarstančiam vadybininkui, nes galimų reikšmių apibrėžimų kreditavimo tvarkose nėra.

Banke NORD/LB kliento skolinimosi istorija vertinama griežčiau. Galimos reikšmės: teigiama kreditavimo istorija (kai klientas turėjo tik I ir II grupės kreditus), klientas turėjo III grupės kreditų, klientas turėjo IV ir V grupės kreditų bei klientas neturėjo kreditų NORD/LB. Banko vadybininkas turi tiksliai įvertinti kiek dienų daugiausia klientas yra nemokėjęs kredito ir pasirinkti atitinkamą reikšmę.

Banke NORD/LB tiksliau apibūdinamos pasirenkamos reikšmės ir nepaliekama teisė vadybininkui „išmastyti“ gera ar patenkinama buvo kliento kreditavimo istorija (kaip Banke X). Banke NORD/LB vertinant šį kriterijų mažesnė vadybininko klaidų ir objektyvumo nebuvimo rizika.

9. Kliento santykiai su banku.

Šiuo kriterijumi įvertinama ar kredito gavėjas yra senas banko klientas, naudojasi banko paslaugomis, perveda atlyginimą ir kitas pajamas į banko sąskaitas.

10. Draudimas.

AB banke „NORD/LB Lietuva“ įvertinama, ar klientas yra apsidraudęs gyvybės draudimu ar draudimu nuo nelaimingų atsitikimų. Tai papildomas „plusas“ klientui, nes bankas rekomenduoja savo klientams apsidrausti ir naudos gavėju nurodyti banką.

Banke X kredito gavėjo draudimas (gyvybės ar nuo nelaimingų atsitikimų) yra privalomas, todėl kliento būklės vertinimo ataskaitoje „draudimo“ punktas neišskirtas.

11. Informacija apie turimus ir nevykdomus finansinius įsipareigojimus.

Šis kriterijus yra Banko X kliento būklės įvertinime. Bankas palieka galimybę klientui gauti kreditą, net jei kredito gavėjas turi pradelstų skolų kitoms finansinėms institucijoms. Pagal banko X tvarkas, vadybininkui ne privaloma, o tik rekomenduojama patikrinti apie kliento turimus įsiskolinimus asmenų skolų bazėse.

Banko NORD/LB kreditavimo vadove numatyta, kad privalomai patikrinęs klientą „Asmens skolų registre“, „Skolininkų administravimo informacinėje sistemoje“, VSDFV duomenų bazėje, Neigiamų

atsakymų klientams registravimo lentelėje, Kortelių skolininkų sąrašė, Lizingo klientų sąrašė ir radęs informaciją apie pradelstas kredito gavėjo skolas, vadybininkas kredito šiam fiziniam asmeniui suteikti negali. Taip bankas įvertina, kad, jei klientas yra nemokus kitoms finansinėms institucijoms, taip bankui padidėja rizika nesusigražinti išduoto kredito ir prarasti laukiamas palūkanas.

12. Kliento įsiskolinimo lygis.

AB banke „NORD/LB Lietuva“ gražinamų kreditų bei palūkanų dalis nuolatinėse šeimos pajamose apskaičiuojama pagal tokią formulę:

$$C = \frac{M}{\frac{NP}{12}} * 100, \text{ kur:}$$

C - gražinamų kreditų bei palūkanų dalis nuolatinėse šeimos pajamose;

M - maksimali vienam mėnesiui tenkanti per išduodamo kredito laikotarpį privalomų gražinti visų bankų ir kitų subjektų suteiktų kredito gavėjui ir jo šeimos nariams bet kokių kreditų, privalomų vykdyti kitų kredito gavėjo ir jo šeimos narių finansinių įsipareigojimų bei privalomų mokėti palūkanų suma.
NP - nuolatinės šeimos pajamos, kurias kredito gavėjas ir jo šeimos nariai gavo per paskutinius 12 mėnesių ir yra tikėtina, kad gaus visu kredito terminu.

Banke X skolininko įsiskolinimo lygis vertinamas pagal 5 lentelę.

5 lentelė

Skolininko įsiskolinimo lygio vertinimas Banke X

SKOLININKO ĮSISKOLINIMO LYGIS			FINANSINIS PAJĖGUMAS
Pajamos iki 1000 Lt/mėn.	Pajamos 1001 - 2000 Lt/mėn.	Pajamos nuo 2001 Lt/mėn.	
Iki 30 proc.	Iki 40 proc.	Iki 60 proc.	1 balas
Iki 40 proc.	Iki 60 proc.	Iki 80 proc.	2 balas
Iki 50 proc.	Iki 70 proc.	Iki 85 proc.	3 balas
Iki 60 proc.	Iki 80 proc.	Iki 90 proc.	4 balas
Virš 60 proc.	Virš 80 proc.	Virš 90 proc.	5 balas

Šaltinis: Banko X vidaus dokumentai, sudarė autorė.

Skolininko būklė Banke X turi būti įvertinta atitinkamu balu penkių balų sistemoje, kurioje: 1 balas – labai gera būklė, 2 balai – gera būklė, 3 balai – patenkinama būklė, 4 balai – nepatenkinama būklė, 5 balai – bloga būklė.

13. Nuolatinės šeimos pajamos po kreditų gražinimo ir palūkanų mokėjimo.

Banke NORD/LB nuolatinės šeimos pajamos po kreditų gražinimo ir palūkanų mokėjimo apskaičiuojamos pagal tokią formulę:

$$A = \frac{NP}{12} - M, \text{ kur:}$$

A - nuolatinės šeimos pajamos po kreditų gražinimo ir palūkanų mokėjimo;

NP - nuolatinės šeimos pajamos, kurias kredito gavėjas ir jo šeimos nariai gavo per paskutinius 12 mėnesių ir yra tikėtina, kad gaus visu kredito terminu;

M - maksimali vienam mėnesiui tenkanti per išduodamo kredito laikotarpį privalomų gražinti visų bankų ir kitų subjektų suteiktų kredito gavėjui ir jo šeimos nariams bet kokių kreditų, privalomų vykdyti kitų kredito gavėjo ir jo šeimos narių finansinių įsipareigojimų, privalomų mokėti palūkanų bei išlaidų pensijų (savanoriškas pensijų draudimas), gyvybės draudimo, turto draudimo įmokoms suma.

Nuolatinėmis pajamomis yra laikomos šios pajamos, atskaičius mokesčius ir sumas, kurias kredito gavėjas ar jo šeimos nariai teismo sprendimu privalo mokėti (pvz. alimentai):

- darbo užmokestis pagrindinėje ir kitose darbovietėse; šiame punkte pateiktos formulės dydis NP, priklausomai nuo kredito gavėjo ar jo šeimos nario darbo termino dabartinėje darbovietėje apskaičiuojamas taip:

- Kredito gavėjas ar jo šeimos narys dabartinėje darbovietėje dirba ne trumpiau kaip 12 mėnesių \Rightarrow Imant per 12 paskutinių mėnesių dabartinėje darbovietėje išmokėtą darbo užmokesčio sumą.
- Kredito gavėjas ar jo šeimos narys dabartinėje darbovietėje dirba ne trumpiau kaip 6 mėnesius, bet ne daugiau kaip 12 mėnesių \Rightarrow Imant faktiškai išmokėtą dabartinėje darbovietėje darbo užmokesčio sumą, dalinant ją iš faktiškai dirbtų dabartinėje darbovietėje mėnesių skaičiaus ir dauginant ją iš 12.
- Kredito gavėjas ar jo šeimos narys dabartinėje darbovietėje dirba trumpiau kaip 6 mėnesius \Rightarrow Imant per 3 paskutinius mėnesius dabartinėje darbovietėje išmokėtą darbo užmokesčio sumą ir dauginant ją iš 4.
- Kredito gavėjas ar jo šeimos narys dabartinėje darbovietėje dirba trumpiau kaip 3 mėnesius (turi būti pasibaigęs bandomasis laikotarpis) \Rightarrow Imant per išdirbtus mėnesius išmokėtą darbo užmokesčio sumą ir dauginant ją iš 4.
- Kredito gavėjui ar jo šeimos nariui padidintas darbo užmokestis (kredito gavėjas ar jo šeimos narys turi pateikti darbo sutartį su pakeitimais dėl darbo užmokesčio padidinimo) \Rightarrow Imant ne mažiau kaip per 3 paskutinius mėnesius išmokėto darbo užmokesčio sumą ir dauginant ją iš 4.
- Kredito gavėjui ar jo šeimos nariui sumažintas darbo užmokestis \Rightarrow Imant paskutinį mėnesį išmokėtą sumažinto darbo užmokesčio sumą ir dauginant iš 12.
- Kredito gavėjas ar jo šeimos narys dirba dabartinėje darbovietėje pagal terminuotą darbo sutartį (darbo sutartis kredito gavėjui ar jo šeimos nariui toje darbovietėje turi būti bent vieną kartą pratęsta) \Rightarrow Imant per 12 paskutinių mėnesių dabartinėje darbovietėje išmokėtą darbo užmokesčio sumą.

- Kredito gavėjas ar jo šeimos narys pradeda dirbti po vaiko priežiūros iki 1 (ar iki 3) metų atostogų toje pačioje darbovietėje \Rightarrow Imant sugrįžus iš vaiko priežiūros atostogų per išdirbtus mėnesius išmokėtą darbo užmokesčio sumą, dalinant ją iš išdirbtų mėnesių skaičiaus ir dauginant iš 12.
- Kredito gavėjas ar jo šeimos narys gauna vaiko, iki jam sukaks 1 metai (iki vaikui sukaks 3 metai), priežiūros pašalpa \Rightarrow Imant išmokėtą pašalpos sumą, dalinant ją iš pašalpos mokamų mėnesių skaičiaus ir dauginant iš 12.

Žemiau išvardintos pajamos gali būti priskiriamos nuolatinėms šeimos pajamoms, jeigu klientas jas gali pagrįsti oficialiais dokumentais (sutartimis) ir pateikti pažymą ar išrašus iš banko sąskaitų, įrodančias tų pajamų gavimą:

- autorinis atlyginimas;
- pajamos gaunamos iš turto nuomos; formulės dydis NP apskaičiuojamas imant per 12 paskutinių mėnesių gautas pajamas iš turto nuomos ir dauginat jas iš koeficiento 0,90, tačiau apskaičiuojant dydį NP imamos tik tos pajamos iš turto nuomos, kurios gaunamos pagal galiojančias turto nuomos sutartis, ir jei šios sutartys yra ilgalaikės (galios ne trumpiau kaip 6 mėnesius po kreditavimo sutarties sudarymo), bei kredito gavėjas ar jo šeimos narys gauna tokias pajamas ne trumpiau kaip 3 paskutinius mėnesius;
- kredito gavėjo ar jo šeimos nario turimų neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų pajamos; apskaičiuojamos dauginant iš koeficiento 0,9.
- pensijos, stipendijos bei kitos periodiškai gaunamos pajamos (pvz. alimentai).
- pajamos, gaunamos vykdant žemės ūkio veiklą. Jei ūkininkas sudarinėja balansus, tai šiame punkte pateiktos formulės dydis NP apskaičiuojamas imant per 12 paskutinių mėnesių gautą pelną (pajamos atėmus išlaidas) dauginant iš koeficiento 0,80. Jei ūkininkas nesudarinėja balansų, tai šiame punkte pateiktos formulės dydis NP apskaičiuojamas imant per 12 paskutinių mėnesių gautas pajamas dauginant iš koeficiento 0,30.
- pajamos, gaunamos pagal verslo liudijimą (užsiregistravus VMI). Jei kliento pateiktame įplaukų ir išlaidų apskaitos žurnale pelnas (pajamos atėmus išlaidas) ne viršija 30 proc. pajamų, tai šiame punkte pateiktos formulės dydis NP apskaičiuojamas imant per 12 paskutinių mėnesių gautą pelną. Jei kliento pateiktame įplaukų ir išlaidų apskaitos žurnale pelnas (pajamos atėmus išlaidas) viršija 30 proc. pajamų, tai šiame punkte pateiktos formulės dydis NP apskaičiuojamas imant per 12 paskutinių mėnesių gautas pajamas dauginant iš koeficiento 0,30 (neatsižvelgiant į žurnale nurodytas išlaidas).
- pajamos gaunamos iš individualios profesinės veiklos, neįsigijus verslo liudijimo (t.y.: advokatai, teismo antstoliai, notarai, gydytojai ir pan.). NP apskaičiuojamas imant per 12 paskutinių mėnesių gautą pelną (pajamos atėmus išlaidas) dauginant iš koeficiento 0.80.

Banke X grynosios mėnesinės pajamos yra skaičiuojamos taip: visos mėnesinės pajamos (skolininko darbo užmokestis po mokesčių, pajamos iš ūkininkavimo, verslo, veiklos pagal patentą,

skolininkui priklausančio turto nuomos ir pan., autorinis atlyginimas, stipendija, pensija, pašalpos, dividendai, tantjemos, palūkanos, skolininko išlaikymui skiriamos sumos ir pan.) atėmus skolininko ir jo išlaikytinių išlaidas maistui ir buities reikmėms, buto (namo) nuomos ir jo išlaikymo išlaidas, išlaidas komunalinėms ir ryšių paslaugoms, transportui, sveikatos priežiūrai, mokslui ir pan.

Skaičiuojant skolininko pajamas jo pastovios pajamos, tokios kaip darbo užmokestis ir pajamos iš ūkininkavimo veiklos vertinamos 100 proc., kitos reguliarios pajamos – 90 proc., kitos nereguliarios pajamos (iš verslo, ūkininkavimo veiklos, kai gaminama produkcija ne pardavimui) – 70 proc.

Galima daryti išvadą, kad AB banke „NORD/LB Lietuva“ imantiems kreditą fiziniams asmenims yra taikomi didesni reikalavimai nei Banke X. Taip pat NORD/LB atidžiau vertinamos klientų pajamos: prašomi išrašai iš banko sąskaitų apie pajamų gavimą, pajamos indeksuojamos atsižvelgiant į tai iš kokios veiklos jos buvo gautos. Abiejuose bankuose 100 procentų vertinamos pastovaus darbo užmokesčio pajamos. Žymiai bankuose skiriasi pajamų iš individualaus verslo vertinimas. Banke X pajamos iš verslo dauginamos iš koeficiento 0,7 ir laikomos nereguliariomis pajamomis, o banke NORD/LB skaičiuojama 90 proc. nuo gautų pajamų iš verslo.

Susumavus visus taškus pagal AB banko „NORD/LB Lietuva“ Kreditavimo vadove nurodytus kriterijus, nustatomas kliento įvertinimas: A+, A, B+, B, C arba D.

Taikoma 6 lentelėje pavaizduota kliento įvertinimo skalė.

6 lentelė

Kliento įvertinimo skalė AB banke „NORD/LB Lietuva“

Taškų suma	Kliento įvertinimas
65 ir daugiau	A+
45 - 64	A
35 - 44	B+
25 - 34	B
0 iki 24	C
Iki 0	D

A+ reikšmė reiškia, kad kliento būklė yra labai gera, bankas suteikti kreditą gali, rizika vertinimo dieną yra nedidelė. Sprendimas priimamas „Keturių akių“ principu (vadybininkas ir tiesioginis vadovas).

A reikšmė – kliento būklė yra gera, pajamos kredito grąžinimui yra pakankamos, rizika nedidelė. Sprendimas priimamas „Keturių akių“ principu.

B+ reikšmė – kredito gavėjo būklė yra patenkinama, padidėjusi kredito grąžinimo rizika, todėl banko darbuotojas privalo padidinti kredito metinę palūkanų normą, atsižvelgdamas į suteikiamo kredito rūšį ir operacines išlaidas. Sprendimas priimamas „Keturių akių“ principu.

B reikšmė – kredito gavėjo būklė yra patenkinama, didinama metinė palūkanų norma, spendimas negali būti priimtas „keturių akių“ principu, reikalingas Kredito rizikos valdymo departamento (KRVD) arba Verslo centro pritarimas suteikti kreditą, nes didelė kredito gražinimo rizika.

C reikšmė – kredito gavėjo būklė yra nepatenkinama, labai didelė kredito gražinimo rizika, būtinas KRVD ir Verslo centro pritarimas suteikti kreditą. Kreditai su įvertinimu C suteikiami tik labai gerai žinomiems banko klientams, atsižvelgiant į tai, kad paskolos suteikimo metu jų finansinė būklė yra pablogėjusi.

Kreditai, esant kliento įvertinimui D – banke neteikiami.

Skolininko būklė Banke X turi būti įvertinta atitinkamu balu penkių balų sistemoje, kurioje: 1 balas – labai gera būklė, 2 balai – gera būklė, 3 balai – patenkinama būklė, 4 balai – nepatenkinama būklė, 5 balai – bloga būklė.

Gauti rezultatai pagal kiekvieną būklės vertinimo kriterijų turi būti įrašomi į kliento būklės vertinimo formą. Tada išvedamas galutinis balų aritmetinis vidurkis ir apvalinamas iki natūrinio skaičiaus, pvz., jei vidurkis yra 3,37, apvalinama iki 3, jei 1,5 – iki 2 ir t.t. Galutinis rezultatas taip pat įrašomas į būklės vertinimo formą. Laikoma, kad skolininko (laiduotojo) būklės vertinimo formoje pateikta informacija yra raštiška skolininko būklės vertinimo išvada.

Banke X paskola negali būti išduota, jeigu skolininko būklė vertinama kaip patenkinama, nepatenkinama arba bloga, ar esant bet kokiems kitiems pagrįstiems įtarimams dėl paskolos gražinimo. Paskola taip pat negali būti išduodama, jei nors vienas iš skolininko būklės vertinimo kriterijų įvertintas 5 balais.

2.2.2. Sprendimo suteikti kreditą priėmimas

Įvertinus kredito gavėjo būklę ir finansines galimybes gražinti kreditą, kitas svarbus etapas banke tai sprendimų priėmimas.

Banke X sprendimai yra priimami paskolų komiteto pagalba. Paskolų komitetas – tai savarankiškas kolegialus organas, kuris nagrinėja paskolų, laidavimų, garantijų paraiškų dokumentus, įvertina paskolos riziką ir teikia pasiūlymus paskolų suteikimo klausimu. Paskolų komitetas atsakingas Banko valdybai. Banko X paskolų komitetas savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Lietuvos banko norminiais aktais, Banko X statutu, Banko tarybos, Banko valdybos nutarimais, Banko paskolų komiteto nuostatais.

Banko X paskolų komiteto tikslai: užtikrinti efektyvų paskolų paraiškų nagrinėjimą, įvertinti paskolos riziką ir siekti paskolų pelningumo.

Kredito vadybininkas turi dalyvauti paskolų komiteto posėdyje ir pristatyti savo įvertintų paskolų riziką bei pateikti visas savo išvadas ir pastebėjimus. Paskolų komitetas apsveria kiekvieną prašymą ir pateikia savo išvadą dėl paskolų suteikimo.

Banko X paskolų komitetas, apsveręs kreditą, gali priimti vieną iš šių sprendimų:

- Kredito išdavimui pritarti;
- Kredito išdavimui pritarti su sąlyga, kad iki paskolos išmokėjimo bus įvykdyti paskolų komiteto reikalavimai (pvz., pasiūlytos kitos ar papildomos paskolos užtikrinimo priemonės, apdraustas turtas, pristatyti trūkstami dokumentai ir pan.);
- Kredito išdavimui pritarti dalinai, t.y. patvirtinti ne visą, o tik dalį prašomos sumos;
- Atidėti paskolos svarstymą kitam posėdžiui, jeigu paaiškėja, kad kredito vadybininkas atliko nepilną kredito rizikos įvertinimą ir paskolų komitetui trūksta informacijos sprendimo priėmimui. Šiuo atveju kredito vadybininkas kitam posėdžiui privalo surinkti papildomą ir patikslintą informaciją;
- Kredito išdavimui nepritarti. Šiuo atveju turi būti nurodomos priežastys, dėl kurių atsisakoma suteikti kreditą.

AB banke „NORD/LB Lietuva“ sprendimai suteikti kreditus priimami žymiai paprasčiau nei Banke X, nes dalis valdybos įgaliojimų tvirtinti kreditus bei kreditų sąlygas ir įkainius yra perduoti (deleguoti) banko darbuotojams siekiant sumažinti Valdybos darbo krūvį ir tuo pačiu aktyviai įtraukti darbuotojus į sprendimų priėmimo procesą.

7 lentelė

Įgaliojimai tvirtinti kreditus gyventojams AB banke „NORD/LB Lietuva“

Kompetencijos lygis	Įgalioji asmenys		Kredito suma
Verslo centro / departamento lygis	Verslo centro vadovas Verslo bankininkystės departamento vadovas Investicinės bankininkystės departamento vadovas NORD/LB Lizingo direktorius Mažmeninės bankininkystės departamento vadovas Kredito rizikos valdymo departamento vadovas	≤	750 tūkst. Lt.
5 skyriaus lygis	Klientų aptarnavimo skyriaus vadovas	≤	300 tūkst. Lt.
5.1. skyriaus lygis	Klientų aptarnavimo skyriaus vadovas	≤	100 tūkst. Lt.
5.2. poskyrio lygis	Klientų aptarnavimo poskyrio vadovas	≤	50 tūkst. Lt.

Šaltinis: banko vidaus naudojimui skirta informacija.

Skirtingo lygio įgaliojimai yra suteikiami departamentų vadovams, verslo centrų vadovams, klientų aptarnavimo skyrių ir poskyrių vadovams ir NORD/LB Lizingas direktoriui.

Visi įgaliojimų lygiai, nurodyti 7 lentelėje, yra suteikiami užimamoms pareigybėms, t.y. asmuo, skiriamas į atitinkamas pareigas, automatiškai įgauna, o atleidžiamas netenka atitinkamų įgaliojimų. Kiekvienas nurodytas pareigas užimantis asmuo gali deleguoti dalį savo kompetencijos (iki 70 proc. įgaliojimų limito) savo pavaldiniams. Suteikiant įgaliojimus visais atvejais turi būti užtikrintas dvigubos kontrolės (keturių akių) principas.

Valdyba arba Verslo centro vadovas gali savo sprendimu sumažinti 7 lentelėje nurodytus įgaliojimus darbuotojams, atsižvelgiant į jų darbo rezultatus.

Jei kuriame nors kompetencijos lygyje nepavyksta priimti vieningo sprendimo dėl kredito (t.y. verslo ir rizikos valdymo pusių nuomonės išsiskiria), tuomet sprendimas turi būti priimtas kitame aukštesniame kompetencijos lygyje (apeliacijos tvarka).

Valdybos įgaliojimų delegavimas netaikomas tais atvejais, kai sprendimai, susiję su didesniu už įprastą rizikos laipsniu, ar yra ypatingai svarbūs, ar įtakoja verslo politiką.

AB banko „NORD/LB Lietuva“ ir Banko X sprendimo priėmimo dėl kredito suteikimo procesas visiškai skirtingas. Banke X kredito vadybininkas turi būti labai gerai susipažinęs su būsimo kredito gavėjo veikla ir finansais, nes tenka kredito projektus ginti paskolų komitete. Banke NORD/LB svarbus kredito sprendimo priėmimo greitis. NORD/LB nereikia laukti, kada bus sušauktas paskolų komitetas, nes sprendimai priimami įgalioto darbuotojo parašu. NORD/LB gali kilti pavojus, kad dėl kreditų portfelio kiekybinės išraiškos bus pradėta piktnaudžiauti ir suteikinti kreditus pilnai neatlikus būsimo skolininko analizės.

Kredito nesuteikimo atveju abu bankai privalo pasiūlyti klientui, ką jis turėtų pakeisti, kad galėtų gauti norimą kreditą. Bankas – tai skolininko finansų patarėjas, kuris, išnagrinėjęs kredito gavėjo būklę, suteikia jam būtent tokią paskolą, kuri yra optimaliausia banko prisiimamos rizikos atžvilgiu.

2.3. KREDITO MONITORINGAS IR GRAŽINIMO UŽTIKRINIMO PRIEMONĖS

2.3.1. Įkeičiamo turto rūšys ir patikimumas

Turto įkeitimą, kaip ir kitas kredito gražinimo užtikrinimo priemones, reikia analizuoti tik gerai išnagrinėjus kliento finansinę būklę ir įvertinus jo gautinus pinigų srautus. Kredito gražinimo užtikrinimo priemonė negali būti vertinama kaip pagrindinis kredito gražinimo šaltinis, tai tik papildoma priemonė, kuria bankas pasinaudos, jei klientas, dėl nenumatytų kredito suteikimo metu aplinkybių, negalės įvykdyti savo prievolės.

Pasirenkant gražinimo užtikrinimo priemonę, prioritetas turi būti teikiamas įkeitimui, o laidavimas ir garantija turėtų būti taikomi kaip papildomi būdai prie įkeitimo.

Pasirenkant turtą įkeitimui būtina atsižvelgti į išduodamo kredito terminą. Ilgalaikių kreditų gražinimas yra pakankamas, jei užtikrinimui yra įkeičiamas nekilnojamas turtas ar ilgalaikis kilnojamas turtas: transporto priemonės; žemės ūkio technika; gamybos priemonės, technologiniai įrengimai, staklės, krovinių kėlimo priemonės, o taip pat ir indėlis, jei jo terminas yra ilgesnis, nei išduodamo kredito.

Įkeičiamo turto nusidėvėjimo laikotarpis negali būti trumpesnis už kredito trukmę ir (arba) nusidėvėjimas negali būti trumpesnis negu kredito likučio mažėjimas.

Priimant sprendimą dėl įkeičiamo turto vertės, turi būti atsižvelgiama ne tik į šio turto rinkos vertę, bet ir į likvidacinę turto vertę. Bendroju atveju, išduodamas kreditas neturi viršyti įkeičiamo turto likvidacinės vertės, kurią nustato nepriklausomi turto vertintojai¹ arba banko darbuotojai (banko vidaus

¹ Nepriklausomas turto vertintojas – tai turto vertintojas, kuris, būdamas įmonės savininku ar tikroju nariu arba dirbantis darbo sutarties pagrindais turto vertinimo įmonėje, šių įmonių vardu atlieka turto vertinimus pagal sutartis su banko klientais ir yra pasirašęs bendradarbiavimo „Dėl turto vertinimo“ sutartį.

turto vertintojai²). Likvidacinė vertė turi būti ne mažesnė, nei klientui suteiktų bendra bet kokių kreditų suma, bei kitiems klientams suteiktų kreditų suma, užtikrinta to paties turto įkeitimu.

Jei kreditas fiziniam asmeniui suteiktas, remiantis banko nurodytu kredito ir įkeisto turto rinkos vertės santykiu, tuomet kredito gražinimas vertinamas pakankamai užtikrintu. Ši išimtis netaikoma verslo klientų kreditavime; vertinant įkeičiamo turto už verslo klientams suteikiamus kreditus, vadovaujamosi likvidacine turto verte.

Jeigu kreditas viršija įkeisto turto likvidacinę vertę, kredito dalies gražinimas vertinamas neužtikrintu.

Suteikiant kreditus verslo klientams, tikslinga įsikeisti ir klientų banko sąskaitas, kuriose vyksta apyvartos. Tokiu atveju, sąskaitos įkeitimas nėra vertinamas kaip gražinimo užtikrinimo priemonė. Tačiau, jei klientas nevykdys savo prievolių, bankas galės nukreipti išieškojimą į kliento sąskaitoje esančias ir į ją įplaukiančias lėšas pirmiau už kitus kreditorius.

Prieš priimant turtą įkeitimui būtina patikrinti, ar nėra jam tam tikrų apribojimų (pvz., ilgalaikė nuoma ir kt.).

Visais atvejais svarbu nepamiršti, kad įkeisto turto realizavimas tai ilgai trunkantis procesas, ir priklauso nuo turto įkeitėjo geranoriškumo.

Bankui įkeistas turtas turi būti pakartotinai įvertintas, jei keičiamos esminės kredito, už kurį yra įkeistas turtas, sąlygos, t.y. didinamas kredito limitas, atidedamas galutinis gražinimo terminas, esant vėliau nei prieš metus atliktam turto vertinimui.

Nekilnojamasis turtas

Hipoteka – skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis nekilnojamo daikto įkeitimas, kai įkeistas daiktas neperduodamas kreditoriui. Hipotekos sutartis įforminama surašant hipotekos lakštą pagal teisingumo ministro patvirtintą formą, kuri tvirtina notaras.

Nekilnojamojo turto įkeitimas bankui yra naudingesnis, nei kilnojamojo, nes jo naudojimo trukmė – ilgesnė ir lėčiau keičiasi rinkos vertė.

Priimant įkeitimui nekilnojamąjį turtą, būtina įvertinti jo likvidumą rinkoje, t.y. sąlyginai greito pardavimo, galimybes. Greičiausiai realizuojamas nekilnojamasis turtas - tai 1-2 kambarių butai miesto centre, prestižiniuose rajonuose. Ilgiausiai realizuojamas turtas - tai dideli (virš 1000 kv.m.) gamybinės paskirties pastatai ir sandėliai, esantys priemiesčiuose ir ypač kaimo vietovėse, gyvenamieji namai, ar sodybos kaimo vietovėje (išskyrus turinčių rekreacinę vertę) ir žemė, skirta žemės ūkio veiklai.

Kilnojamasis turtas

Prie kilnojamojo turto yra priskiriami:

- kilnojamieji daiktai ir
- turtinės teisės.

² Banko vidaus turto vertintojas – tai AB banko „NORD/LB Lietuva“ darbuotojas, atliekantis turto patikrinimą ir vertinimą banko pavedimu, vidinėms reikmėms ir tiesioginėms funkcijoms įgyvendinti.

Tinkamiausias kilnojamasis turtas kreditų grąžinimo užtikrinimui, banko požiūriu, yra indėlio įkeitimas. Išduodamas kreditas gali sudaryti iki 100 procentų įkeičiamo indėlio, saugomo NORD/LB Lietuva, sumos, jei indėlio ir kredito valiuta sutampa.

Kitas priimtinas įkeitimui kilnojamasis turtas yra autotransportas. Tačiau kaip ir nekilnojamojo turto atveju, svarbu atsižvelgti į transporto priemonės likvidumą. Greičiausiai realizuojami yra lengvieji automobiliai (iki 3 metų).

Priimant įkeitimui gamybos priemonės, įrengimus ir pan., svarbu įvertinti pačią gamybą, ar tokia veikla užsiima daug įmonių (ar gamybos priemonės bus paklausios), ar įrengimai gali būti išmontuojami (lengviau bus realizuoti), ar jie yra pakankamai modernūs, koks jų nusidėvėjimo laikotarpis.

Įkeičiant apyvartoje esančias prekių atsargas (prekes, žaliavas, pusgaminius, pagamintą produkciją), įkaito davėjas turi teisę keisti įkeistų prekių atsargų sudėtį ir formą su sąlyga, kad nemažės jų bendra vertė. Kai įkeistos prekės perduodamos įkaito davėjui vykdant jo steigimo dokumentuose numatytą veiklą, prekių įkeitimas išnyksta, o įkaito davėjo įsigytos naujos prekių atsargos tampa įkeitimo objektu šių prekių įsigijimo nuosavybės momentu. Todėl apyvartoje esančių atsargų įkeitimo reikėtų vengti, nebent jei toks turtas yra įkeičiamas papildomai prie nekilnojamojo ar kito kilnojamojo.

Įkeitimo objektu gali būti teisės į žemę, mišką, kitus daiktus, t.y. naudojimo teisė, nuomos teisė ir kitos turtinės teisės.

Kai įkeičiamą turtinę teisę patvirtina vertybiniai popieriai ar specialūs dokumentai, jie perduodami įkaito turėtojui, jeigu įstatymai ar šalių susitarimas nenustato kitaip.

Kreditų grąžinimo užtikrinimui tinkamiausi yra Lietuvos Vyriausybės vertybiniai popieriai ir, jeigu jų valiuta sutampa su kredito valiuta, tai kreditas vertinamas pakankamai užtikrintu, jei jo suma siekia iki 100 procentų įkeičiamų tokių vertybinių popierių, saugomų NORD/LB Lietuva, nominalios vertės.

Verslo klientų akcijų įkeitimas kredito grąžinimo užtikrinimui taikytinas tik išskirtiniais atvejais (kai įkeičiamos gerai žinomų, finansiškai stabilių įmonių vertybinių popierių biržose kotiruojamos akcijos). Norint nustatyti, ar įkeičiamų akcijų vertė yra pakankama kredito grąžinimo užtikrinimui, būtina gauti Kreditų rizikos valdymo departamento pritarimą.

2.3.2. Reikalavimai laidavimo įforminimui ir patikimumas

Laidavimo sutartimi laiduotojas įsipareigoja atsakyti bankui, jei skolininkas, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės.

Banko NORD/LB patvirtintame laidavimo sutarties pavyzdyje numatyta, kad laiduotojas ir skolininkas atsako solidariai. Solidarioji atsakomybė reiškia, kad Bankas turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek laiduotojas ir skolininkas bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek visą prievolę, tiek jos dalį.

Kai kuriais atvejais įstatymai nustato papildomus reikalavimus laidavimo sutarčiai sudaryti.

Pvz., pagal LR Akcinių bendrovių įstatymo redakciją, galiojančią nuo 2004 m. sausio 1 d., sprendimus dėl kitų asmenų prievolių, kurių suma didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo, įvykdymo laidavimo gali priimti bendrovės valdyba. Todėl sudarant laidavimo sutartį su akcine bendrove ar uždara akcine bendrove būtina išsiaiškinti laiduotojo įstatinio kapitalo dydį, palyginti jį su prievolės už kurią laiduojama dydžiu ir nustatyti, ar tokiam laidavimui būtinas laiduotojo valdybos sprendimas. Jei bendrovėje valdyba nesudaroma, suteikti garantiją turi teisę bendrovės vadovas. Atkreiptinas dėmesys, jog bendrovės įstatuose gali būti numatyta, kad bendrovės valdyba, prieš priimdama sprendimą dėl laidavimo, turi gauti visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimą. Atsižvelgiant į šią nuostatą visais atvejais būtina patikrinti bendrovės įstatuose nustatytą sprendimų dėl garantijos suteikimo priėmimo tvarką.

Komercinių bankų įstatyme nustatyta, kad bankams draudžiama banko prievolių pagal paskolų sutartis įvykdymui užtikrinti priimti su banku susijusių asmenų laidavimo sutartis.

Laidavimo sutartys su valstybe, savivaldybėmis, valstybės ir savivaldybių įmonėmis nesudaromos abiejuose bankuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad laidavimas abiejuose nagrinėjamuose bankuose pasibaigia, jeigu bankas per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią pasibaigė laidavimo sutarties galiojimo terminas, nepareiškia laiduotojui ieškinio. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad, dažniausiai, kreditavimo sutartyse yra numatyti tarpiniai lėšų grąžinimo terminai. Taigi ir pažeidus tarpinius lėšų grąžinimo terminus, Bankas per trijų mėnesių laikotarpį turi išspręsti su Skolininku susidariusią situaciją (išreikalauti pradelstus mokėjimus, atidėti grąžinimo terminus ar pan.). Neišsprendus šios situacijos su Skolininku, administruojantis kreditą Banko darbuotojas per šį laikotarpį privalo apsispręsti dėl skolos išieškojimo LR teisės aktų nustatyta tvarka.

Jei keičiant kreditavimo sutarties sąlygas padidėja laiduotojo atsakomybė arba atsiranda kitos laiduotojui nepalankios pasekmės, tai prieš tokį kreditavimo sutarties pakeitimą būtina gauti laiduotojo raštišką pritarimą.

Prieš laidavimo sutarties pasirašymą Banko darbuotojai privalo patikrinti, ar Laiduotojo vardu pasirašantis asmuo turi įgalinimus Laiduotojo vardu sudaryti laidavimo sutartį. Laiduotojo atstovo įgaliojimus patvirtinantys dokumentai saugomi Banke kartu su kitais kredito dokumentais. Jei Laiduotojas negali palikti įgalinimus patvirtinančių dokumentų originalų, tai Bankas pasilieka minėtų dokumentų patvirtintas kopijas (pageidautina notariškai). Jei laidavimą suteikia fizinis asmuo, laidavimo sutartį pasirašyti turi pats Laiduotojas. Leisti už Laiduotoją pasirašyti Laiduotojo atstovui galima tik išimtiniais atvejais.

Banke X suteikiant paskolas kaip vienintelė paskolos užtikrinimo priemonė negali būti naudojamas sutuoktinių ar kitų kartu gyvenančių šeimos narių ar bendrą ūkį vedančių asmenų laidavimas. Su skolininku susiję asmenys gali laiduoti už skolininką, kai laidavimas naudojamas kaip papildoma paskolos užtikrinimo priemonė (kartu su įkeičiamu nekilnojamu turtu) arba kai kredito gavėjas turi pastovias pajamas ir paskolos suma neviršija 20 000 LT.

Pažymėtina, kad Bankas X, norėdamas sumažinti kredito rizika, reikalauja, kad paskola turi būti garantuota bent viena LR Civilinio kodekso numatyta prievolių užtikrinimo priemone: kilnojamo ar nekilnojamo turto įkeitimu, laidavimu ar garantija. Bankas X kreditus be užtikrinimo priemonių teikia tik išskirtiniais atvejais (gerai žinomiems banko klientams ir pan.).

AB bankas „NORD/LB Lietuva“ pagrindine kredito grąžinimo užtikrinimo priemone laiko kliento gaunamas pajamas, įkeitimo ar laidavimo bankas reikalauja tik tuomet, jei kreditas išduodamas ilgesniam nei 5 metai laikotarpiui ir kredito suma viršija 40 000 LT.

2.3.3. Kreditų monitoringas

Kreditų monitoringas yra kreditų rizikos valdymo bei kreditų administravimo proceso dalis. Kreditų monitoringas yra nuolatinis kredito gavėjo ir kredituojamo objekto būklės stebėjimas ir analizė nuo kredito sutarties pasirašymo iki kredito visiško sugrąžinimo bankui. Kreditų monitoringo metu atliekamai kredito priežiūros kokybei keliami tie patys reikalavimai, kaip ir suteikiamo kredito vertinimui.

Kreditų monitoringo tikslas yra savalaikis galimų problemų išaiškinimas bei priemonių plano paruošimas, siekiant išvengti nuostolių ar juos sumažinti. Teigiamu kredito gavėjo vystymosi atveju, kreditų monitoringas suteikia galimybę pasiūlyti klientui naujas banko paslaugas.

IRIS (Išankstiniai Rizikos Įspėjimo Signalai) – tai požymių, leidžiančių iš anksto nustatyti galimą kliento finansinės būklės pablogėjimą, ir priemonių, leidžiančių juos užkirsti, visuma. Vadybininkas ir kreditų analitikas pagal galimybę turi sekti masinėse informavimo priemonėse pasirodančią informaciją apie esminius pasikeitimus kliento veikloje, kad patikrintų jos atitikimą banko turimai informacijai ir išanalizuotų jos poveikį kliento sugebėjimui grąžinti kreditą. Kliento apyvartų mažėjimas banko sąskaitose yra lengviausiai ir greičiausiai identifikuojamas problemų indikatorius.

IRIS indikatoriai gyventojams:

- įmonė, kurioje dirba kredito gavėjas turi finansinių sunkumų;
- neigiami gandai žiniasklaidoje apie įmonę, kurioje dirba kredito gavėjas, ar jos vadovus;
- apie patį kredito gavėją pasirodė neigiami gandai (pvz.: po kredito sutarties pasirašymo pasirodė informacija apie su kredito gavėju susijusius teisinius procesus);
- kredito gavėjas prarado darbą, arba nuolatinių papildomų pajamų šaltinį.

Mėnesinis kredito mokėjimų monitoringas AB banke „NORD/LB Lietuva“ atliekamas visiems kreditų gavėjams. KAD kreditų administratoriai ir vadybininkai turi peržiūrėti, ar savalaikiai vykdomi mokėjimai pagal visas kreditavimo sutartis.

Nemokų (palūkanų ar kredito grąžinimų vėlavimų) monitoringas banke NORD/LB visiems kreditų gavėjams atliekamas tokiu būdu:

1. Kiekvieno mėnesio 1-ą dieną – ataskaitos apie nemokas pagal vadybininką atspausdinimas ir peržiūra bei priežasčių dėl susidariusių nemokų aiškinimasis;

2. Kiekvieno mėnesio 11-ą dieną – automatinis laiškų siuntimas. Siunčiama tiems kredito gavėjams, kurių kreditas yra I-III rizikos grupėje ir kurių bendra skola (kreditas, palūkanos, delspinigiai, įsipareigojimo mokestis) daugiau nei 20 LT.
3. Nuo kiekvieno mėnesio 15-os dienos – skambinimas kredito gavėjams, kurie po laiškų išsiuntimo nepadengė įsiskolinimo;
4. Kiekvieno mėnesio 25-ą dieną – informacijos, gautos skambinant skolininkams, pažymėjimas ataskaitoje apie nemokas (pvz.: „sumokėjo dieną“, „pakeitė darbą, sumokės ... dieną“ ir pan.).
5. Kai kredito ir palūkanų gražinimai vėluoja 60 dienų – tolesnių veiksmų derinimas su Specialiųjų aktyvų departamentu.

Gyventojų monitoringas NORD/LB vykdomas vieną kartą metuose – IV ketvirtį. Vadybininkas, gyventojų, kurių bendras įsiskolinimo limitas monitoringo metu viršija 500 tūkst. LT, finansinė analizė buvo atlikta anksčiau nei prieš 12 mėnesių, ir yra kliento sutikimas dėl finansinių duomenų patikrinimo bankui prieinamose duomenų bazėse, iš Sodros duomenų bazės turi atsispausdinti informaciją apie kliento gautas pajamas per paskutinius dvylika kalendorinių mėnesių, jo statuso pasikeitimus (atleidimas iš darbo ir pan.), įvertinti pasikeitimus ir, susipažinęs su jais (ant dokumentų rašoma data, vadybininko vardas, pavardė ir parašas), ne vėliau kaip iki gruodžio 1 d. perduoti Kreditų administravimo departamentui.

Iš klientų, kurie nėra davę sutikimo dėl informacijos gavimo iš kitų šaltinių, ir kurių kredito mokėjimai vykdomi laiku, jokie papildomi dokumentai nereikalaujami.

Banke X vadybininkų grupės vadovas arba vyr. vadybininkas kontroliuoja paskolų vadybininkų darbą ir paskolų portfelio kokybę, taip pat kontroliuoja ar laikomasi paskolų komiteto nustatytų paskolų išdavimo sąlygų. Vadovas kartą į mėnesį šaukia pasitarimus tarp vadybininkų, kuriuose analizuojamos vėluojančių paskolų priežastys, aptariami galimi probleminiai skolininkai ir pan.

Skolininkui vėluojant gražinti paskolą, jos dalį ar palūkanas Bankui X daugiau nei 5 darbo dienas, kreditų vadybininkas privalo skambinti skolininkui telefonu ir priminti apie mokėtinus įsipareigojimus. Vadybininkas privalo išsiaiškinti priežastis, kodėl mokėjimai vėluoja. Skolininkams turi būti skambinama arba nesusisiekus telefonu – siunčiami laiškai su išpėjimu nutraukti kredito sutartį.

Jei skolininkas nesureagavo po pirmojo Banko X išpėjimo, turi būti skambinama ir siunčiami laiškai pakartotinai.

Jei mokėjimai vėluoja daugiau kaip 20 dienų, skolininkas kviečiamas pokalbiui arba važiuojama į skolininko gyvenamąją vietą.

2.4. PROBLEMINIŲ PASKOLŲ ADMINISTRAVIMAS

2.4.1. Specialiųjų aktyvų valdymo tvarka

Specialieji aktyvai – tai:

- *abejotini aktyvai*³, kurie:

- priskirti padidėjusios rizikos, abejotinioms ar nuostolingoms grupėms;
- nurašyti į nebalansinę apskaitą (kartu su palūkanomis, baudomis ir kitais privalomais mokėjimais).

- *banko už skolas perimtas turtas*.

Specialiųjų aktyvų valdymo tvarka banke NORD/LB reglamentuoja specialiųjų aktyvų valdymą siekiant sumažinti galimus banko nuostolius ir padidinti jo pelningumą.

Specialiųjų aktyvų valdymo būdai

Specialieji aktyvai AB banke „NORD/LB Lietuva“ yra valdomi:

- *tiesioginio valdymo būdu* – t.y. kai specialusis aktyvas yra perduodamas valdyti iš atitinkamo banko verslo padalinio (toliau - Skyrius) į Specialiųjų aktyvų departamentą (toliau - SAD). Šiuo atveju sprendimų priėmimo dėl tiesiogiai valdomų specialiųjų aktyvų procese Skyrius nedalyvauja, o už specialiojo aktyvo valdymą yra atsakingas SAD.
- *netiesioginio valdymo būdu* – t.y. kai SAD netiesiogiai, per Skyrių, valdo specialųjį aktyvą kartu su Skyriumi dalyvaudamas sprendimo priėmimo procese, o už specialiojo aktyvo valdymą yra atsakingas Skyrius ir SAD.

Netiesioginiu valdymo būdu SAD (kartu su Skyriais) valdo visus specialiuosius aktyvus priskirtus padidėjusios rizikos grupei (3 riz.gr.).

Banko valdybos narys, kuriojantis SAD, suderinęs su Verslo bankininkystės arba Mažmeninės bankininkystės departamentą kuriojančiu valdybos nariu, gali priimti sprendimą SAD tiesiogiai ar netiesiogiai valdyti abejotinus aktyvus priskirtus standartinės (1 riz.gr.), galimos rizikos (2 riz.gr.) grupėms bei SAD tiesiogiai valdyti specialiuosius aktyvus priskirtus padidėjusios rizikos (3 riz.gr.) grupėms.

Sprendimai valdant specialiuosius aktyvus

Galimi sprendimai valdant specialiuosius aktyvus banke NORD/LB:

1. skolos gražinimo sąlygų pakeitimas;
2. palūkanų ir kitų mokėjimų pagal sutartį terminų ir sąlygų pakeitimas;
3. palūkanų normos pakeitimas;
4. palūkanų ir kitų mokėjimų pagal sutartį kapitalizavimas (skolos didinimas);

³ Pagal 2003 03 20 Lietuvos banko valdybos nutarimu (Nr.15) patvirtintas Abejotinių aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrasis nuostatas, abejotini aktyvai – tai: paskolos, kreditai, sąskaitos kreditas (overdraftas), diskontuoti tieji vekseliai, skolos vertybiniai popieriai, indėliai, lėšos kitų bankų, įskaitant užsienio šalių bankus, sąskaitose, atvirkštiniai atpirkimo sandoriai, faktoringas, išsimokėtinai (skolon) parduotas turtas, garantijos, laidavimai, išleisti akreditivai, akceptuoti tieji vekseliai, kiti nebalansiniai įsipareigojimai, susiję su kredito rizika.

5. visos ar dalies skolos, palūkanų, kitų pagal sutartį mokėjimų atsisakymas, konversija (konvertavimas į akcijas, kitus vertybinius popierius ir pan.);
6. naujo finansavimo suteikimas;
7. refinansavimas;
8. reikalavimas, kad skolininkas ir (ar) laiduotojas, garantas dalinai ar pilnai grąžintų skolą ir (ar) įvykdytų kitus finansinius įsipareigojimus bankui;
9. reikalavimas, kad skolininkas ir (ar) laiduotojas, garantas pateiktų papildomas finansinių prievolių įvykdymo garantijas;
10. įkeisto ar kito turto perėmimas banko nuosavybėn už skolą;
11. skolininko ar trečiųjų asmenų turto pardavimas;
12. atsisakymas teisės į įkeistą turtą, laidavimą, garantiją proporcingai (ne)mažinant skolos dydį,
13. skolos išieškojimas (prisiėmimas) įstatymų nustatyta tvarka, nukreipiant išieškojimą į įkeistą ar kitą skolininko, laiduotojo ir (ar) garanto turtą;
14. bankroto ar restruktūrizavimo procedūros inicijavimas bei atitinkamų sprendimų priėmimas;
15. bylinėjimosi prieš trečius asmenis inicijavimas;
16. kreditinių reikalavimų perleidimas;
17. skolos perkėlimas;
18. vadovybės ar savininkų pakeitimas, papildymo inicijavimas;
19. dalyvavimas įmonės valdyme;
20. taikos sutarties ar kitų susitarimų sudarymas teismo nagrinėjimo metu ar įstatymų nustatyta tvarka vykdymo proceso metu;
21. bet kokių veiksmų nutraukimas specialiųjų aktyvų atžvilgiu;

Skolas Banke X išieško banko Juridinis, Turto valdymo ir Kredito departamentai.

Skolų išieškojimo būdai Banke X (kaip ir NORD/LB) yra tokie:

- Skolininko įtikinėjimas ir sąlygų jam sudarymas, kad jis geruoju vykdytų prievolę;
- Skolininkų turtinės būklės ir galimybių išieškoti skolą iš jų turto bei verslo įvertinimas, šio turto, verslo bei nedeclaruojamos veiklos paieška bei sutarčių dėl papildomų skolos grąžinimo užtikrinimo priemonių sudarymas;
- Laisvas skolininkų turto pardavimas, gavus reikiamus skolininkų įgaliojimus;
- Skolininkų turto perėmimas banko nuosavybėn vietoje skolos grąžinimo pinigais ir perimto turto pardavimas;
- Kreipimasis į teisėsaugos institucijas dėl baudžiamosios bylos iškėlimo ir skolos išieškojimo LR baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka;
- Kiti įstatymuose numatyti būdai.

2.4.2. Turto perėmimo ir administravimo tvarka

Turto perėmimo ir administravimo tvarka reglamentuoja bankui už skolas įkeisto ar neįkeisto turto perėmimą ir administravimą.

Bankas nustatęs, kad skolininkas negali arba negalės laiku gražinti kredito ir įvykdyti kitų sutartyse numatytų mokėjimų, privalo imtis visų teisėtų priemonių susigražinti skolą taikiai. Tuo atveju, jei skolininkas ar įkaito (užstato) davėjas sutinka, Bankas ir skolininkas (įkaito davėjas) gali susitarti dėl taikaus skolos susigražinimo iš turto, sudarant atitinkamas sutartis. Jeigu Bankui susigražinti skolą taikiai nepavyksta arba taikaus skolos susigražinimo sąlygos yra nepriimtinos, Bankas, nustatyta tvarka perėmęs atitinkamą sprendimą, nedelsiant pradeda skolos prisiteisimo procesą ir priverstinį skolos išieškojimą.

Skolos išieškojimo proceso pasekoje, Bankui priėmus atitinkamą sprendimą, turtas gali būti perimtas Banko nuosavybėn ar žinion.

Bankas turtą perima nuosavybėn:

- neįvykus antstolio organizuotoms varžytinėms ar pardavimui be varžytinių ir kitais atvejais, jeigu banką tenkina antstolio pasiūlyta pasiimti turto kaina;
- bankroto procedūros metu, jeigu banką tenkina administratoriaus pasiūlyta pasiimti turto kaina;
- skolininkui ar įkaito davėjui (jei skolininkas ir įkaito davėjas nėra tas pats asmuo) ir bankui sutikus perduoti įkeistą turtą Bankui.

Visais atvejais Bankas turi siekti, kad perimamo nuosavybėn turto vertė būtų kuo artimesnė kainai, už kurią bankas pakankamai greitai ir be didelių sąnaudų parduos minėtą turtą.

Banko nuosavybėn perimtas turtas parduodamas aukciono, viešo konkurso, tiesioginių derybų ar kitu bankui priimtinu būdu.

2.4.3. Abejotinų aktyvų grupavimo principai

Daugelyje šalių yra paplitusi praktika banko paskolų vertę nustatyti jas vertinant ir grupuojant, t.y. paskoloms sudarant specialiuosius atidėjimus. Paskolų grupavimas – tai procesas, kurio metu peržiūrimas paskolų portfelis, priskiriant paskolas tam tikroms grupėms arba suteikiant paskoloms tam tikrus įvertinimus, atsižvelgiant į jų riziką ir kitas savybes. Taigi specialieji atidėjimai sudaromi tuomet, kai tikėtina, kad bankas nesugebės atgauti paskolos ir palūkanų sutartyje numatytomis sąlygomis. Kitaip sakant, sudarydami specialiuosius atidėjimus, bankai pripažįsta paskolos vertės sumažėjimą (nuostolį).

Nagrinėjamų bankų skolininkų rizikos vertinimas ir grupavimas yra sudarytas griežtai pagal Lietuvos banko valdybos 1997 m. balandžio mėn. 24 d. nutarimu Nr. 87 patvirtintas „Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklės“, kurios 2003 m. kovo mėn. 20 d. buvo patobulintos ir patvirtinti nauji „Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrieji nuostatai“. Pagal šiuos nuostatus Lietuvos bankams privaloma nustatyti kiekvieno skolininko, kuriam bankas suteiks arba yra suteikęs kreditą, rizikos grupę. Rizikos grupė nustatoma vertinant skolininko ūkinę ir finansinę būklę.

AB banke „NORD/LB Lietuva“ abejotini aktyvai grupuojami į penkias rizikos grupes, jiems sudaromi specialieji atidėjimai (8 lentelė).

8 lentelė

Specialieji atidėjimai kreditams AB banke „NORD/LB Lietuva“

Eil. Nr.	Abejotinių aktyvų rizikos grupė	Specialiųjų atidėjimų norma, proc.
1.	Standartinė (I rizikos grupė)	0
2.	Galimos rizikos (II rizikos grupė)	1-15
3.	Padidėjusios rizikos (III rizikos grupė)	15-40
4.	Abejotina (IV rizikos grupė)	40-60
5.	Nuostolinga (V rizikos grupė)	100

Šaltinis: Banko vidiniam naudojimui skirta medžiaga

Be specialiųjų atidėjimų konkreitiems abejotiniems aktyvams ar abejotinių aktyvų grupėms, bankas sudaro specialiuosius atidėjimus bendras abejotinių aktyvų portfeliui ne mažesnius kaip 0,1 procento abejotinių aktyvų likučio.

3. KREDITO RIZIKOS VALDYMO SISTEMOS TOBULINIMAS

3.1. SIŪLOMI KREDITO RIZIKOS VALDYMO SISTEMOS ELEMENTAI

Kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, to turi siekti tiek bankas, tiek ir visa banko grupė. Be to, valdant kredito riziką, reikia atsižvelgti į tai, kad ji yra susijusi su kitų rūšių rizika. Veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, kredito rizikos limitų sistemą, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, taip pat kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą, kurie leidžia kontroliuoti banko prisiimamą nustatyto dydžio kredito riziką ir siekti didžiausio pagal riziką įvertinto pelno. Priemonės, kuriomis siekiama veiksmingo kredito rizikos valdymo, kiekvienas bankas pasirenka individualiai, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus.

Rizikos valdymo organizacinė struktūra bankuose nėra vienoda. Ji priklauso nuo teikiamų paskolų, jų įvairovės, dydžio, sudėtingumo ir rizikingumo, paskolų ir paskolų portfelio rizikos, banko dydžio, valdymo, veiklos ypatybių.

Norėdama sumažinti riziką, banko valdyba turėtų numatyti kreditavimo politiką ir parengti jos dokumentą. Tokiame dokumente reikia nurodyti, kaip banke siekiama paskolų portfelio kokybės, didžiausio pelno esant priimtina rizikai, nustatyti bankui priimtina kredito rizikos lygį, išvardyti kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimo priemones. Tipiniame kreditavimo politikos dokumente, nurodžius kreditavimo politikos tikslą, išvardijamos teikiamų paskolų rūšys, apibūdinamas paskolų teikimo ir administravimo procesas, apibrėžiama banko stebėtojų tarybos, valdybos, komitetų, skyrių, kitų struktūrinių padalinių ir darbuotojų kompetencija, nurodoma prieš suteikiant paskolą reikalinga įvertinti informacija, kredito rizikos vertinimo principai (skolininko finansinės būklės vertinimo principai, finansuojamo projekto rizikos vertinimo principai, minimalios paskolos teikimo sąlygos ir kt.), paskolų palūkanų normos nustatymo principai, paskolų grąžinimo užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos limitai, veiksmai, kurių numatoma imtis, padidėjus paskolos rizikai (OCC 1998; BCBS 2000c; Greuning, Bratanovic 2000; FCMC 2001; BAF 2002). Numatydama kreditavimo politiką, banko valdyba turi atsižvelgti į kredito rizikos valdymo strategiją, išorės veiksnius (banko padėtį rinkoje, veiklos sritis) ir vidaus veiksnius (banko organizacinę struktūrą, darbuotojų kvalifikaciją, informacinių technologijų galimybes). Tokia politika turi atitikti banko kreditavimo veiklos pobūdį ir sudėtingumą, ji turi būti suderinta su apdairia bankine praktika ir priežiūros institucijos reikalavimais. Be to, kreditavimo politika turi būti pakankamai lanksti, leidžianti tinkamai reaguoti į besikeičiančią išorės ir vidaus aplinką, paskolas teikiantiems darbuotojams – pritaikyti savo žinias, įgūdžius ir patirtį. Banko valdybos nustatyta tvarka turėtų būti parengta ir patvirtinta kiekvienos reikšmingos kreditavimo srities politika (pvz., būsto kreditavimo politika, vartotojų kreditavimo politika, mažų ir vidutinių įmonių kreditavimo politika). Visus šiuos dokumentus reikėtų peržiūrėti ne rečiau kaip kartą per metus, atsižvelgiant į paskolų teikimo metu kreditavimo politikai taikytą išimčių dažnumą, pobūdį ir kitus veiksnius. Banko valdyba turi pasirūpinti, kad su kreditavimo politika būtų supažindinti reikiami banko darbuotojai ir kad jie šios politikos laikytųsi. Valdant kredito riziką, svarbu vaidmenį banke atlieka ne tik stebėtojų taryba ir valdyba, bet ir nuolat

veikiantys rizikos valdymo ir paskolų komitetai. Rizikos valdymo komitetas negali būti pavaldus verslo struktūriniais padaliniais (pvz., kreditavimo departamentui) ir šiuos padalinius kuruojantiems asmenims (tarnybų, departamentų vadovams), jie rizikos valdymo komitetui negali daryti įtakos. Į rizikos valdymo komitetą rekomenduojama skirti kredito rizikos valdymo struktūrinio padalinio atstovus, asmenis, turinčius paskolų portfelio rizikos valdymo patirties ir bent vieną atstovą iš paskolų komiteto.

Tipinis rizikos valdymo komitetas įgyvendina kredito rizikos valdymo strategiją ir apie jos įgyvendinimą informuoja banko valdybą, banko stebėtojų tarybai ir valdybai teikia siūlymus dėl šios strategijos tobulinimo, banko valdybai – dėl kreditavimo politikos tobulinimo. Rizikos valdymo komitetas banko valdybai taip pat turėtų siūlyti kredito rizikos limitus, vertinti, kaip jų laikomasi, siūlyti valdybai arba pats priimti sprendimą laikinai juos padidinti, kai tai būtina ir bankui nesukelia per dideles rizikas. Toks komitetas turėtų vertinti ir kredito rizikos valdymo priemonių bei procedūrų veiksmingumą, teikti siūlymus, kaip jas patobulinti. Banko valdybai jis turėtų teikti informaciją apie struktūrinių padalinių veiklos efektyvumą, vertinamą atsižvelgiant į pelną ir prisiimtą riziką, taip pat siūlymus dėl vadovybės informavimo apie kredito rizikos valdymą.

Kad banko rizikos valdymo organizacinė struktūra būtų veiksminga, rizikos valdymo komitetas ne rečiau kaip kartą per metus turėtų pateikti ataskaitą banko valdybai, o ši – stebėtojų tarybai. Tokioje ataskaitoje nurodytina, kaip įgyvendinta kredito rizikos valdymo strategija, kaip ji atitinka išorės ir vidaus aplinką, banko prisiimta kredito rizika ir jos kitimo polinkiai, išorės ir vidaus veiksmų įtaka banko prisiimtai kredito rizikai, pagrindinių kreditavimo sričių (pagal paskolų rūšis, struktūrinius padalinius ir pan.) pelningumo, įvertinto pagal riziką, analizė, paskolų portfelio struktūra (skolininkai, paskolų terminai, geografiniai regionai, ekonominės veiklos rūšys, užtikrinimo priemonės, paskolų rūšys, rizikos grupė ir kt.) ir jos pokyčiai, paskolų portfelio šalies rizikos analizė, jei bankui ši rizika svarbi, bankui reikšmingų sumų paskolų rizikos apžvalga, naujų paslaugų, susijusių su kredito rizika, įvertinimas, specialiųjų atidėjimų, kapitalo pakankamumo pokyčiai ir kitimo polinkiai, reikšmingi kredito rizikos valdymo strategijos, kreditavimo politikos, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų pažeidimai, siūlomos priemonės gerinti kredito rizikos valdymą banke ir, jei reikia, mažinti prisiimtą kredito riziką.

Atsižvelgiant į banko dydį ir veiklos ypatybes, rizikos valdymo komitetas banko valdymo organų nuožiūra gali būti suskirstytas į keletą specializuotų pakomitečių (kredito rizikos valdymo pakomitetas, rinkos rizikos valdymo pakomitetas ir kt.). Paskolų komiteto funkcijos labiau susijusios su pelno siekimu. Toks komitetas turėtų siūlyti ar pats spręsti, ar suteikti paskolas, kurios viršija banko valdybos nustatytą dydį arba netenkina kitų sąlygų. Jis turėtų nagrinėti paskolas su banku susijusiems asmenims, pasiūlymus dėl jų teikti banko valdybai. Paskolų komiteto nariai negali dalyvauti tuose komiteto posėdžiuose, kuriuose nagrinėjami klausimai, susiję su jo nariais, ir kuriuose gali kilti interesų konfliktas. Paskolų komitetas atlieka ir kitas funkcijas: nagrinėja suteiktų paskolų negražinimo priežastis, priima sprendimus ir (arba) teikia siūlymus banko valdybai dėl suteiktų paskolų sutarties sąlygų pakeitimo, paskolų restruktūrizavimo planų, paskolų išieškojimo per teismą; ne rečiau kaip kartą per metus teikia ataskaitą banko stebėtojų tarybai ir banko valdybai apie vidinį skolinimą ir skolinimą su banku susijusiems asmenims; užtikrina, kad

banke būtų laikomasi rizikos valdymo strategijos, kad banko struktūriniai padaliniai laikytųsi nustatytos kreditavimo politikos, metodikos ir kitų reikalavimų; vertina, kaip keičiasi banko struktūrinių padalinių veiklos rezultatai, kintant rizikos veiksniams, ir nagrinėja šių padalinių veiklos ataskaitas; nedelsiant informuoja banko valdybą apie nustatytus paskolų teikimo procedūrų pažeidimus ir, jei reikia, siūlo, kaip patobulinti kreditavimo politiką; teikia pasiūlymus banko stebėtojų tarybai dėl kredito rizikos valdymo strategijos tobulinimo, rizikos valdymo komitetui – dėl rizikos valdymo metodikos ir kitų reikalavimų (LRS 1995; Ramos ir kt. 2000).

Kasdieniu kredito rizikos valdymu turėtų užsiimti verslo struktūriniais padaliniais ir šiuos padalinius kuruojantiems asmenims nepavaldus struktūrinis padalinys. Rekomenduojama, kad už visų rūšių rizikos valdymą būtų atsakingas vienas struktūrinis padalinys, pavyzdžiui, Rizikos valdymo departamentas, sudarytas iš kelių skyrių (kredito, rinkos, operacinės rizikos valdymo ir kt.) (Bessis 2002). Toks struktūrinis padalinys turėtų numatyti ir diegti kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, teikti pasiūlymus dėl jų tobulinimo, kontroliuoti banko priežiūros institucijos, paties banko nustatytų reikalavimų, limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų laikymąsi, vertinti kapitalo pakankamumą prisiimtai kredito rizikai padengti ir teikti dėl jo siūlymus, vertinti pagal riziką įvertintą pelną. Banke turėtų būti sudaryta galimybė rizikos valdymo struktūriniam padalinui vienam arba kartu su rizikos valdymo komitetu dalyvauti priimant sprendimus suteikti paskolas ar jas pertvarkyti, jei tai būtina, kad būtų užtikrintas priimtinas rizikos lygis.

Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtuose „Kredito rizikos valdymo principuose“ pabrėžiama veiksmingos kredito rizikos vidaus kontrolės sistemos, kuri būtų bendrosios banko vidaus kontrolės sistemos sudėtine dalis, svarba (14 ir 15 principai). Tokia sistema turėtų užtikrinti, kad banke būtų laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, kreditavimo politikos, nustatytų limitų, kad jame būtų taikomos numatytos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Vidaus kontrolė padeda nustatyti neleistinas kreditavimo operacijas, nustatyti ir kaip galima labiau sumažinti nuostolius, atsirandančius dėl nukrypimu nuo nustatytų procedūrų, limitų ir kitų reikalavimų.

Labai svarbu laiku parengti ir pateikti tikslią informaciją apie prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą. Banke būtina vykdyti ir nuolatinę kapitalo pakankamumo prisiimtai kredito rizikai padengti, pelningumo ir paskolų kokybės kontrolę. Atsakingiems banko darbuotojams turi būti sudarytos sąlygos nustatyti, įvertinti, stebėti ir kontroliuoti kredito riziką, tinkamai įvertinti paskolų gavėjų tapatybę, įgyvendinti principą „pažink savo klientą“ (BCBS 2001, 2004b).

Bankuose patariama įdiegti tokią vidaus kontrolės priemonę, kaip kreditavimo politikos, kredito rizikos limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų išimčių stebėjimo, registravimo ir vertinimo sistemą. Peržiūrint kreditavimo politiką, kredito rizikos limitus, kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, reikėtų atsižvelgti į taikytų išimčių dažnumą ir pobūdį.

Kredito rizikos vidaus kontrolės sistemą turi nuolatos vertinti banko vidaus auditoriai. Jie turi įvertinti kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, banko nustatytus limitus, numatytas rizikos valdymo priemones, procedūras ir jų laikymąsi, teikti ataskaitas banko valdybai ir, jei reikia, siūlyti kredito rizikos valdymo gerinimo priemones. Vidaus auditoriai taip pat turi vertinti banko valdybai ir

stebėtojų tarybai teikiamos informacijos apie prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą teisingumą bei išsamumą, nustatyti, ar banke taikomos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros atitinka paskolų pobūdį, įvairovę, jų dydį, skaičių, sudėtingumą ir riziką. Kapitalo pakankamumo direktyvos 7 priedo 130 paragrafe reikalaujama, kad vidaus auditoriai tikrintų banke taikomas reitingų sistemas, vertinimo balais ir kitų statistinių modelių tinkamumą ir tai, ar juos taikant gaunami rezultatai atitinka faktinius. Jie taip pat turi tikrinti, ar banko darbuotojai supranta kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, ar jie susipažinę su kredito rizikos valdymo priemonėmis ir procedūromis, ar jiems pakanka profesinių įgūdžių, kad galėtų tinkamai jas įgyvendinti.

Perduodamas su paskolų teikimu ar kredito rizikos valdymu susijusias veiklos sritis trečiajai šaliai, bankas turi užtikrinti, kad kredito rizika ir toliau bus valdoma veiksmingai, o banko vidaus ir nepriklausomiems auditoriams, banko priežiūros institucijai bus sudarytos galimybės tinkamai įvertinti banko prisiimtą kredito riziką ir jos valdymo priemonių ir procedūrų tinkamumą. Perduodant tam tikrą veiklą trečiajai šaliai, turi būti laikomasi bankų priežiūros institucijos nustatytų reikalavimų. Pagrindiniu su kredito rizikos valdymu susijusių funkcijų trečiajai šaliai bankas neturėtų perduoti. Europos centriniam bankui 2004 m. atlikus ES šalių bankų apklausą, nustatyta, kad pagrindinės kredito rizikos valdymo ir su juo susijusios funkcijos trečiosioms šalims neperduotos (ECB 2004b).

Siekdama rinkos disciplinos, banko valdyba turėtų pasirūpinti, kad visuomenė gautų pakankamai informacijos apie banko prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą (BCBS 2000d, 2003).

Vis dėlto sukurti kredito rizikos valdymo sistemą nepakanka. Būtina užtikrinti, kad ši sistema banke veiktų taip, kaip tikimasi. Siekiant šio tikslo, didelės įtakos turi vadinamoji rizikos valdymo kultūra – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visuma. Vertybės ir elgesys, už kuriuos atlyginama, tampa norma, svarbesne net už rašytines procedūras ir metodikas.

Kredito rizikos valdymo kultūra turi įtakos kreditavimui ir prisiimamai rizikai. Kreditavimo praktikos ir banko politikos neatitikimą gali lemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, kredito rizikos valdymo sistemos netikimas esamai situacijai, bet ir tokie veiksniai, kaip atlyginimas darbuotojams už tai, kas nesuderinama su banko politika, kreditavimo kultūros trūkumas ar jos neišmanymas (Greuning, Bratanovic 2000). Kad kredito rizika banke būtų valdoma sėkmingai, būtina sukurti savitą ir aukštą kredito rizikos valdymo kultūrą.

3.2. INDIVIDUALIŲ KLIENTŲ ANALIZĖS TOBULINIMAS

Kredito rizikos valdymas prasideda dar iki suteikiant paskolą. Iš skolininko bankas turi pareikalauti tiek informacijos, kad paskolas teikiantys, paskolų riziką vertinantys darbuotojai, paskolų komitetas, vidaus ir išorės auditoriai bei banko priežiūros institucija galėtų tinkamai įvertinti kredito riziką prieš suteikiant paskolą ir turėtų galimybę ją vertinti visą paskolos terminą. Prieš suteikiant paskolą reikia įvertinti ne tik prisiimamą riziką ir laukiamą pelną, bet ir abu šiuos veiksnius kartu, t. y. pagal riziką įvertintą pelną.

Paskolas teikiantys ir kredito riziką vertinantys darbuotojai turi būti pasirengę tinkamai atlikti jiems pavestas užduotis, t. y. turėti pakankamai žinių ir patirties. Paskolų teikimo tvarka turi būti išsamiai aprašyta, t. y. turi būti numatyta, kam, kokios, kokio dydžio, kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos paskolos.

Visi skolininkai turi būti vertinami, laikantis vienodų principų. Pavyzdžiui, nuolatiniai, gerai pažįstami banko klientai neturėtų būti laikomi patikimais vien pagal jų žodini patikinimą. Bankas turi užtikrinti, kad finansiškai patikimam skolininkui nebūtų teikiama tokia paskola, kuri pranoktų jo finansines galimybes.

Kliento būklės vertinimo kriterijų koregavimas:

1. Amžius.

Kredito gavėjo amžius kliento įvertinimo ataskaitoje turėtų būti nurodomas paskutinei kredito gražinimo dienai. Taip sumažinama tikimybė kredito rizikos padidėjimui, nes vertinama ne tik paskolos išdavimo metu esanti rizika, bet ir ateityje būsianti rizika.

1	AMŽIUS
	iki 25 metų
	25 - 45 m.
	46 - 65 m.
	66 - 68 m.
	68 - 70 m.
	70 - 72 m.
	daugiau nei 72 m.

Rizikingiausia kredito gavėjų grupė pagal amžių - daugiau nei 72 metus turintys gyventojai. Ši klientų amžiaus riba nustatyta remiantis Lietuvos statistikos departamento nustatyta Tikėtina vidutine gyvenimo trukme (9 lentelė). Banko atžvilgiu mažiausiai rizikingas kliento amžius yra 25-45 metai.

9 lentelė

Tikėtina vidutinė gyvenimo trukmė (metais)⁴

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Iš viso	71,46	69,08	70,26	71,08	71,39	71,76	72,19	71,78	71,91	72,19
Vyrai	66,44	63,27	64,64	65,48	66,00	66,36	66,77	65,95	66,21	66,48
Moterys	76,27	75,06	75,89	76,64	76,66	77,01	77,45	77,58	77,58	77,85

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

2. Šeimyninė padėtis.

Vertėtų išskirti tris gyventojų šeimyninės padėties punktus:

2	ŠEIMYNINĖ PADĖTIS
	Vedęs/ištekėjusi
	Nevedęs/išsiskyres/našlys
	Nevedęs/netekėjusi, bet veda bendrą ūkį

⁴ Tikimybinis rodiklis, kuris parodo, kiek vidutiniškai metų gyvens kiekvienas gimęs, jeigu visą būsimą tiriamosios kartos gyvenimą mirtingumo lygis kiekvienoje gyventojų amžiaus grupėje liks nepakitęs.

Kadangi pagal banko NORD/LB Kreditavimo vadove numatytas taisykles kartu gali būti vertinamos ir nesusituokusių žmonių pajamos, gyventojų įvertinimo ataskaitoje reikėtų išskirti punktą „Nevedęs/netekėjusi, bet veda bendrą ūkį“. Porų, gyvenančių kartu neįregistravus oficialios santuokos, skaičius Baltijos šalyse yra labai aukštas. Gyvenimas kartu nesusituokus labiausiai populiarus jaunų žmonių tarpe. Tuo atveju kai skaičiuojamos nesusituokusių klientų pajamos, asmuo, kurio pajamos sumuojamos, turi būti bendraskoliu. Bankui tai yra naudinga, nes vienam kredito gavėjui praradus darbą ir nebeįstengiant mokėti kredito, bendraskolis turės padengti likusią skolą. Tai vienas iš kredito rizikos mažinimo būdų.

3. Išsilavinimas.

Pagal išsilavinimą reikėtų išskirti šiuos penkis pasirinktinus punktus banko NORD/LB gyventojų įvertinimo ataskaitoje:

3	IŠSILAVINIMAS
	Aukštasis
	Aukštesnysis / spec. Vidurinis
	Vidurinis
	Pagrindinis
	Nebaigtas pagrindinis

Daugiausia balų vertinant kredito gavėjus turėtų būti skiriamą aukštąjį išsilavinimą turintiems gyventojams, kadangi jie yra kvalifikuoti savo srities specialistai ir turi didžiausias galimybes susirasti gerai apmokamą darbą.

4. Darbinės pareigos.

Kredito gavėjo įvertinimo ataskaitoje reikėtų išskirti daugiau punktų darbinėms gyventojų pareigoms apibūdinti. Aukščiausius balus vertėtų suteikti specialistams, vadovams, tarnautojams, pareigūnams, šiek tiek žemesnius – aptarnavimo sferos darbuotojams ir kvalifikuotiems darbininkams, dar žemesnius – nekvalifikuotiems darbininkams.

4	DARBINĖS PAREIGOS
	Specialistas
	Vadovas
	Tarnautojas/pareigūnas
	Aptarnavimo sferos darbuotojas
	Kvalifikuotas darbininkas
	Nekvalifikuotas darbininkas
	Kita

Aptarnavimo sferos darbuotojams reikėtų priskirti aukštąjį, aukštesnįjį arba spec. vidurinį išsilavinimą turinčius gyventojus, kurie dirba ne pagal įgytą specialybę.

5. Darbovietė.

Bankas NORD/LB, atlikdamas gyventojų analizę, įvertinimo ataskaitoje turėtų išskirti kriterijų „Darbovietė“. Vertėtų išsiaiškinti kokioje įmonėje ar įstaigoje dirba kreditą imantis asmuo. Įmonėse, kurios

yra NORD/LB klientės, dirbantiems asmenims vertėtų skirti daugiau balų individualių klientų vertinimo ataskaitoje, nes bankas kliento nemokumo atveju galėtų greičiau susisieti su kliento darbovieta ir išsiaiškinti dėl kokių priežasčių klientas nebeįstengia grąžinti kredito. Šiuo atveju turėtų įtakoti įmonės noras bendradarbiauti su banku. Savo klientams įmonėms bankas NORD/LB mažina verslo kreditų palūkanas, kreditų ir sąskaitų aptarnavimo įkainius bei pagerina sąlygas įmonės darbuotojams banke NORD/LB pasiimti būsto, vartojimo kreditus ar kredito limitus mokėjimo kortelėse.

AB bankas „NORD/LB Lietuva“ yra sudaręs patikimų klientų sąrašą. Tai sąrašas žinomiausių ir patikimiausių įmonių ir įstaigų Lietuvoje. Būtent šio sąrašo įmonėse dirbantiems individualiems asmenims, norintiems gauti kreditą banke NORD/LB, pildant klientų įvertinimo ataskaitą vadybininkas turėtų pasirinkti punktą „Žinoma įmonė, bet nėra NORD/LB klientė“. Tokių įmonių darbuotojams bankas NORD/LB taip pat turėtų būti pasiruošęs pritaikyti tam tikras palūkanų ar įkainių nuolaidas kreditiniams produktams.

Biudžetinių įstaigų darbuotojams (jei tos įstaigos nėra įtrauktos į patikimų klientų sąrašą) klientų įvertinimo ataskaitoje vertėtų skirti tokį pat ar bent jau panašų balų skaičių kaip ir „žinomų įmonių“ darbuotojams.

Žemesnis balų skaičius vertinime turėtų būti skiriamas nežinomų įmonių (pvz., individualių įmonių ar mažesnių Uždarujų akcinių bendrovių) darbuotojams, individualiems asmenims veikiantiems pagal verslo liudijimą, užsiimantiems žemės ūkio veikla ar turto nuomos veikla. Tokia veikla užsiimantys asmenys, kaip rodo banko NORD/LB praktika, yra vieni iš nepatikimiausių ir labiausiai linkę negrąžinti prisiimtų įsipareigojimų.

Kriterijus „Darbovietė“ turėtų būti išskirtas į šiuos punktus:

5	DARBOVIETĖ
	Nežinoma įmonė
	Žinoma įmonė, bet nėra NORD/LB klientė
	Žinoma įmonė, NORD/LB klientė
	Biudžetinė įstaiga
	Veikla pagal verslo liudijimą/žemės ūkio veikla/turto nuoma
	Kita veikla

6. Darbo trukmė dabartinėje darbovietėje.

Vienas iš kriterijų banke NORD/LB vertinant individualius klientus, norinčius gauti kreditą, yra laikotarpis, kurį klientas dirba paskutinėje darbovietėje. Tai iš dalies parodo, ar kredito gavėjas yra patikimas, pastovus. Patikimas ne tik bankui, bet ir įmonei, kurioje dirba.

6	DARBO TRUKMĖ DABARTINĖJE DARBOVIETĖJE
	Nedirba, bet turi pajamų
	Iki 1 metų arba pajamos sudaro mažiau kaip pusę šeimos pajamų
	Nuo 1 iki 3 metų
	Nuo 3 iki 5 metų
	Virš 5 metų

Patikimiausiu segmentu laikomi daugiau kaip penkis metus toje pačioje darbovietėje dirbantys asmenys. Jie turi didžiausią kompetenciją.

Tuo atveju, kai kredito gavėjo nuolatinės pajamos, gaunamos dabartinėje darbovietėje, sudaro mažiau kaip pusę nuolatinių šeimos pajamų, turi būti pasirenkama reikšmė „Iki 1 metų arba pajamos sudaro mažiau kaip pusę šeimos pajamų“.

7. Gyvenamasis būstas.

Banke NORD/LB nuosavu gyvenamuoju būstu yra laikomas kredito gavėjui arba sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausantis gyvenamasis namas ar sodo namelis su priklausiniais ir žemės sklypais, ar butas. Tais atvejais, kai už Banko kreditą yra perkamas gyvenamasis būstas kredito gavėjo vardu, gyventojų įvertinimo ataskaitoje kriterijaus reikšmė taip pat gali būti pasirenkama „Nuosavas būstas“.

7	GYVENAMASIS BŪSTAS
	Nuosavas būstas
	Gyvena pas tėvus
	Nuomojamas būstas

Taip pat vertėtų išskirti ar klientas gyvena pas tėvus, ar nuomojasi būstą. Reikėtų įvertinti tai, kad gyvenantys pas tėvus asmenys (dažniausiai jaunimas) nemoka nuomos, komunalinių mokesčių, todėl jų išlaidos yra gerokai mažesnės nei besinuomojančių būstą kredito gavėjų.

Nederėtų pasitikėti vien kredito gavėjo, teigiančio, kad turi nuosavą gyvenamąjį būstą, žodžiu. Banko darbuotojas turėtų paprašyti kliento pateikti gyvenamojo būsto nuosavybės dokumentus ir šių dokumentų kopiją įsegti į kliento bylą.

8. Naudojimas NORD/LB paslaugomis.

AB banke „NORD/LB Lietuva“ kredito vadybininkui atliekant kliento įvertinimo analizę, vertėtų daugiau dėmesio skirti tam, kaip kredito gavėjas naudojasi banko NORD/LB teikiamomis paslaugomis. Daugiausia balų reikėtų skirti kredito gavėjams, kurie jau daugiau kaip metus yra NORD/LB klientai ir perveda atlyginimus į banke NORD/LB atidarytas sąskaitas.

Taip pat vertėtų išskirti asmenis, kurie turi NORD/LB atidarytas sąskaitas, bet jomis nesinaudoja, ir tuos, kurie nuolat vykdo mokėjimus per NORD/LB esančias asmenines sąskaitas bei naudojasi kitomis AB banko „NORD/LB Lietuva“ ir UAB „NORD/LB Lizingas“ paslaugomis.

8	NAUDOJIMASIS NORD/LB PASLAUGOMIS
	Nesinaudoja
	Turi sąskaitą, bet nesinaudoja
	Vykdo mokėjimus per sąskaitą, naudojasi kitomis NORD/LB ir NORD/LB Lizingas paslaugomis
	Mažiau kaip 1 metus perveda atlyginimą į NORD/LB atidarytas sąskaitas
	Daugiau kaip 1 metus perveda atlyginimą į NORD/LB atidarytas sąskaitas

9. Kreditavimo istorija.

Teigiama kreditavimo istorija laikoma tokia kreditavimo istorija, kada kredito gavėjas ar jo sutuoktinis Banke neturi arba nėra turėjęs bet kokių III-V grupei priskirtų, pradelstų daugiau kaip 60 dienų arba nurašytų kreditų.

Klientus, kurie yra turėję III-V grupėms priskirtų kreditų, reikėtų vertinti labai griežtai. Šiuo atveju geriausias kredito rizikos valdymo būdas būtų – Kreditavimo vadove numatyti ir duoti papildomus nurodymus kredito vadybininkams, kad kreditai, asmenims, turėjusiems III-V grupėms priskirtų paskolų, negali būti suteikiami.

9	KREDITAVIMO ISTORIJA
	Teigiama kreditavimo istorija
	Turėjo III rizikos grupės kreditų
	Turėjo IV-V rizikos grupės kreditų
	Neturėjo kreditų

Tais atvejais, kada kredito gavėjas banke NORD/LB neturi arba nėra turėjęs bet kokių kreditų, tame tarpe ir kredito limitų mokėjimo kortelių sąskaitose, vadybininkas turėtų pasirinkti reikšmę „Neturėjo kreditų“.

10. Draudimas.

Banke NORD/LB atliekant gyventojų vertinimą reikėtų išskirti papildomą punktą prie kriterijaus „Draudimas“:

10	DRAUDIMAS
	Yra apsidraudęs gyvybės draudimu arba draudimu nuo nelaimingų atsitikimų
	Neapsidraudęs
	Privalo draustis GD arba DNNA paskolos laikotarpiui

Kadangi AB banke „NORD/LB Lietuva“ pagal galiojančias taisykles kredito gavėjams draustis gyvybę ar nuo nelaimingų atsitikimų nėra privaloma, tik rekomenduojama, vertėtų atsižvelgti į tokius atvejus, kai kredito gavėjas norėdamas gauti kreditą vis dėlto privalo apsidrausti. Draudimas gali pagelbėti klientams, jei banko vadybininkas, atlikęs kliento vertinimą, mato, kad suteikti kreditą yra truputį rizikinga. Tokiu atveju gyvybės draudimas ar draudimas nuo nelaimingų atsitikimų paskolos laikotarpiui neatšaukiamu išmokos gavėju nurodant banką NORD/LB sumažina kredito riziką bankui ir suteikia galimybę klientui gauti kreditą jam palankiomis sąlygomis.

11. Finansinių įsipareigojimų dydis.

Finansinių įsipareigojimų dydis atliekant gyventojų vertinimą turi būti skaičiuojamas susumuojant visų turimų ir planuojamų įsipareigojimų dydį. Turimi įsipareigojimai – tai ne tik banke NORD/LB turimų kreditų likučiai, bet ir kitose finansinėse institucijose turimų kreditų ar lizingų likučių suma.

11	VISŲ TURIMŲ IR PLANUOJAMŲ FINANSINIŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ DYDIS
	Iki 20 000 LT
	Nuo 20 001 iki 50 000 LT
	Virš 50 000 LT

12. *Gražinamų kreditų bei palūkanų dalis nuolatinėse šeimos pajamose.*

Skolininko pajėgumas gražinti kreditą vertinamas pagal būsimo įsiskolinimo lygio koeficientą (įskaitant suteikiamą kreditą). Pagal šį kriterijų vertinamas skolininko pajėgumas gražinti kreditą iš einamųjų mėnesinių šeimos pajamų. Į mėnesinį įsiskolinimą turi būti įtraukiama: mėnesiniai mokėjimai, kurie bus atliekami gražinant banko NORD/LB suteiktą paskolą ir mokant palūkanas, taip pat kitų negražintų kreditų ar kitokių įsiskolinimų (išperkamosios nuomos ir pan.) mėnesiniai mokėjimai, galimi laidavimų, garantijų mėnesiniai, o jei mokėjimai yra retesni – jų dalis tenkanti vienam mėnesiui.

12	GRAŽINAMŲ KREDITŲ BEI PALŪKANŲ DALIS NUOLATINĖSE ŠEIMOS PAJAMOSE
	Iki 40 proc.
	Nuo 40 iki 50 proc.
	Nuo 50 iki 60 proc.
	Virš 60 proc.

Blogiausia reikšmė pagal šį kriterijų yra „Virš 60 proc.“. Tai reiškia, kad kredito gavėjo įsiskolinimo lygis banke paėmus kreditą sudarys daugiau kaip 60 procentų nuo visų nuolatinių šeimos pajamų.

Vertinant skolininko finansinį pajėgumą visada turi būti vadovujamasi principu, kad didelės skolininko pajamos dar nerodo jo pajėgumo gražinti kreditą, todėl visada būtina lyginti pajamų ir išlaidų struktūrą bei riziką prarasti darbą, pajamas.

13. *Užtikrinimo priemonės.*

Atsižvelgiant į tai, kad AB bankas „NORD/LB Lietuva“ individualiems klientams teikia įvairių rūšių kreditus (greituosius vartojimo kreditus be užtikrinimo priemonių, vartojimo kreditus su laidavimu ar kilnojamo turto įkeitimu, būsto kreditus su gyvenamųjų patalpų įkeitimu, privačius kreditus su žemės sklypo ar komercinės paskirties patalpų įkeitimu ir pan.), analizuojant kredito gavėją reikėtų įvertinti tai, kokį užstatą klientas pasiruošęs palikti bankui, jei laiku nesugebėtų įvykdyti savo įsipareigojimų bankui NORD/LB.

15	UŽTIKRINIMO PRIEMONĖS
	Be užtikrinimo priemonių
	Laidavimas
	Kilnojamo turto įkeitimas
	Nekilnojamo turto įkeitimas

Priimdamas paskolos užtikrinimo priemonę galimiems nuostoliams sumažinti, bankas turi atsižvelgti į įkeisto turto likvidumą, jo vertės pastovumą, nusidėvėjimo terminą, palyginti su paskolos terminu, užtikrinimo priemonės vertės ir skolininko finansinės būklės priklausomybę, pirmumo teisę

panaudojant užtikrinimo priemonę, užtikrinimo priemonės apdraudimą (jei suteikta garantija, laidavimas ar draudimas), garanto, laiduotojo ar draudimo įmonės finansinę būklę ir kitus veiksnius, galinčius turėti įtakos užtikrinimo priemonę panaudojant. Tokia priemonė turi būti įvertinama prieš suteikiant paskolą. Tačiau paskola negali būti teikiama atsižvelgiant tik į paskolos užtikrinimo priemonę, neįvertinus asmens finansinės būklės ir negavus kitos informacijos, reikalingos kredito rizikai įvertinti.

Banko kreditavimo politika ar kitos priemonės turi užtikrinti, kad paskolų portfelio dydžio, rinkos dalies siekimas netaptu svarbesniu už kitus ar net vieninteliu tikslu. Teikiant paskolas turi būti atsižvelgiama ir į pelną, ir į prisiimamą riziką. Jos neturi būti teikiamos, jei apie prisiimamą kredito riziką nepakanka informacijos. Vykdam šiuos reikalavimus, didelė reikšmė tenka kredito rizikos valdymo kultūrai.

Banke turi būti sukurta tokia paskolų administravimo sistema, kuri leistų tinkamai tvarkyti kiekvienos suteiktos paskolos dokumentų bylą, iš skolininko rinkti finansinę ir kitą informaciją, skolininkui laiku siųsti informacinius pranešimus. Informacija apie suteiktas paskolas į banko informacines sistemas turi būti įvedama ir už kredito rizikos valdymą atsakingiems asmenims pateikiama laiku, ji turi būti tiksli, ypač informacija apie įsipareigojimų nevykdančius skolininkus.

3.3. ORGANIZACINĖS FUNKCINĖS STRUKTŪROS TOBULINIMAS

Pagrindinis kiekvieno banko tikslas yra pelnas, kurio pagrindinis šaltinis yra paskolos ir iš jų gaunamos palūkaninės pajamos. Yra žinoma, kad kuo didesnės laukiamos pajamos, tuo didesnė tikėtina rizika. Būtina pabrėžti, kad siekiant kuo didesnių pajamų negalima vadovautis vien kiekybišku kredito portfelio didinimu. Būtina išlaikyti kreditų kokybės ir kiekybės pusiausvyrą, vis tik didesnis dėmesys turėtų būti kreipiamas į kreditų kokybę.

Individualių klientų kredito rizikos valdymą galima suskirstyti į tris etapus:

1. Banko individualių klientų (gyventojų) pajėgumo gražinti kreditą įvertinimas, atliekant skolininko analizę;
2. Suteiktų kreditų monitoringas;
3. Probleminių kreditų gyventojams administravimas.

Kiekvienas iš šių etapų yra svarbus individualių klientų kredito rizikos aptikimo ir eliminavimo atveju, o kad ir maža padaryta klaidelė bet kuriame iš šių etapų, gali atnešti bankui nuostolius.

Išvardintiems kredito rizikos valdymo etapams galima priskirti atsakingus banko darbuotojus ir aprašyti informacijos srautus, būtinus tarp visų banko darbuotojų kredito rizikai mažinti.

Pirmajame etape už kredito gavėjų (gyventojų) pajėgumo gražinti kreditą analizę yra atsakingas kredito vadybininkas, kuris ne tik ieško potencialių kredito gavėjų, bet ir renka informaciją iš būsimo kliento ir kitų tame pačiame banke esančių departamentų (Pinigų plovimo prevencijos ir vindikacijos, Turto vertinimo), banko skyrių (jei klientas turėjo kreditų kituose skyriuose) bei patikrina, ar klientas neturi įsiskolinimų kitoms finansinėms institucijoms. Surinkęs informaciją vadybininkas atlieka kredito gavėjo

analizę ir perduoda savo tiesioginiam vadovui svarstymui. Įgaliotas priimti galutinį sprendimą darbuotojas (vadovas) susipažįsta su visa vadybininko pateikta informacija apie būsimą skolininką ir jo pajėgumą gražinti kreditą. Šis sprendimo priėmimo būdas vadinamas „Keturių akių“ principu ir jis pagreitina sprendimų priėmimo procesą, tačiau banko kredito rizika šiuo atveju didėja. Antrojoje darbo dalyje nagrinėtų bankų pavyzdžiu yra du skirtingi sprendimų priėmimo būdai. Vienas iš jų (būtent banko NORD/LB) pasižymi greitumu, kitas (Banko X) – didesnės kredito gavėjo analizės atlikimu ir patikrinimu. Siekiant suderinti šias abi savybes sprendimų priėmimo procese, reikėtų sujungti šiuos sprendimų būdus ir pritaikyti AB banko „NORD/LB Lietuva“ praktikoje. Mažų sumų kreditavimui derėtų palikti šiuo metu banke NORD/LB naudojamą „keturių akių“ principą, o nuo tam tikros sumos naudoti „paskolų komiteto“ metodą. „Paskolų komitetas“ turėtų būti sudarytas iš kompetentingų banko skyriaus darbuotojų, savo sričių specialistų (pvz., būsto kreditų specialistas, vartojimo kreditų specialistas, turto vertinimo skyriaus atstovas, probleminių paskolų administravimo skyriaus atstovas ir pan.).

Apibendrinant pirmąjį banko individualių klientų kredito rizikos valdymo etapą, būtina pažymėti, kad pagrindinis ir didžiausias darbas tenka kredito vadybininkui, kuris renka informaciją iš kliento, kitų banko departamentų bei skyrių, įvairių duomenų bazių, analizuoja gautą informaciją ir ją paruoštą pateikia vadovybei svarstymui. Taigi šiame funkciniam kredito rizikos valdymo etape svarbiausia patikimos informacijos surinkimas ne tik iš kliento, bet ir iš kitų banko padalinių ir duomenų bazių.

Antrasis etapas, kuriuo siekiama sumažinti klientų kredito rizika – jau suteiktų paskolų monitoringas. Šiame etape AB banke „NORD/LB Lietuva“ kredito rizikos prevencijos funkcija tenka Kreditų administravimo departamento (KAD) administratoriams. Pagrindinis KAD darbas monitoringo procese – periodiškai atnaujinti informaciją apie kredito gavėjų sugebėjimus gražinti kreditą, vykdyti kitus įsipareigojimus bankui bei pateikti informaciją sprendimą suteikti kreditą priėmusiam skyriui apie kredito užtikrinimo priemones, jų vertę, draudimo polisus ir pan.

Turi būti skiriamos paskolas administruojančių ir jas teikiančių banko darbuotojų funkcijos, nes pastarieji gali turėti motyvų nuslėpti blogėjančią jų pačių suteiktų paskolų kokybę. Svarbus šio etapo momentas yra tas, kad būtent kredito vadybininkai turi palaikyti ryšį su klientais, esant nukrypimams nuo kreditavimo sutarties sąlygų, bendrauti su klientais ir bandyti išsiaiškinti kredito sutarties sąlygų nevykdymo priežastis.

Labai svarbi sėkmingo kredito rizikos valdymo sąlyga – tinkama kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistema. Ji leidžia, stebint ir vertinant skolininkų finansinę būklę, kontroliuoti, kaip laikomasi paskolų sutarčių, iš anksto nustatyti galimas problemas paskolas, tiksliai ir laiku nustatyti paskolos gražinimo užtikrinimo priemonių vertę ir tai, kaip ji atitinka prisiimtą kredito riziką. Sukaupus informaciją apie suteiktų paskolų riziką, turi būti sudaromi reikiamo dydžio atidėjimai (koreguojama paskolų vertė finansinėje ataskaitoje), o informacija ir dokumentai perduodami su probleminėmis paskolomis dirbantiems banko darbuotojams.

Trečiasis kredito rizikos valdymo banke etapas – probleminių paskolų administravimas. Probleminės paskolos pripažįstamos tada, kai palūkanų mokėjimas ar kredito dalies gražinimas vėluoja

daugiau kaip 90 kalendorinių dienų. Už šio etapo rizikos minimizavimą turi būti atsakingas specialiujų aktyvų departamento (SAD) administratorius, kuris toliau seka kliento mokėjimus ir kitų kredito sutarties sąlygų vykdymą. SAD administratorius turi perimti informaciją apie skolininką iš kredito suteikusių vadybininko bei Kredito administravimo departamento administratoriaus. Kad būtų kaip galima labiau sumažinta kredito rizika šiame etape, būtinas šių trijų padalinių darbuotojų bendradarbiavimas, perduodant net smulkiausią informaciją apie klientą.

Su probleminėmis paskolomis dirbantis banko struktūrinis padalinys turi būti nepriklausomas nuo verslo struktūrinių padalinių. Bankas turi parengti darbo su probleminėmis paskolomis dokumentą, kuriame būtų numatyti aiškūs kriterijai ar sąlygos, kada paskola perduodama administruoti su probleminėmis paskolomis dirbančiam struktūriniam padaliniui. Tokiam struktūriniam padaliniui patariama atlikti bent didžiausių probleminių paskolų paskesnę analizę: ar tokios paskolos suteiktos laikantis kreditavimo politikos, kokia buvo skolininko finansinė būklė jam suteikiant paskolą, kada ir kaip pastebėtos problemos, ar tiksliai įvertinta paskolos gražinimo užtikrinimo priemonė ir pan. Remdamasis tokios analizės rezultatais, su probleminėmis paskolomis dirbantis banko struktūrinis padalinys banko valdybai turėtų teikti siūlymus, kaip tobulinti kreditavimo politiką, kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras.

Apibendrinant AB banko „NORD/LB Lietuva“ organizacinės funkcinės struktūros tobulinimą, būtina paminėti, kad svarbų vaidmenį šioje struktūroje vaidina individualių klientų kredito vadybininkas, kuris yra atsakingas už tinkamą kredito rizikos įvertinimą suteikiant kreditą ir tolesnį privalomą išlaikyti ryšį su klientu iki visiško kliento išsipareigojimų įvykdymo.

Svarbus elementas siekiant sumažinti kredito riziką banko veikloje – tai tinkamas ir savalaikis informacijos perdavimas apie klientą tarp banko padalinių.

Kad banko NORD/LB kredito rizikos valdymo sistema efektyviai veiktų, visas bankas turi vadovautis vienodomis taisyklėmis. Tai pagrindas kredito rizikos valdyme. Bankas, siekdamas didinti kokybišką kredito portfelį, turėtų sukurti ir raštiškai išdėstyti kreditavimo politiką, kuri turėtų būti paremta ne tik „NORD/LB Lietuva“, bet ir „NORD/LB Latvija“ bei Vokietijos NORD/LB kreditavimo patirtimi, atsižvelgiant į Lietuvoje veikiančius įstatymus, Lietuvos banko valdybos nutarimus ir šalies ūkio vystymosi tendencijas atskiruose šalies regionuose. Kreditavimo politika – tai banko kreditavimo pagrindas, taisyklių rinkinys, kurį privalo žinoti kiekvienas banko darbuotojas, kurio darbas susijęs su kreditų suteikimu ar administravimu. Todėl, kad būtų išlaikoma minimali kredito rizika, siūlytina kasmet tikrinti NORD/LB darbuotojų žinias kreditavimo klausimais. Kasmetinis patikrinimas neleistų darbuotojams užmiršti pagrindinių NORD/LB kreditų suteikimo principų ir taisyklių bei padėtų darbuotojams geriau įsisavinti kredito rizikos valdymo aktualumą banke.

Vien rašytinių taisyklių valdant kredito riziką neužtenka. Būtina sukurti kredito rizikos valdymo sistemos kontrolę. Kad suplanuotas banko pajamų lygis būtų įgyvendintas, NORD/LB skyriai turi įvykdyti tam tikrus planinius kredito portfelio dydžius. Kad būtų pasiekti planai darbuotojai gali ir nesilaikyti visų banko patvirtintų taisyklių. Todėl banke NORD/LB turėtų būti sukurta gerai veikianti kokybės kontrolės

sistema, kuri turėtų užtikrinti banko kreditų portfelio ne tik kiekybinį, bet ir kokybinį augimą. Būtų pagirtina, jei banko skyriai, įvykdę tiek kiekybinius, tiek kokybinius kreditų portfelio reikalavimus, būtų paskatinti už gerą darbą.

Visą banko personalą galima suskirstyti į tris lygius: aukščiausiasis lygis – tai vadovai, kuriantys strategijas, antrasis lygis – darbuotojai, kuriantys procedūras strategijoms pasiekti ir trečiasis lygis - tai darbuotojai, kurie, remdamiesi sukurtomis procedūromis, įgyvendina aukščiausiam lygyje užsibrėžtas strategijas. Visi šie lygiai bendrai sudaro sistemą, kurios tobulas funkcionavimas užtikrina pelningą kreditų portfelio augimą su minimalia kredito rizika. Kiekviename iš šių lygių turi būti kontrolės sistema, kuri turėtų stebėti, išvelgti problemas ir nesklandumus bei juos analizuoti. Kontrolės sukūrimo pagrindinis tikslas – jos pagalba vystyti banko veiklą pagal nustatytą NORD/LB strategiją, taip pat realizuojant akcininkų tikslus (t.y. kuo didesnis pelningumas). Tam būtina vadybininkų kontrolė, kuria siekiama išsiaiškinti klientų poreikius bei pačių procedūrų veikimą.

IŠVADOS

Konceptualiosios dalies išvados:

- Kredito rizika yra viena iš daugelio rizikos rūšių, su kuriomis bankai susiduria savo veikloje, tačiau dėl kredito rizikos patiriami nuostoliai yra vieni iš didžiausių, palyginus su nuostoliais patiriamais dėl kitų rizikų. Todėl būtent kredito rizikos valdymui yra skiriamos esminės pastangos banko rizikų valdymo sistemoje.
- Sprendimo dėl paskolos išdavimo priėmimo procesas – ypatingai svarbus kredito rizikos valdymo etapas. Būtent jame ir sprendžiama ar skolininkas atitinka banko keliamus reikalavimus, ar tikslinga išduoti paskolą. Taip pat šiame etape yra nustatoma, kokio dydžio, trukmės paskola yra optimali rizikos minimizavimo ir skolininko poreikių patenkinimo prasme.
- Kiekvienas bankas gali pasirinkti įvairiausias būdus, vertindamas skolininko rizikingumą, nuo paprasčiausių formulių iki sudėtingų matematinių modelių. Rodiklio reikšmingumas, ribos gali skirtis priklausomai nuo šalies, banko politikos ir kitų veikiančių faktorių.
- Bankui siekiant laiku identifikuoti paskolų kokybės blogėjimą, paskolos turėtų būti periodiškai peržiūrimos, periodiškai ruošiant ataskaitas apie paskolų kokybę, atkreipiant dėmesį į ekonominių bei kitų sąlygų pokytį ataskaitų rengimo laikotarpiu. Paskolų kokybės vertinimas turėtų būti atliekamas ir tarp ataskaitų rengimo laikotarpių, ypatingai, jei bankas gauna informaciją, kuri žymia dalimi gali paveikti vienos ar kitos paskolos ar viso kreditų portfelio kokybės pokyčius.

Analitinės tyrimo darbo dalies išvados:

- Abiejų nagrinėtų bankų kreditavimo dokumentuose teigiama, kad, išlaikant kreditų kokybės ir kiekybės pusiausvyrą, visuomet turėtų nulemti kredito kokybė: jokia palūkanų marža nebus pakankamai didelė, kad uždirbtos pajamos adekvačiai kompensuotų negražintą kreditą.
- Banko NORD/LB Lietuva kreditavimo politika apibrėžia esminius kreditų teikimo principus. Jie grindžiami ilgamete banko veiklos patirtimi ir atitinkamais kreditų priežiūros reikalavimais, kurie atsižvelgiant į žmogiškuosius, informacinius ir technologinius banko resursus yra nuolat atnaujinami.
- AB banko “NORD/LB Lietuva” kredito rizikos strategija apibrėžia esminius skolinimo principus ir apima visus produktus, susijusius su kredito rizika, kurią prisiima Bankas ir dukterinės bendrovės.
- NORD/LB Lietuva laikosi konservatyvios kredito rizikos strategijos. Protingas rizikos valdymas yra vienas iš prioritetinių Banko vadovybės uždavinių. Kredito rizikos valdymo sistema turi užtikrinti, kad būtų nustatomi, analizuojami bei įvertinami potencialūs ir esami pavojai ir, kad su rizika susijusi informacija būtų sistemiškai bei reguliariai perduodama už atitinkamų sprendimų priėmimą atsakingiems vadovams.

- AB banko „NORD/LB Lietuva“ kreditavimo politika susideda iš daugelio dalių, apibrėžiančių kredito išdavimo ir administravimo procesą, t.y. kompetencijos kreditavimo klausimais delegavimas, projektų finansavimo taisyklės, kreditų monitoringas, įkeičiamo turto rūšys, patikimumas ir kt. Šis dokumentų rinkinys vadinamas Kreditavimo vadovu.

- AB banke „NORD/LB Lietuva“ kaip ir Banke X gyventojų analizė atliekama vertinant klientus prieš kredito išdavimą, pertvarkant išduotus kreditus, atliekant individualiai vertinamų klientų monitoringą, vertinant klientus, kurie vėluoja mokėti palūkanas ar kreditą daugiau nei 60 d. arba kuomet yra gauta reikšminga informacija apie klientą (dėl finansinės būklės pablogėjimo).

- Banko X kreditavimo tvarkoje numatyta, kad vertinant skolininko finansinį pajėgumą visada turi būti vadovaujama principu, kad didelės skolininko pajamos dar nerodo pajėgumo gražinti paskolą, todėl visada būtina lyginti pajamų ir išlaidų struktūrą bei rizikos prarasti darbą, pajamas ir kitus panašius faktorius.

- AB banke „NORD/LB Lietuva“ imantiems kreditą fiziniams asmenims yra taikomi didesni reikalavimai nei Banke X. Taip pat NORD/LB atidžiau vertinamos klientų pajamos: prašomi išrašai iš banko sąskaitų apie pajamų gavimą, pajamos indeksuojamos atsižvelgiant į tai iš kokios veiklos jos buvo gautos.

- Įvertinus kredito gavėjo būklę ir finansines galimybes gražinti kreditą, kitas svarbus etapas banke tai sprendimų priėmimas.

- AB banko „NORD/LB Lietuva“ ir Banko X sprendimo priėmimo dėl kredito suteikimo procesas visiškai skirtingas. Banke X kredito vadybininkas turi būti labai gerai susipažinęs su būsimo kredito gavėjo veikla ir finansais, nes tenka kredito projektus ginti paskolų komitete. Banke NORD/LB svarbus kredito sprendimo priėmimo greitis. NORD/LB nereikia laukti, kada bus sušauktas paskolų komitetas, nes sprendimai priimami įgalioto darbuotojo parašu. NORD/LB gali kilti pavojus, kad dėl kreditų portfelio kiekybinės išraiškos bus pradėta piktnaudžiauti ir suteikinti kreditus pilnai neatlikus būsimo skolininko analizės.

- Kredito gražinimo užtikrinimo priemonė nagrinėjamuose bankuose negali būti vertinama kaip pagrindinis kredito gražinimo šaltinis, tai tik papildoma priemonė, kuria bankas pasinaudos, jei klientas, dėl nenumatytų kredito suteikimo metu aplinkybių, negalės įvykdyti savo prievolės.

- Pasirenkant gražinimo užtikrinimo priemonę, prioritetą turi būti teikiamas įkeitimui, o laidavimas ir garantija turėtų būti taikomi kaip papildomi būdai prie įkeitimo.

- AB bankas „NORD/LB Lietuva“ pagrindine kredito gražinimo užtikrinimo priemone laiko kliento gaunamas pajamas, įkeitimo ar laidavimo bankas reikalauja tik tuomet, jei kreditas išduodamas ilgesniam nei 5 metų laikotarpiui ir kredito suma viršija 40 000 LT.

- Mėnesinis kredito mokėjimų monitoringas AB banke „NORD/LB Lietuva“ atliekamas visiems kreditų gavėjams. KAD kreditų administratoriai ir vadybininkai turi peržiūrėti, ar savalaikiai vykdomi mokėjimai pagal visas kreditavimo sutartis. NORD/LB trūksta mėnesinio monitoringo kontrolės, vadovai nekontroliuoja ar vadybininkai tinkamai atlieka savo išduotų kreditų monitoringą. Banke X vadybininkų

grupės vadovas arba vyr. vadybininkas kontroliuoja paskolų vadybininkų darbą ir paskolų portfelio kokybę, taip pat kontroliuoja ar laikomasi paskolų komiteto nustatytų paskolų išdavimo sąlygų. Vadovas kartą į mėnesį šaukia pasitarimus tarp vadybininkų, kuriuose analizuojamos vėluojančių paskolų priežastys, aptariami galimi probleminiai skolininkai ir pan.

Konstruktivosios dalies išvados ir siūlymai:

- Kredito rizikos valdymo strategija Banke NORD/LB turi būti numatyta ilgam laikotarpiui, atsižvelgiant į įvairias ūkio ciklo fazes. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu, strategija jiems turi būti suprantama.

- Norėdama sumažinti riziką, banko valdyba turėtų numatyti kreditavimo politiką ir parengti jos dokumentą. Tokiame dokumente reikia nurodyti, kaip banke siekiama paskolų portfelio kokybės, didžiausio pelno esant priimtina rizikai, nustatyti bankui priimtina kredito rizikos lygį, išvardyti kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimo priemones.

- Labai svarbu laiku parengti ir pateikti tikslią informaciją apie prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą. Banke būtina vykdyti ir nuolatinę kapitalo pakankamumo prisiimtai kredito rizikai padengti, pelningumo ir paskolų kokybės kontrolę.

- Visi skolininkai turi būti vertinami, laikantis vienodų principų. Bankas turi užtikrinti, kad patikimam skolininkui nebūtų teikiama tokia paskola, kuri pranoktų jo finansines galimybes.

- Siūlomame kredito rizikos valdymo modelyje kredito gavėjo amžius kliento įvertinimo ataskaitoje turėtų būti nurodomas paskutinei kredito gražinimo dienai. Taip sumažinama tikimybė kredito rizikos padidėjimui, nes vertinama ne tik paskolos išdavimo metu esanti rizika, bet ir ateityje būsianti rizika.

- Siūlomame kredito rizikos valdymo modelyje rekomenduojama skaičiuoti nesusituokusių, bet kartu gyvenančių klientų pajamas. Tuo atveju asmuo, kurio pajamos sumuojamos, turi būti bendraskolius. Porų, gyvenančių kartu neįregistravus oficialios santuokos, skaičius Baltijos šalyse yra labai aukštas. Gyvenimas kartu nesusituokus labiausiai populiarus jaunų žmonių tarpe. Bankui yra naudinga skaičiuoti dviejų asmenų pajamas, nes vienam kredito gavėjui praradus darbą ir nebeįstengiant mokėti kredito, bendraskolis turės padengti likusią skolą.

- Pagal siūlomą kredito rizikos valdymo modelį kredito gavėjo įvertinimo ataskaitoje reikėtų išskirti daugiau punktų darbinėms gyventojų pareigoms apibūdinti. Aukščiausius balus vertėtų suteikti specialistams, vadovams, tarnautojams, pareigūnams, šiek tiek žemesnius – aptarnavimo sferos darbuotojams ir kvalifikuotiems darbininkams, dar žemesnius – nekvalifikuotiems darbininkams.

- AB banke “NORD/LB Lietuva” kredito vadybininkui atliekant kliento įvertinimo analizę, vertėtų daugiau dėmesio skirti tam, kaip kredito gavėjas naudoja banko NORD/LB teikiamomis paslaugomis. Daugiausia balų reikėtų skirti kredito gavėjams, kurie jau daugiau kaip metus yra NORD/LB klientai ir perveda atlyginimus į banke NORD/LB atidarytas sąskaitas.

- Rekomenduojama atkreipti dėmesį į tai, kad gyvybės draudimas ar draudimas nuo nelaimingų atsitikimų gali pagelbėti klientams, jei banko vadybininkas, atlikęs kliento vertinimą, mato, kad suteikti kreditą yra truputį rizikinga. Tokiu atveju draudimas paskolos laikotarpiui neatšaukiamu išmokos gavėju nurodant banką NORD/LB sumažina kredito riziką bankui ir suteikia galimybę klientui gauti kreditą jam palankiomis sąlygomis.

- Finansinių įsipareigojimų dydis atliekant gyventojų vertinimą turi būti skaičiuojamas susumuojant visų turimų ir planuojamų įsipareigojimų dydį. Turimi įsipareigojimai – tai ne tik banke NORD/LB turimų kreditų likučiai, bet ir kitose finansinėse institucijose turimų kreditų ar lizingų likučių suma.

- Atsižvelgiant į tai, kad AB bankas „NORD/LB Lietuva“ individualiems klientams teikia įvairių rūšių kreditus (greituosius vartojimo kreditus be užtikrinimo priemonių, vartojimo kreditus su laidavimu ar kilnojamo turto įkeitimu, būsto kreditus su gyvenamųjų patalpų įkeitimu, privačius kreditus su žemės sklypo ar komercinės paskirties patalpų įkeitimu ir pan.), analizuojant kredito gavėją reikėtų įvertinti tai, kokią užstatą klientas pasiruošęs palikti bankui, jei laiku nesugebėtų įvykdyti savo įsipareigojimų bankui NORD/LB.

- Banko kreditavimo politika ar kitos priemonės turi užtikrinti, kad paskolų portfelio dydžio, rinkos dalies siekimas netaptu svarbesniu už kitus ar net vieninteliu tikslu. Teikiant paskolas turi būti atsižvelgiama ir į pelną, ir į prisiimamą riziką. Jos neturi būti teikiamos, jei apie prisiimamą kredito riziką nepakanka informacijos.

- Banke turi būti sukurta tokia paskolų administravimo sistema, kuri leistų tinkamai tvarkyti kiekvienos suteiktos paskolos dokumentų bylą, iš skolininko rinkti finansinę ir kitą informaciją, skolininkui laiku siųsti informacinius pranešimus. Informacija apie suteiktas paskolas į banko informacines sistemas turi būti įvedama ir už kredito rizikos valdymą atsakingiems asmenims pateikiama laiku, ji turi būti tiksli, ypač informacija apie įsipareigojimų nevykdančius skolininkus.

- Turi būti skiriamos paskolas administruojančių ir jas teikiančių banko darbuotojų funkcijos, nes pastarieji gali turėti motyvų nuslėpti blogėjančią jų pačių suteiktų paskolų kokybę. Svarbus šio etapo momentas yra tas, kad būtent kredito vadybininkai turi palaikyti ryšį su klientais, esant nukrypimams nuo kreditavimo sutarties sąlygų, bendrauti su klientais ir bandyti išsiaiškinti kredito sutarties sąlygų nevykdymo priežastis.

- Su probleminėmis paskolomis dirbantis banko struktūrinis padalinys turi būti nepriklausomas nuo verslo struktūrinių padalinių. Bankas turi parengti darbo su probleminėmis paskolomis dokumentą, kuriame būtų numatyti aiškūs kriterijai ar sąlygos, kada paskola perduodama administruoti su probleminėmis paskolomis dirbančiam struktūriniam padaliniui.

- Kad banko NORD/LB kredito rizikos valdymo sistema efektyviai veiktų, visas bankas turi vadovautis vienodomis taisyklėmis. Tai pagrindas kredito rizikos valdyme. Bankas, siekdamas didinti kokybišką kredito portfelį, turėtų sukurti ir raštiškai išdėstyti kreditavimo politiką, kuri turėtų būti paremta ne tik „NORD/LB Lietuva“, bet ir „NORD/LB Latvija“ bei Vokietijos NORD/LB kreditavimo patirtimi,

atsižvelgiant į Lietuvoje veikiančius įstatymus, Lietuvos banko valdybos nutarimus ir šalies ūkio vystymosi tendencijas atskiruose šalies regionuose.

LITERATŪRA

1. Altman, E. I. (2001). Credit ratings and the proposed new BIS guidelines on capital adequacy for credit assets. *Journal of Banking & Finance*.
2. Bagdonas, E., Buškevičiūtė, E. (1997). Pagrindinių Lietuvos finansinio tarpininkavimo sistemos institucijų veiklos analizė. *Socialiniai mokslai: Vadyba*. Nr. 2.
3. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). (2000c). Principles for the Management of Credit Risk. September. [žiūrėta 2005-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
4. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). (2000d). Best Practices for Credit Risk Disclosure. Publication No. 74, September. [žiūrėta 2005-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
5. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). (2001). Customer due Diligence. Publication No. 85, October. [žiūrėta 2005-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
6. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). (2003). Public Disclosures by Banks: Results of the 2001 Disclosure Survey. Publication No. 97, May. [žiūrėta 2005-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
7. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). (2004). International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, April. [žiūrėta 2005-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
8. Ben-Amos, O. (1997). Credit risk management trend: policing whole loan portfolios. *American Banker*. Jan. 9.
9. Bessis, J. (1998). Risk management in banking. West Sussex: John Wiley&Sons. Ltd.
10. Bičiulaitis, R. (2001). Organizacijų vidinės kontrolės sistema ir verslo rizikų valdymas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Vytauto didžiojo universitetas. T. 17.
11. Brazdžionis, J., Širmulis, G. (1997). Kreditavimo principai. Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas. Vilnius.
12. Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (1998). Finansų analizė. Kaunas: Technologija.
13. Caouette, J. B., Altman, E. I., Narayanan, P. (1998). Managing Credit Risk. The Next Great Financial Challenge. New York: Wiley Frontiers in Finance.
14. Crouhy, M. D., Galai, D. (2000). A comparative analysis of current credit risk models. *Journal of Banking & Finance*. January.
15. Cundiff, K. (2001). Portfolio risk management – an evolving approach. *Business Credit*. March.
16. Edgar, M., Morsman, Jr. (1982). Effective loan management. Philadelphia: Robert Morris Associates.
17. Eng, M. V., Lees, F. A., Mauer, L. J. (1995). Global finance. New York: Harper Collins college publishers.
18. Falkenstein, E., Boral, A., Carty, L. V. (2000) RiskCalc™ For Private Companies.

19. Frieder, L. A., Hedges, R. B. (1994). The ultimate performance measure. *Bank Management*. Sep/Oct.
20. Gegužis, A., (2003). Neapibrėžtumo ir rizikos samprata ekonomikoje. *Ekonomika*. Vilniaus universitetas, T. 62.
21. Glenn, H. G. (1995). *Money, the financial system and the economy*. Adalison: Wesley Publishing Comapy, Inc.
22. Greuning, Hehnievan, Brajovic, Soja (2000). *Analysing banking risk: a framework for asseeeing corporate governance and financial risk management*. Washington (D.C.): The Word bank.
23. Gupton G. M., Stein R. M. (2002). *LossCalc™: Moody's Model for Predicting Loss Given Default (LGD)*. Special Comment.
24. Jasevičienė F., Ginotienė R., Stankevičienė V. (2000). *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
25. Jasevičienė, F., Valionis, V. (2003). *Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika*. Pinigų studijos, Nr. 1.
26. Jokivuolle, E., Peura, S. (2000). *A Model for Estimating Recovery Rates and Collateral Haircutsfor Bank Loans*. Bank of Finland Discussion Paper 2.
27. Jones, D., Mingo, J. (1998). *Industry Practices in Credit Risk Modeling and Internal Capital Allocations: Implications for a Models-Based Regulatory Capital Standard*. *Economic Policy Review* 51(2).
28. Kamienas I., Valvonis V. (2004). *Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti*. Pinigų studijos, Lietuvos bankas. Nr. 1.
29. Koch, T.W., MacDonald, S.S. (2000). *Bank management*. 4th edition. Orlando: Harcower Brace&Company.
30. Kurth, A., Tasche, D. (2002). *Credit Risk Contributions to Value-at-Risk and Expected Shortfall*. November, [žiūrėta 2005-04-16]. Prieiga per internetą: http://www-m4.ma.tum.de/pers/tasche/RC_ES.pdf.
31. *Abejotinių aktyvų grupavimo taisyklės*. (1997). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 54–1249.
32. *Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės*. (1998). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 100-2798.
33. *Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės*. (2001). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 35 – 1338.
34. *Finansų įstaigų įstatymas*. (2002a). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios IX – 1068.
35. *Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės*. (2002b). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 113-5085.

36. Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. (2002c). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 31-1200.
37. Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrosios nuostatos. (2003a). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 32 – 1365.
38. Bankų įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). (2004). Valstybės žinios IX – 2085.
39. Mayer, T. (1995). Pinigai, bankai ir ekonomika. Vilnius: Alma litera.
40. Mays, E. (2003). Credit Scoring for Risk Managers. The Handbook for Lenders, South Western College Publishing.
41. Nečiūnienė, L. (2003). Skolininkų sąrašai – naudinga, nors brangi duomenų bazė. Verslo žinios 217(1613).
42. Ramos, J.A.S., Staking, K.B., Calle, A.A. (2000). Financial risk management. A practical Approach for Emerging Markes. Inter-American Development Bank.
43. Saunders, A. (1999). Credit Risk Measurement: New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms. New York: Wiley Frontiers in Finance.
44. Taraila, S. (2001). Kreditavimas: teorija ir praktika. Vilnius: LBDFI.
45. Tarptautinių žodžių žodynas (TŽŽ). Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
46. Thomas, L. C. (1999). A Survey of Credit and Behavioural Credit Scoring: Forecasting Financial Risk of Lending to Consumers. The International Journal of Forecasting 16.
47. Thomas, L. C., Edelman, D. B., Crook, J. N. (2002). Credit Scoring and Its Applications. Philadelphia: SIAM.
48. Urniežius, R. (2001). Rizika. Vilnius: Mintis.
49. Vaškelaitis, V. (2003). Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. Vilnius: Lietuvos mokslas.
50. Zelgave, E. (2000). Credit risk management and credit woethiness. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 14.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. PAGRINDINĖS SĄVOKOS

2 PRIEDAS. LIETUVOJE VEIKIANČIŲ BANKŲ PELNINGUMAS

3 PRIEDAS. PASKOLŲ GYVENTOJAMS RIZIKOS GRUPĖS IR SPECIALIŲJŲ ATIDĖJIMŲ
NORMOS AB BANKE „NORD/LB LIETUVA“

4 PRIEDAS. KLIENTAMS SUTEIKTŲ PASKOLŲ GRUPAVIMAS PAGAL RIZIKOS GRUPES
AB BANKE „NORD/LB LIETUVA“ (2004-09-30)

5 PRIEDAS. SPECIALIEJI ATIDĖJIMAI PASKOLOMS AB BANKE „NORD/LB LIETUVA“
(2004-09-30)

6 PRIEDAS. INDIKATORIAI, RODANTYS PROBLEMINEŲ PASKOLŲ IR NETINKAMŲ
BANKO PASKOLŲ POLITIKĄ

7 PRIEDAS. BANKŲ RIZIKOS RŪŠYS

8 PRIEDAS. PATOBULINTA KLIENTŲ ĮVERTINIMO ATASKAITA

9 PRIEDAS. SKOLININKO KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODAI

I PRIEDAS**PAGRINDINĖS SĄVOKOS**

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniu: Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). *Biznio, bankų, biržos terminų žodynas – žinynas*. Vilnius: Žodynas.

A

Analizė – tyrimas, kruopštus aplinkinių bei priežasčių nustatymas;

B

Bankininkystė – bankų atliekama piniginių operacijų veikla, per kurią įgyvendinama monetarinė politika; Auksinė bankininkystės taisyklė – aktyvų ir pasyvų operacijų gryniaisiais pinigais apimčių privalomasis balansavimas;

F

Factoringas – trumpalaikių skolų perleidimas, perduodant kredito riziką bei siekiant sparčiau atstatyti apyvartinio kapitalo dalį;

Force majeure – neįveikiamos, nenumatytos aplinkybės, turinčios reikšmingą poveikį sandorio įvykdymui, už kurias negalima imtis atsakomybės ir kurios gali neleisti jo įvykdyti;

G

Grynasis pelnas – gryojo pelno santykis su pardavimų ir paslaugų apimtimi;

H

Hipotezė – neįrodytas ir patikrinimo reikalaujantis atskirų procesų ar įvykių bei jų galimos sekos aiškinimas;

I–I

Įmoka – lėšų įnašas;

Įplaukos – lyginamos su banko aktyvais, įplaukos iš suteiktų paskolų;

Išlaidos – sunaudotos lėšos, piniginės sąnaudos arba sąnaudos, įvertintos pinigais;

Ištekliai – disponuojamos lėšos, naudojamos kreditavimui ir aktyvioms ūkinės veiklos rezultatams, operacijoms;

K

Kapitalas – finansinis ir materialusis turtas, naudojamas pelno gavimo tikslais (piniginis kapitalas, pinigai, vertybiniai popieriai, akcinis kapitalas ir t.t.);

Kaštai – žr. išlaidos;

Koeficientas – dydžių santykio ar pokyčio rodiklis;

Komercinis bankas – įstaiga, atliekanti pinigines operacijas, tvarko indėlius, duoda ir ima paskolas, atlieka operacijas su vertybiniais popieriais bei užsienio valiuta, atsiskaitymus per klientų sąskaitas, saugo klientų vertybes ir teikia finansines konsultacijas;

Kreditas – paskola, skolinieji aktyvai;

Kreditavimas – kredito teikimas pagal sutartą programą suderintiems ir kreditoriams remiamiems tikslams;

L

Lėšos – piniginiai ištekliai, aktyvai, apyvartinės lėšos;

Likvidumas – galimybė paversti grynaisiais pinigais; grynųjų pinigų dalis bendruosiuose aktyvuose;

M

Marža – skirtumas tarp kainų, kursų, procentų;

Mokumas – galimybė ar pajėgumas padengti mokestinius reikalavimus/įsipareigojimus;

N

Našumas – produktyvumas;

P

Pajamingumas – galimybė gauti daugiau įplaukų negu investuota;

Pajamos – įplaukos, uždarbis;

Paskola – kreditas, už palūkanas laikinai skolinamos lėšos;

Pelnas – veiklos pajamų dalis atskaičius išlaidas; įplaukos;

Pelningumas – akcinių bendrovių bendrojo pelno santykis su pagrindinėmis pajamomis, rodo kiek pelno tenka 1pardavimų litui;

Portfelis – (vertybinių popierių) bankų, investicinių fin. institucijų įgytų VP suma, paskirstanti riziką tarp pelningų, bet rizikingų, sparčiai augančių kursų VP;

Procentas – paskolinių palūkanų lygis, išreikštas %;

Prognozė – būsimos ar buvusios padėties nustatymas, remiantis prielaidomis apie galimą įvykių seką;

R

Resursai – ištekliai, rezervai;

Rizika – galimas pavojus veiklai; dėl pralenkiančio kainų augimo ar vertės sumažėjimo, lyginant su pelnu, investavimo metu;

Rodiklis – veiklos rezultatų lygis/santykis;

S

Sąnaudos – žr. išlaidos;

Strategija – ilgalaikių, esminių veiklos nuostatų bei jos svarbiausių tikslų įgyvendinimo kelių visuma;

T

Tendencija – tipiška, būdinga, kryptis;

Turtas – vertybių visuma; kapitalas; nuosavybė; ištekliai;

U

Užstatas – įkeičiamas daiktas, piniginis u., dokumentai, hipotekos;

V

Veikla – sąmoningai organizuoti veiksmai, siekiant nustatytų uždavinių ar tikslų įgyvendinimo;

2 PRIEDAS**LIETUVOJE VEIKIANČIŲ BANKŲ PELNINGUMAS**

Eil.Nr.	Bankas	Einamųjų metų pelnas (mln. Lt)	
		2004 01 01	2005 01 01
1	AB bankas „NORD/LB Lietuva“	15,5	19,4
2	AB Ūkio bankas	4,9	6,0
3	AB Vilniaus bankas	132,3	120,5
4	AB Šiaulių bankas	4,2	6,5
5	AB bankas „Snoras“	7,2	20,5
6	UAB Medicinos bankas	1,4	1,6
7	AB PAREX BANKAS	6,1	5,5
8	AB bankas „Hansabankas“	60,9	111,1
9	AB VB būsto kreditų ir obligacijų bankas	0,9	0,9
10	AB Sampo bankas	0,8	1,1
-	IŠ VISO bankai:	234,2	293,2
11	Lenkijos Respublikos AB <i>Kredyt Bank S.A.</i> Vilniaus skyrius	-0,8	-
12	VFR banko <i>VEREINS-UND WESTBANK AG</i> Vilniaus skyrius	1,2	3,0
13	<i>Nordea Bank Finland Plc</i> Lietuvos skyrius	-0,9	3,1
	IŠ VISO užsienio bankų skyriai	-0,5	6,1
	IŠ VISO:	233,7	299,3

3 PRIEDAS

**PASKOLŲ GYVENTOJAMS RIZIKOS GRUPĖS IR SPECIALIŲJŲ ATIDĖJIMŲ NORMOS AB
BANKE „NORD/LB LIETUVA“**

Finansinė būklė	Pradelstų dienų skaičius				
	0-30	31-60	61-90	91-180	>180
A+	1	2	3	4	5
	<i>0 proc.</i>	<i>1 proc.</i>	<i>15 proc.</i>	<i>40 proc.</i>	<i>100 proc.</i>
A	1	2	3	4	5
	<i>0 proc.</i>	<i>2 proc.</i>	<i>20 proc.</i>	<i>45 proc.</i>	<i>100 proc.</i>
B+	1	2	3	4	5
	<i>0 proc.</i>	<i>3 proc.</i>	<i>25 proc.</i>	<i>50 proc.</i>	<i>100 proc.</i>
B	2	2	3	4	5
	<i>5 proc.</i>	<i>10 proc.</i>	<i>30 proc.</i>	<i>55 proc.</i>	<i>100 proc.</i>
C	2	3	4	5	5
	<i>14 proc.</i>	<i>35 proc.</i>	<i>59 proc.</i>	<i>100 proc.</i>	<i>100 proc.</i>

Šaltinis: AB banko „NORD/LB Lietuva“ vidaus naudojimui skirti dokumentai.

4 PRIEDAS

**KLIENTAMS SUTEIKTŲ PASKOLŲ GRUPAVIMAS PAGAL RIZIKOS GRUPES AB BANKE
„NORD/LB LIETUVA“ (2004-09-30)**

Rizikos grupės	Specialiųjų atidėjimų norma, proc.	Paskolos dalis, proc. Nuo banko paskolų portfelio
Standartinės	0	83,5
Galimos rizikos	1,73	14,3
Padidėjusios rizikos	24,96	0,4
Abejotinos	56,76	1,6
Nuostolingos	100	0,1
Iš viso:		100

Šaltinis: www.nordlb.lt

5 PRIEDAS**SPECIALIEJI ATIDĖJIMAI PASKOLOMS AB BANKE „NORD/LB LIETUVA“ (2004-09-30)**

Rodikliai	Suma, mln.Lt	Dydis, proc.
Specialieji atidėjimai paskoloms	18	
Paskolos	2269	
Specialiųjų atidėjimų santykis su visomis klientams suteiktomis paskolomis		0,79

Šaltinis: www.nordlb.lt

6 PRIEDAS

INDIKATORIAI, RODANTYS PROBLEMINE PASKOLA IR NETINKAMA BANKO PASKOLŲ POLITIKĄ

Indikatoriai, rodantys problemine paskola	Indikatoriai, rodantys netinkama banko paskolu politika
<p>Nereguliarūs paskolos mokėjimai; Dažni paskolos terminų pakeitimai; Silpni paskolos atnaujinimo įrašai – paskolos suma nedaug sumažinama kiekvieną kartą ją atnaujinant; Neįprastas pasikeitimas skolininko gautinose sumose ar įrengimuose; Neigiamas pardavimų apimtys ir pelno trendas; Silpna skolininko dividendų mokėjimo politika; Nėra dokumentavimo (trūksta informacijos apie skolininko finansinius duomenis); Blogos kokybės užstatas; Nepakankamas ar mažėjantis apyvartinis kapitalas; Pakartotinis turto įvertinimas siekiant padidinti skolininko grynąją vertę; Pinigų srautų ataskaitos nebuvimas; Per didelis skolininko pasitikėjimas papildomais paskolos grąžinimo šaltiniais – turto ar įrengimų pardavimu.</p>	<p>Netinkamai įvertinama skolininko rizika; Skolinama remiantis būsimais įvykiais (susijungimais); Skolinama, klientui pažadėjus palaikyti aukštus indėlių likučius; Nesugebėjimas sudaryti paskolos grąžinimo plano; Per didelių sumų skolinimas; Per daug paskolų išduodama skolininkams veikiantiems ne banko verslo zonoje; Netinkamai parengti ir nevisiškai užpildyti kredito failai; Skolinimas susijusiems asmenims; Netinkama paskolų priežiūra; Verslo ciklą neigiamo poveikio skolininkams ignoravimas; Konkurencijos pervertinimas – skolinama tam, kad skolininkas nepasirinktų kito banko; Per didelis pasitikėjimas būsimomis skolininko pajamomis; Skolinama spekuliacijai prekėmis ar vertybiniais popieriais; Netinkamai reaguojama į ekonominės šalies ir skolininko padėties pasikeitimus.</p>

7 PRIEDAS

BANKŲ RIZIKOS RŪŠYS

Kredito	Rizika, kad banko skolininkas ar sandorio šalis neįvykdys savo įsipareigojimų taip kaip sutarta (BCBS, 2000c)
	Esama ar būsima rizika pajamoms ir kapitalui dėl skolininko nesugebėjimo įvykdyti savo įsipareigojimų institucijai, kylančių iš bet kokios sutarties ar kitokio susitarimo. Ši rizika apima koncentracijos, likutinę (residual), turto pavertimo vertybiniais popieriais ir pervedimo (transfer) riziką (CEBS, 2004)
	Rizika dėl sandorio šalies nesugebėjimo atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka (LRS, 2001)
	Rizika, kad skolininko kreditingumo [kredito rizikos] pasikeitimas turės įtakos banko pozicijos vertei. Įsipareigojimų neįvykdymas (default), kai sandorio šalis nenori arba negali įvykdyti sutartyje numatytų įsipareigojimų, yra kraštutinis atvejis; tačiau bankai taip pat patiria riziką, jog reitingo agentūra gali sumažinti skolininko reitingą (Crouhy M., et al., 2001)
	Rizika, kad skolininkas negrąžins paskolos kaip numatyta pradinėje paskolos sutartyje, o galiausiai gali iš viso neįvykdyti savo įsipareigojimų (default) (Dictionary of Banking Terms, 2000)
	Nežinomybė dėl sandorio šalies gebėjimo įvykdyti savo įsipareigojimus (www.riskgossary.com)
	Galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba kitai sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis (I. Kamienas. V. Valvonis, 2004)
Rinkos	Tikimybė, kad rinkos kintamieji, pvz.: palūkanų normos, valiutų kursai, nuosavybės vertybinių popierių, biržos prekių kainos ir kt., pasikeis taip, jog bankas dėl sudaryto sandorio patirs nuostolių (LRS, 2001)
	Esama ar būsima rizika pajamoms ir kapitalui dėl nepalankių obligacijų, akcijų, biržos prekių kainų, užsienio valiutos kurso pokyčių įtakos bankinei knygai (CEBS, 2004)
	Rizika, kad pokyčiai finansų rinkos kainose ir normose sumažins banko pozicijų vertę (Crouhy M., et al., 2001)
Užsienio valiutos kurso	Rizika, kad bankas, turintis grynąją atvirą poziciją užsienio valiuta (taip pat ir tauriaisiais metalais), susidariusią dėl prekybinių operacijų užsienio valiuta ir (ar) dėl jo turto ir įsipareigojimų struktūros, patirs nuostolių dėl tam tikros užsienio valiutos keitimo kurso arba kursų svyravimo (LRS, 2001)
Palūkanų normos	Palūkanų normų pokyčių neigiama įtaka banko finansinei būklei (BCBS, 2004c)
	Esama ar būsima rizika pajamoms ir kapitalui dėl nepalankių palūkanų normų pokyčių įtakos bankinei knygai (CEBS, 2004)
	Rizika, kad bankas patirs nuostolių dėl palūkanų normų svyravimų (LRS, 2001)
Nuosavybės vertybinių popierių kainos	Rizika, kad bankas patirs nuostolių dėl turimų nuosavybės vertybinių popierių kainų svyravimų (LRS, 2001)
Biržos prekių kainos	Rizika, kad bankas, besiverčiantis biržos prekių rinkoje, gali patirti nuostolių dėl šių prekių atvirų pozicijų kainų pokyčių. Biržos prekė – produktas, kuriuo yra prekiaujama arba galima prekiauti antrinėje rinkoje (LRS, 2001)
Operacinė	Rizika patirti nuostolių dėl netinkamų arba neįgyvendintų vidaus kontrolės procesų, darbuotojų klaidų ir (ar) neteisėtų veiksmų bei informacinių sistemų veiklos sutrikimų arba dėl išorės įvykių įtakos. Šis apibrėžimas apima teisinę riziką, bet neapima strateginės ir reputacijos rizikos (BCBS, 2004a), (LRS, 2003b), (EU, 2004). Šiai rizikos rūšiai taip pat priklauso informacinių technologijų, teisinė ir suderinamumo (integrity) rizika (CEBS, 2004)

8 PRIEDAS

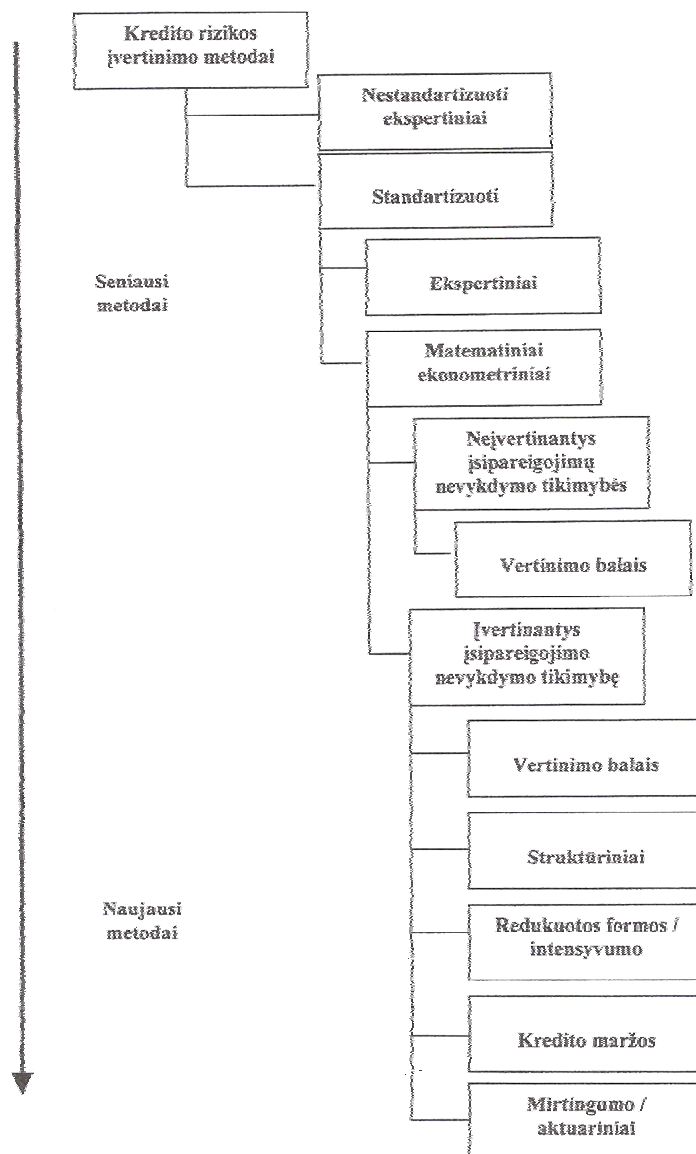
PATOBULINTA KLIENTŲ ĮVERTINIMO ATASKAITA

1	AMŽIUS
	iki 25 metų
	25 - 45 m.
	46 - 65 m.
	66 - 68 m.
	68 - 70 m.
	70 - 72 m.
	daugiau nei 72 m.
2	ŠEIMYNINĖ PADĖTIS
	Vedęs/ištekėjusi
	Nevedęs/išsiskyręs/našlys
	Nevedęs/netekėjusi, bet veda bendrą ūkį
3	IŠSILAVINIMAS
	Aukštasis
	Aukštesnysis / spec. Vidurinis
	Vidurinis
	Pagrindinis
	Nebaigtas pagrindinis
4	DARBINĖS PAREIGOS
	Specialistas
	Vadovas
	Tarnautojas/pareigūnas
	Aptarnavimo sferos darbuotojas
	Kvalifikuotas darbininkas
	Nekvalifikuotas darbininkas
	Kita
5	DARBOVIETĖ
	Nežinoma įmonė
	Žinoma įmonė, bet nėra NORD/LB klientė
	Žinoma įmonė, NORD/LB klientė
	Biudžetinė įstaiga
	Veikla pagal verslo liudijimą/žemės ūkio veikla/turto nuoma
	Kita veikla
6	DARBO TRUKMĖ DABARTINĖJE DARBOVIETĖJE
	Nedirba, bet turi pajamų
	Iki 1 metų arba pajamos sudaro mažiau kaip pusę šeimos pajamų
	Nuo 1 iki 3 metų
	Nuo 3 iki 5 metų
	Virš 5 metų
7	GYVENAMASIS BŪSTAS
	Nuosavas būstas
	Gyvena pas tėvus
	Nuomojamas būstas
8	NAUDOJIMASIS NORD/LB PASLAUGOMIS
	Nesinaudoja
	Turi sąskaitą, bet nesinaudoja
	Vykdo mokėjimus per sąskaitą, naudojami kitomis NORD/LB ir NORD/LB Lizingas paslaugomis
	Mažiau kaip 1 metus perveda atlyginimą į NORD/LB atidarytas sąskaitas
	Daugiau kaip 1 metus perveda atlyginimą į NORD/LB atidarytas sąskaitas
9	KREDITAVIMO ISTORIJA

	Teigiama kreditavimo istorija
	Turėjo III rizikos grupės kreditų
	Turėjo IV-V rizikos grupės kreditų
	Neturėjo kreditų
10	DRAUDIMAS
	Yra apsidraudęs gyvybės draudimu arba draudimu nuo nelaimingų atsitikimų
	Neapsidraudęs
	Privalo draustis GD arba DNNA paskolos laikotarpiui
11	VISŲ TURIMŲ IR PLANUOJAMŲ FINANSINIŲ ISIPAREIGOJIMŲ DYDIS
	Iki 20 000 LT
	Nuo 20 001 iki 50 000 LT
	Virš 50 000 LT
12	GRAŽINAMŲ KREDITŲ BEI PALŪKANŲ DALIS NUOLATINĖSE ŠEIMOS PAJAMOSE
	Iki 40 proc.
	Nuo 40 iki 50 proc.
	Nuo 50 iki 60 proc.
	Virš 60 proc.
13	NUOLATINĖS ŠEIMOS PAJAMOS PO KREDITŲ GRAŽINOMO IR PALŪKANŲ MOKĖJIMO
	a
	b
	c
	d
	nėra
14	PAPILDOMOS NUOLATINĖS ŠEIMOS PAJAMOS
	a
	b
	c
	nėra
15	UŽTIKRINIMO PRIEMONĖS
	Be užtikrinimo priemonių
	Laidavimas
	Kilnojamo turto įkeitimas
	Nekilnojamo turto įkeitimas

9 PRIEDAS

SKOLININKO KREDITO RIZIKOS VERTINIMO METODAI

Šaltinis: E. I. Altman, A. Saunders, 1998, S. Nandí, 1998, J. B. Caouete et al., 1998, S. Fritz et al., 2004.